

A. Louf

Bennünk a Lélek imádkozik

Bennünk a Lélek imádkozik

André Louf

Bennünk a Lélek imádkozik

Bécs, 1979

Az eredeti mű címe és kiadója:

„HEER, LEER ONS BIDDEN”

Edition Lannoo, Tielt – Utrecht

Az alapul szolgáló francia fordítás:

„SEIGNEUR, APPRENEZ-NOUS A PRIER”

Editions Foyer Notre-Dame, Bruxelles

Egyházi jóváhagyással

Fordította: *Benkő Márton*

Fedőlapterv: *Agnes Falkner*

Copyright 1979 by OPUS MYSTICI CORPORIS Verlag

(in Verbindung mit dem Österreichischen Pastoralinstitut)

A-1090 Wien, Boltzmanngasse 14. – Verlags-Nr: 328.

Druck: H. Burscha, 1180 Wien.

TARTALOM

A szerző előszava	7
I. IMÁDSÁG – MA?	9
Válsághelyzet	11
Imaéhség	13
II. MIVEL IMÁDKOZZUNK?	17
Az imádság helye az emberi szív	18
Imádkozó állapotban	22
Ébredés	23
III. JÉZUS IMÁDSÁGA	29
A kísértés	31
Engedelmesség az imádságban	35
„Mindenkor él, hogy közbenjárjon értünk” (Zsid 7, 23)	44
IV. AZ ÉLŐ IGE	49
Igéből született	50
Szív és Ige	53
Éberan, az Ige közelében	59
Harc az Igével	61
„Fontolgatni, megemészteni” az Igét	64
Túlcsorduló szív	66
V. A ZSOLTÁRIMÁDSÁG – VÁLASZ ISTEN IGÉJÉRE	69
Élő Ige	71
Emberi szó	72
Isteni Ige	74
Az Ige „dicsőséges pályája” (2Tesz 3, 1)	75
Ige és Lélek	78
Lélektől – Szentlélekig	79

VI. TESTTÉ LETT IGE	83
A test imádsága	85
Celibátus és imádság	90
Magányos imádság a hegyen	98
Hogyan segíti elő a magány az imádságot?	100
Hogyan megy végbe ez a folyamat?	101
Virrasztás és imádság	112
Böjt és imádság	119
Átimádkozott élet	124
VII. FELAJÁNLOTT IMÁDSÁG	133
Külső és belső liturgia	134
Belső szentélyünk: a szív	142
Lélekben imádkozni	144
Kozmikus imádság	151
A HÁRFÁS	158
Nehéz-e imádkozni?	158

BEVEZETÉS

Elmondhatjuk, hogy mindenféle imádságra éheznek az emberek. Azt is, hogy az imádságról szóló teológiai munkákban nincs hiány: sőt vannak közöttük nagyon jók is. De hol találkozunk tanúságtétellel? Senki sem beszél szívesen önmagáról. S az ima forrásvidéke amúgyis annyira belső terület, hogy nagyon ritkán hozzuk szóba. A legtöbben még le sem szálltak mélységeibe.

Oly keveset tudunk önmagunkról. Keveset testünkről és még kevesebbet rejtett, belső életünkről. Saját határvidékeinken élünk, a felszínen, hámrétegünk szintjén. Mélységeinkben felfedezésre váró területek hevernek paragon.

Jézus mondta a nőtlenségről: „Aki fel tudja fogni, az fogja fel” (Mt 19, 12). Az imádságról is ezt kell mondanunk: akinek nem adatik meg, az föl nem foghatja. Nem közölhető, mint a tudás. Próbáld meg elmagyarázni a mangófa gyümölcsének ízét olyasvalakinek, aki sohasem kóstolta.

Az imádságról beszélni — tanúságtételt feltételez. A tanúskodás nem bizonyít, nem cáfol és nem győz meg. Vagy megérint, vagy sem. Csak akkor van hordereje, ha visszhangra talál a másik emberben, ha fölszabadít benne valamit, ami rímel, visszacseng reá.

Ez a könyvecske ilyen tanúságtétel szeretne lenni. A szerző sokáig hallgatott, fülelt imádkozó emberekre, régiekre és maiakra. Próbálta megragadni az ő tapasztalásuk lényegét és egyszerű, korunkhoz szóló nyelven visszaadni azt. Hogy lesz-e benne újdonság, olyan, amit még nem mondott senki más? Annyi bizonyos, hogy egy hosszú hagyomány sor értékeire támaszkodik. A legutóbbi századokban megszokott szókincsből nem sokat találunk benne. Annál bőségesebben jutnak szóhoz a régi szerzetes-írók, hiszen a szerző maga is szerzetes. A szerzetes mindennapi, nem szü-

nő kapcsolatban él a Bibliával, Isten Igéjével, az egyházyakkal és a régi szerzetesatyákkal. Egyszerűen az imádságból él. Ugyanúgy dolgozik, alszik és eszik, mint bárki más, de minden amit tesz, az az imádság felé mutat. Az imádság kedvéért kerekedett fel, hogy magányban és csöndben éljen. Megkísérli, hogy szerény keretek között gondoskodjon életének fenntartásáról és minden megmaradó szabadidejét az imádságnak szenteli. Folytonosan Isten arcát kutatja. Egyedül ebben lel nyugalmat, kikapcsolódást, de ez a leglényegesebb feladata is. A szerzetes csak az imádságban azonosul tökéletesen önmagával. Itt lesz emberekért-élő-emberré. Istennek élő emberré, emberek nevében élő emberré, Isten színe előtt élő emberré.

Jóakarátú ember vagy: hallgasd meg ezt a tanúságtételt. Abban a talajban, mely te magad vagy, talán gyökeret ver az ige. Ha a gyom nem fojtja el, harmincszoros, hatvanszoros, százszoros termést hoz: maradandó, örök gyümölcsöt.

Körülöttünk egyre hanyatlóban van a szóbeli imádság — ha ugyan nem veszítette még el teljesen hitelét. Ugyanakkor nagy szenvedéllyel fordul az ember befelé, az emberi bensőségesség felé. Egyre növekszik az érdeklődés az összpontosítás és szemlélődés különféle módszerei iránt. Írás közben állandóan szemünk előtt tartottuk a kutatásnak-keresésnek ezt a szempontját. Új kérdéseinkre a régi mesterekkel szeretnénk felelni: náluk tökéletes, harmonikus egységbe olvad imádság, belső ima és szóbeli imádság.

A Szentlélek nem szűnik ugyanígy bennünk sem működni. Rendi testvéreim elől vettem el a könyvem megírásához szükséges időt. Szívesen adták. Nagy hálával tartozom nekik ezért.

André Louf, Mont-des-Cats ciszterci monostorának apátja

I.
IMÁDSÁG – MA

Mit tudunk az imáról? Keveset. Misztérium, mely valahol mélyen kell hogy rejtőzzék, ott, ahol szívünk forrása fakad.

Itt az emberi élet többi titka: egy új élet születése, a kinyíló és virágzó szeretet, a halálra beérő megpróbáltatás, s ami a halál után jön. Mit tudunk minderről?

Vegyes érzelmeket keltenek az emberben: vágy és csüggedés, lendület és visszarettenés váltogatják egymást. Amíg nem épülnek be, nem asszimilálódnak, nem válnak lényegi alkotórészeinkké ezek az értékek, megosztottak maradnak. Vonzás és taszítás között.

Mit mondjunk az imáról — főként ma? Amíg az ember rá nem talál az imára, mint léte misztikus központjára, a mélységek mélyére, nem szólhat róla jól. Ha lelkendezik, szava hamisan, üresen cseng. Ha kemény ítéletet mond, épp kritikájának éle árulja el, milyen mély és gyógyíthatatlan szívének sebe.

A ma egyházát épp ez a dialektika jellemzi. Ha egyeseknél hanyatlóban van is az imádság — annál jobban követelik mások. Elkerülhetetlen és üdvös feszültség ez. Két dolgot bizonyít: legelőször azt, hogy még nem tudunk imádkozni; s másodsor: hogy végre tudatára ébredtünk ennek.

Egy szerzetesatyja egyszer régen, az első századokban nehéz kérdést tett fel tanítványainak. Mindnyájan elkövettek mindent, hogy megtalálják a helyes választ. Amikor az utolsó tanítvány került sorra, így felelt: „Nem tudom.” A vén megdicsérte: „Ez volt a helyes válasz.”¹

Hányszor próbálunk könnyű választ adni az élet felvetette kérdésekre! Mondunk valamit, — ami távolról sem igazi válasz — hogy megőrizzük a látszatot, vagy hogy elaltassuk lelkiismeretünket. Az előbbi vén tanítványa jól beszélt: nem tudott, és elismerte tudatlanságát. A helyes vá-

lasz: alázatos megtorpanás a misztérium kapujában. Ez ránk is érvényes: az imádság első, legalapvetőbb igazsága annak elismerése, hogy nem tudunk imádkozni.

„Urunk, taníts meg minket imádkozni!” (Lk 11, 1)

Válsághelyzet

Korábban — nem is oly régen — még tudtunk imádkozni. Bizonyosságokból éltünk. Az egyház szilárd struktúrái, előírásai, elrendelései világosan beszéltek. Olyannyira, hogy néha felmentve éreztük magunkat a gondolkodás alól. Mások gondolkodtak helyettünk.

Néhány éve azonban fejlődés körvonalai rajzolódnak ki. Az egyház egy nagy építkezésre hasonlít. Aggiornamento, kísérlet, megújulás, — zúg a fejünk a nagy szavaktól. A kereszténység közösségi dimenziója — úgy látszik — elfojtással fenyegeti a személyest. Az embertárs megsegítése, az emberek testvérisége teljes figyelmet követel. Minek ide az imádság? Lehet-e még egyáltalában imádkozni?

Régebben így hangzott a kérdés: *mi* az imádság? Ma egyszerre így: imádkozunk-e *még*? Azelőtt az imádságot *magát* nem vonták kétségbe: az imádság egyike volt a sok gyakorlatnak. Előírták, sőt körülírták a legaprólékosabb műszabályokkal. Számtalan imamódszer létezett. Mindenki megpróbált, olykor valódi nagylelkűséggel, hűségesnek maradni ahhoz, amit — többé-kevésbé a birtokosnévmást hangsúlyozva — az „én elmélkedésemnek” hívott. Ez az elmélkedés vagy „*sikerült*”, vagy „*nem sikerült*”. Úgy beszélt róla, akár valamiféle gyakorlatról, melyben a kegyelem mellett az ügyesség és a rátermettség a döntő.

Ma egyszerre megváltozott minden. Nem tudjuk, imádkozunk-e, sőt azt sem, lehetséges-e egyáltalán az imádság. Ami régen túlontúl egyszerű volt, az ma hihetetlenül nehéznek tűnik. Az ember gyanakodva kérdezi: ima volt-e

egyáltalában, amit régebben imádkoztunk? S hogyan imádkozzunk? Hol imádkozzunk?

Hogy ima volt-e? A harminc éve még érvényben lévő formulák, módszerek, rubrikák esetlegessé lettek, mindenestre gyökeresen megváltoztak, sőt megszűntek, hogy más lépjen helyükbe. Ma már nem „mondunk fel” kész imádságokat. Idegenkedünk az előregyártott, „külsőleg odatapasztott”, „formalista” imától. De gyanakodva tekintünk a *benső* imára is. A legtöbb embernek ma már egyáltalán nincs ideje ilyesmire. S ha volna is, hiányozna hozzá a szív nyugalma. Hiszen olykor bizalmatlanul és gúnyosan szegezünk önmagunknak a kérdést: talán azt hiszi a hallgatag, visszahúzódo kedély, hogy imádkozik, amikor megbékélést talál a belső nyugalomban? Nem talál egyebet, mint saját elszigeteltségének jégfalait! Egy kifosztott szív viharait! Szükségleteinek, vágyainak illanó tárgyát, melyet a végtelenbe vetít ki, egészen az égig. Sovány vigasz, amikor nincs már mersze másokhoz hasonlóan elfogadni a valóságot, megszenvedni és feldolgozni a hétköznapi életet! Az olcsó rezignációt, amikor víz alá nyomják a dolgok, az emberek.

Ennyi volna hát az imádság? Menekülés a valószínűtlenbe, az álmok, a képzelet, a romantika világába? Ma igazában nem is tudunk válaszolni erre a kérdésre. Teljesen szem elől tévesztettük az imádság nyomát. Egy illúzió holtpontjára jutottunk: sokak számára ez azonos a nullponttal.

Istennek hála: a nullától kezdhünk újra: új bázisra építhetünk. Ez mai egyházunk adott órájának kegyelme: hogy nem tudunk többet. Az állványzat leomlott, s mi láthatjuk, milyen kevés homlokzat maradt mögötte, vagy milyen kevés volt valaha is. Most mindent gyökeresen újjáte-remthet az Úr. Egy régi szerzetesatyától maradt ránk a mondás: „Mindaddig tökéletlen az imádság, míg a szerzetes tudja magáról, hogy imádkozik.”²

Egyvalami bizonyos: ma már kevesen kockáztatják meg azt a kijelentést, hogy „tudják, mi az imádság”. S ez már a kegyelem gyümölcse.

Imaéhség

Szembeötlő paradoxon, hogy a válsághelyzet lehet termékeny is. Az imádsággyakorlatok kora véget ért, de sohasem volt még ekkora éhe az imának, különösen a fiatalok körében.

A kulturális változás, melyben élünk, olyasvalamit hívott életre, – hogy pontosan mit, nem tudjuk, – ami vágyat, éhséget kelt a belső tapasztalásra. Érezzük, valami hajt, valami vonz. Nem ülhetünk tétlenül tovább. Találnunk kell valamit, egy választ. A kábítószer adja meg? Vajon a szexualitás kitágított fogalma meghozza a felszabadulást? Ezeken a területeken mindennel megpróbálkozunk, de az egyhangú napok hamar segítenek, hogy kiderüljön az ilyen élményeknek tisztavirág-élete. Elenyésznek, mint a reggel megszülető, estére kimúló rovar. Az éhség azonban marad. És egyre győtrőbb.

Főként a fiatalok kapnak részt a feszültségből. Ez gyakran az egzotikum keresésében fejeződik ki. Nálunk – legalábbis szerintük – nem kaphatnak választ. Útnak indulnak hát. Az országutakon könnyen felismerhetjük őket. Taizé felé mennek, ott sátrat vernek és elbeszélve egymásnak tapasztalataikat, keresetlen gesztusokkal imádkoznak együtt a Testvérekkel. Mert van tapasztalatuk. S hogy legyen, sokmindenről lemondanak. Tapasztalatról tapasztalatra hatolnak előre. Elfeledik ami mögöttük áll, mindig előre lépnek.

Vannak olyan helyek a világ egyik-másik részében, ahol az imádság a minden. Vannak még emberek, akik úgy imádkoznak, ahogyan a levegőt veszik. Aki volt már az Athosz-hegyen és elfáradt az izzó napsütésben, soha nem

fogja elfelejteni a szerzeteseket, akikkel ott találkozhatott: az imádság embereit, kiknek arca lángol, tekintetük akár a tűz, a lelkek legmélyére hatoló, mégis végtelen gyöngéd, szelíd. Emberek, akik létük legmélyebb mélységeiből közlőnek minden és mindenki felé, megtalálják emberekben és dolgokban a titkos tüzet, a „rejtett magot”, a legmélyebb középpontot. Határtalan szeretettel és megértéssel.

De nem csak remetéik vannak. Csoportok, sőt egész néptömegek válnak egy lélekke az imában. A Szovjetunióban és Romániában zsúfolt templomokban gyűlnek egybe éjszakai istendícséretre öregek és fiatalok.

Az imaéhség olykor a Távol-Kelet felé hajtja a keresőket. Nyugati fiatalok százai időznek jelenleg is az indiai és japán „*ashram*”-okban, hogy egy „*guru*” irányításával bevezetést nyerjenek a szemlélődés módszereibe. Nyugati féltekénken hatalmas érdeklődés veszi körül a különféle technikákat, így a zent és a jógát. Az emberek nem sajnálják sem a pénzt, sem a fáradságot, csak hogy úrrá lehessenek testük és szellemük fölött. Fölszabadulásra várnak, hogy befogadhassák a lelki tapasztalást. Nem egyebek ezek a technikák, mint az aszkézis különböző fajtái, melyek arra szolgálnak, hogy elfordítsák a figyelmet a felszínesről, a lényegtelenről és a dolgok magvára irányítsák. Először és elsősorban magának az embernek legmélyebb magvára. A cél, hogy összhangba jussanak ezzel a legbensőbb énnel, ugyanakkor a többi emberrel is: az egész világgal – s végül Istennel. Ebben a megtapasztalásban az ember csakugyan önmagává lesz. Az ilyen inkább ritkán történik meg, mint gyakrabban. Az újjászületéshez hasonlíthatjuk. A zen *megvilágosodásnak* nevezi. Egy bizonyos belső – szemlélődő, kontemplatív – látást kölcsönöz, mely új kiindulópontból szögeződik a valóságra és csakis a valóságra.

Ennek a természetes aszkézisnek kétségkívül nagy haszna van. Megmutatja, mennyire hat egymásra test és lé-

lek. De mondhatjuk-e, hogy ez már imádság? Nem maga Isten adta-e nekünk az imát Jézus Krisztusban? A keresztény imádság mélyebbre, sokkal mélyebbre hatol: a Fiúval együtt szólítja az Atyát, Jézussal ad hálát Istennek, az Atyának, Róla énekel, Őt dicséri. Az aszkézis felszabadította test és lélek megnyilatkozásai közvetlenek. Az ember hirtelen, belülről érez rá, kicsoda is az, aki felé egész létével odafordult. A szavak mintegy maguktól fakadnak ajkán. Nem tudja honnan jönnek, de saját szavainak ismeri meg őket. De még erre sincs szüksége; csöndben is maradhatna. Csendben, mely nem a szavak hiányát jelenti, hanem szavakat túlnövő csendben, mely a párbeszéd új formája, melyben csak annyit tudunk: az egész személy ott van, mindenestül jelenvaló. Jelen van a szó legerősebb, legintenzívebb értelmében, jelen van a szeretetben, mely a másik ember valódi megismeréséhez vezet. Végül ebből a csendből szakadhat fel a Szentlélek-súgta hang. Szívünk ki-törő örömmel kiáltja: Abba, Atyánk!

JEGYZETEK

- 1 Apophtegmata, Antonius 17.
- 2 Antonius, idézi: Cassianus, Collationes 9, 31.

***II.
MIVEL IMÁDKOZZUNK?***

Az imádság, de már az imáról való beszéd is nehéznek tűnik napjainkban. Vajon miért?

Az igazság az, hogy nem is vagyunk tisztában vele, *mivel* kell imádkoznunk. Ajkunk formulákat ismételget. Értelmünkkel gondolkodunk és meditálunk. Szellemünk és lelkünk Istenhez emelkedik. Mit jelentenek, mit takarnak ezek a megfogalmazások? Mivel imádkozunk?

Az imádság helye az emberi szív

Mindenki kapott a Teremtőtől egy *szervet*, mely az imádság helye az emberben. A Teremtéstörténet elbeszéli, hogyan alkotta Isten az embert, belébocsátva az élet leheletét (Gen 2, 7), és – ezt már Szent Pál teszi hozzá – az ember élő lényvé lett (1Kor 15, 45). Ádám előképe volt Annak, Akinek el kellett jönnie, Jézusnak, a második Ádámnak. Az Ő képére teremtetett az ember. Ebből már következik, hogy a Szentháromsággal – az Atyával, a Fiúval és a Szentlélekkel – való kapcsolat lényegi alkotóeleme létünknek. Isten életlehelete az imádság forrása bennünk.

A századok során – a kultúrák és nyelvek változásában – az imának ez a helye nagyon különböző elnevezéseket kapott. Valójában azonban mind ugyanarra utal. Egyezünk meg abban, hogy mi legősbibb nevén fogjuk nevezni. Ez a név középponti helyet kapott a Bibliában. A *szívről* van szó. Az Ószövetségben a szív az emberi bensőt jelöli. Az Újszövetség továbbfejleszti, tökéletesíti a fogalmat.

Az Úr szíveket és veséket vizsgál (Jer 11, 20), semmi sincs rejtve előtte. „Uram, Te megvizsgálasz és ismeresz engem, tudod, hogy ülök-e vagy állok... Vizsgálj meg Uram, vizsgálj meg szívemet, tégy próbára és ismerd meg gondolataimat.” (Zsolt 139)

Vágyaink is szívünkéből erednek. Isten teljesíti, amit

a szív kíván (Zsolt 21, 3). A Biblia szerint az egyes ember sajátos jellemvonásainak hordozója is ugyanez a központ: a szívből jönnek elő a gondolatok, belőle fakadnak a bűnök, a jó és a rossz törekvések: irigység és féltékenység, öröm, béke és irgalom. A szív így a teljes személyiség kifejezője lehet. Midőn Józsué birtokba veszi az ígért földjét, elrendeli az izraelitáknak: „Tartsátok meg azokat a parancsokat és törvényeket, melyeket az Úr szolgája, Mózes adott nektek: szeressétek az Urat, a ti Isteneteket, járjatok az Ő útjain, tartsátok meg parancsait, ragaszkodjatok hozzá, s szolgáljatok neki *szívetek, lelketek mélyéből*.” (Józs 22, 5)

A választott nép egy része azonban nem hallgatott a felhívásra és messze fordította szívét az Úrtól: „Ez a nép csak szájával közeledik hozzám és csak ajkával dicsőít, szíve azonban távol van tőlem.” (Iz 29, 13) Az izraeliták megkeményítették szívüket (Ez 2, 3). Isten azonban lankadatlanul támaszt új prófétákat, kik nem szűnnek megbélyegezni az eltávolodást, aposztáziát. „Ezt mondja az Úr: Késedelem nélkül térjetek vissza hozzám teljes szívetekből, böjtölve, sírva és gyászolva. A szíveteket szaggassátok meg, ne a ruhátokat.” (Jo 2, 12). Az Úr nem szenvedheti ezt a hűtlenséget. Féltékeny Isten ő, aki örök szeretettel szereti Izraelt. A prófétánál láthatjuk, hogyan fordul meg Isten szíve is és hogyan mutatkozik meg irgalmassága (*misericordis* – *szívbéli* könyörület). (Oz 11, 8). Sosem fordítja el szeretetét népétől. „Igaz, elhagytalak egy röpke pillanatra, de most nagy irgalommal visszafogadlak. Amikor haragom fölgerjedt, egy pillanatra elrejtettem előled arcomat, de most örökre szóló irgalommal megkönyörülök rajtad. Az Úr mondja ezt, a te Megváltód.” (Iz 54, 7-8). Amikor a zsidó nép a babiloni fogság idején a legnagyobb szorongatások közepette találja magát, Ezékiel próféta új szövetséget hirdet: „Akkor majd tiszta vizet hintek rátok, hogy megtisztuljatok minden tisztátalanságtól, s minden bálvány-

tól megtisztítalak benneteket. Új szívet adok nektek és új lelkét oltok belétek, kiveszem testetekből a kőszívet és hússzívet adok nektek. Az én lelkemet oltom belétek és gondoskodom róla, hogy parancsom szerint éljete és szemetek előtt tartsátok törvényeimet és hozzájuk igazodjatok.” (Ez 36, 25-27).

Csak a hússzív képes igazán verni, csak az tudja az egész testet mozgatni. Csak ebbe a szívbe képes leszállni a Lélek, s a szív, mely annakelőtte bezárult a kegyelem bősége előtt, újra megnyílik Isten szerető szándéka: Akarata, Igéje, Lelke előtt.

Ezt az új szövetséget Jézus, akiről Mózes és a próféták írtak a törvényben, Jézus, a názáreti József fia hozta el nekünk. Maga Isten lépett közbe: letörte az emberi szív zárópecsétjét, hogy képessé tegye az Igaz befogadására (ApCsel 16, 14). Fölment az égbe és új Paraklétoszt, Vigasztalót küldött (Jn 14, 16), aki eloszlatja a szomorúságot, megerősít, bátorít; a Kenetet, amely mindenre megtanít majd (1Jn 2, 27), a Szentlelkét, ki emlékezetünkbe idézi mindazt, amit Jézus mondott nekünk (Jn 14, 26): „Ha tehát száddal vallod, hogy Jézus az Úr és szívedben hiszed, hogy Isten feltámasztotta a halálból, üdvözülsz” (Róm 10, 9). Egy ritmusban forr össze szív és ajak, belső odaadás és külső megvallás. Itt születik meg majd az imádság.

A „nyolc boldogság” néhány verse összefoglalja az Új-szövetség lelki törvényét: „Boldogok a lélekben szegények... boldogok, akik sírnak... boldogok a tisztaszívűek, mert meglátják majd az Istent” (Mt 5, 3-12). Amikor már semmi nem vonja homályba, szívünk megnyílhatik a világosságnak, hiszen Isten a Szeretet, Isten maga a Fény.

Ebből már világosan kitűnik, hogy a szív – a szó ókori jelentésében, – nem azonos a diszkurzív értelemmel, mellyel érvelünk; azzal az érzékenységgel sem, mellyel a másik ember felé fordulunk; de a felszínes érzékösséggel sem: ezt

szentimentalizmusnak szoktuk nevezni. A szív helye mélyebben van bennünk: létünk legtitkosabb magva, létezésünk gyökere – vagy, ha akarjuk, csúcsa, az, amit a francia misztikusok „la fine pointe de l'âme”-nak, vagy „la cime de l'esprit”-nek („a lélek legmagasabb csúcsának”, illetve „a szellem ormának”) neveznek.

A hétköznapi életben szívünk többnyire rejtve marad; alig-alig emelkedik fel a tudat szintjére. Életünk csaknem teljes idejét külső érzékeink világában elmerülve töltjük. Elveszünk érzelmeinkben, benyomásainkban, mindabban, ami vonz vagy taszít. Még ha személyiségünk mélyebb szintjén kívánunk is élni, általában eltérünk az iránytól és absztrakciónál kötünk ki: gondolkodunk, kombinálunk, logikai következtetéseket vonunk le. Szívünk közben egyre csak várakozik: álmos, még nem a Lélek ritmusára ver.

Jézus gyakran szemünkre veti: szívünk vak, kemény, lezárt (Mk 8, 17). Lassú és rest (Lk 24, 25), homállyal teli. Elnehezül a gyönyörök és gondok alatt. Szívünk körülmetélésre szorul. „Metéljétek körül szíveteket, hogy szeressétek Uratokat, Isteneteket, s teljes szívvel, teljes lélekkel szolgáljatok Neki” (MTörv 10, 11-12). Gyümölcse az Isten és a felebarát iránti szeretet lesz, a jó szív jó gyümölcsöt terem (Mt 7, 17). Az ember legsürgősebb feladata: megtalálni a szívéhez vezető utat. Zarándok, aki egyelőre ismeretlen, belső terek után kutat, szívét, legmélyebb énjét keresi. Szent Péter első levelének csodaszép szavai szerint mindenki magában hordozza „a szív mélyén rejlő belső embert” (3, 4). Ez lényünk legmélyebb valósága: ezek vagyunk, semmi más. Ott maga Isten találkozik velünk, s csak onnan elindulva találkozhatunk igazán a többi emberrel, amikor erre kerül a sor. Ott Isten szól hozzánk, s onnan kiindulva beszélhetünk mi is az emberekhez. Ott új és egyelőre titkos nevet kapunk, amelyet egyedül Ő ismer, s amely az Ő szeretete révén saját nevünké lesz az

örökkévalóságban. S csak ebből a bensőből kiindulva – ugyanennek a szeretetnek erejében – tanuljuk meg lassacskán kiejteni másvalakinek a nevét. De itt még nem tartunk. Egyelőre útban vagyunk a szívünk felé. A reánk váró csodavilág a legmerészebb erőfeszítést is megérdemli.

Imádkozó állapotban

Mert ott, a mélységekben, szívünk máris *az imádság állapotában van*. Az imádságot a kegyelemmel együtt keresztségünkön kaptuk ajándékba. A kegyelmi állapot – hogy e szokásos kifejezést használjuk – valójában, a szív szemszögéből, az *imádság állapotát* jelenti. Énünk legmélyén, a keresztség óta, folyamatos kapcsolatban vagyunk Istennel. Ott ragadott meg s vett teljesen birtokába a Szentlélek. Leheletünk leheletévé, lelkünk lelkévé lett. Mintegy vontatókötélre fűzve szívünket, Isten felé fordítja azt. Pál szerint ő a szakadatlanul lelkünkhöz szóló Lélek, aki arról tesz tanúságot, hogy Isten gyermekei vagyunk. A Lélek szüntelenül kiáltozik bennünk és így könyörög: „Abba, Atyánk”. Oly szavakkal kiált és sóhajt, melyek sehogyan nem fordíthatók le, de soha el nem haló szavak (Róm 8, 15; Gal 4, 6).

Ezt az *imádkozó állapotot* mindig magunkban hordjuk. Olyan rejtett kincs, melynek egyáltalában nem, vagy csak nagyon kevéssé vagyunk tudatában. Szívünk valahol nagyokat lélegzik, de nem érzékeljük. Süketek vagyunk imádkozó szívünk irányában, nem ízleljük a szeretetet, nem látjuk az életünket tápláló fényt.

Mert szívünk szunnyad, ébresztgetni kell, s az élet múlásával egyre jobban. Akkor nem lesz oly nehéz az imádság: hiszen már régóta bennünk van, csak mi ritkán ébredünk rá. Egy „imamódszernek” sem lehet más célja, minthogy tudatára ébresszen bennünket annak, amit már megkaptunk, megtanítsa átérezni, a Szentlélek nyugodt bizonyosságával kitapintani a mélységeinkben gyökeret vert, működni nem

szűnő imádságot. Hogy felszálljon tudatunk felszínére, át-
itassa, birtokba vegye képességeinket: lelkünket, szelle-
münket és testünket. Pszichikai énkünk és tagjaink együtt
kell, hogy rezdüljenek az imádság ritmusával, belülről moz-
dulva imára, amint a tűzre tartott fahasáb is azonnal lángol-
ni kezd. Egy régi szerzetesatya erőteljes szavaival szólva:
„A szerzetesi aszkézis: fát rakni a nyílt tűzre”.¹

Az imádság nem más tehát, mint e tudatalatti imádsá-
gos állapot, mely idővel egészen tudatosul. Az evangéliumi
példabeszéd szerint az imádság a „szív bőségéből” ered:
„A szív bőségéből szól a száj” (Mt 12, 34; Lk 6, 45). Az
imádság: örömtől, dicsérettől, hálától, eukarisztiától túl-
áradó szív. Az éberré lett szív *túlcsordulása*.

Ébredés

Feltétele ennek persze, hogy szívünk csakugyan feléb-
redjen. Míg alszik, hiába kutatnánk magunkban az imádság
helyét. Képzelnünk felesleges: az eredmény csak az elszóra-
kozás lehet. És felesleges vallásos érzelmeket ébresztgetni:
ez csak szentimentalizmussá fajulhat. Ha az értelem, meg-
próbálva lépést tartani, tiszta képzetek elérésére törekszik,
az imádság hamar kihűl, száraz és élettelen lesz. A képzelet,
az érzelem s az értés persze nem haszontalanok, de gyümöl-
csöt nem teremhetnek, ha valahol a mélyben felébred szí-
vünk, s ők e lelki tűz lángjától emésztve, el nem égnek.

Minden imamódszernek egy a célja: megtalálni és fel-
ébresztetni a szívet. Maga Jézus is együtt beszél virrasztásról
és imádságról. A „virrasszatok és imádkozzatok” felszólítás
egész bizonyosan Tőle ered (Mt 26, 41; Mk 13, 33). Csak a
mély, békességes figyelem irányíthat bennünket a szív, s ál-
tala az imádság ösvényére.

Virrasszunk hát. Kezdjük azzal, hogy megpróbáljuk
megtalálni a szív útját, hogy megszabadítsuk, megtisztítsuk
minden akadálytól. Megtérésünk egyetlen útja, hogy vissza-

térjünk önmagunkhoz, visszatérjünk személyiségünk valódi központjába: *redire ad cor* (Iz 46, 8). Vissza a szívhez: a középkor láthatóan kedveli ezt a kifejezést. A szívben eggyé válik lélek és test. A szív létünk központja. Ha visszatérünk hozzá, életünk mélyebb szinten zajlik, ott, ahol nyugódt, harmonikus viszonyban élünk mindennel és mindenkivel, elsősorban önmagunkkal.

Visszatérés — vissza *önmagunkhoz*. Eredménye: összeszedettség és elmélyülés. Legmélyebb énünkig hatol: Isten belénk írt képéig. Az ontológiai magot érinti, ahol szüntelenül munkálkodik Isten teremő Szentlelke, azt a helyet, amelyen keresztül létünk Isten felé áramlik. Imádkozni annyit tesz, mint megtanulni azt az életet, mely önmagunk bensejében zajlik. Szent Brunó szerint minden imádkozó embernek van egy „*cor profundum*”-a, kifürkészhetetlenül mély szíve. Néhány egyházatya így magyarázza a tékozló fiú példázatát: A fiatalabb fiú örökrészét követeli, hogy azután idegen földön, kicsapongó életével eltékozolja. „Miután mindenét elpazarolta, nagy éhínség ütött ki azon a vidéken és szűkölködni kezdett... Akkor magába szállva — szószerint: ‚befelé fordulva’ — így bánkódott: Hány béres dúskál ennivalóban atyám házában.” (Lk 15, 11-32) Nagy Szent Gergely pápa Szent Benedekre alkalmazza a szöveget, midőn leírja a nyugati szerzetesség atyjának remeteéletét: „Ha a tékozló fiú önmagánál lett volna, honnan tért volna vissza önmagához? Elmondhatjuk azonban, hogy ez a tiszteletreméltó ember (Benedek) önmagánál lakott (*habitare secum*), mivel szüntelenül virrasztott önmaga fölött, s ezért folytonosan Teremtőjének jelenlétében élt. Folyvást elmerült önmagában, s nem engedte, hogy tekintete a külvilág dolgaira kalandozzon.”² E részlet jól rámutat, miben lelte nyugalmát Benedek: nem kifelé menekült, nem az aktivizmusba, mely eltérítette volna őt valódi feladatától, hanem befelé, szívébe, ahol valódi munkája várta: harc

minden ellen, ami akadályozza az *egyetlen szükséges* megszerzésében. Így élt, *quietus Christo*³, nyugalomban és békében Krisztus előtt. Egyetlen gondja arra irányult, hogy szabadnak őrizze meg szívét Isten előtt. Isten volt támasza, ki megajándékozta őt szeretetével.

Az aszkézisnak erre a fájára — a virrasztásra — a későbbiekben még visszatérünk. Elégedjünk most meg azzal, hogy kiemeljük: az imádság már jelen van szívünkben, ha rejtetten is. — Hogyan ne jelenne meg hát előttünk a mezőn elrejtett kincs képe?

Guerric d'Igny írja:

„Mennyi jócselekedetből származó kincs, a lelki gyümölcsöknek micsoda gazdagsága van elrejtve az emberi test mezején; s még mennyivel több szívében, — feltéve, ha jól fel van lazítva, ásva! Nem akarom Platónnal azt mondani, hogy a lélek, mielőtt e testben lakott volna, már birtokában lett volna a megismerésnek, s ezt az ismeretet, mely az érzékek alatt mélyen elásva hever, a lelki olvasmány (disciplina) és az aszkézis (labor) szabadítaná fel; hanem azt mondom: az ész és az értelem — mindkettő az ember sajátja — a kegyelem segítségével minden jócselekedet forrásává válhat. Ám ehhez az kell, hogy *befelé tudjunk fordulni szívünkbe*, és uralkodni tudjunk testünk felett. Ne veszítsük el tehát a reményt, hogy kincseket találunk; s ez megéri a fáradságot.”⁴

Szívünk földjébe rejtett kincs! Igen, az evangéliumi keresztelkedőhöz hasonlóan el kell adnunk mindent, hogy megvehessük e földet, kiáshassuk a kincset.

Néha azt is megadja Isten, hogy felvillanjon számunkra valami e kincs ragyogásából. Sok verejtékkel kell megmívelnünk a földet. Nem csak a földi talajt kell művelhetővé tenni; ez a feladat, mellyel Teremtőnk megbízott, továbbra is érvényben van, de méginkább szükséges, hogy homlokunk verejtékével saját bensőnket gondozzuk, hogy feltör-

jük az ugart. Fáradtságunknak meglesz a jutalma, sőt, maga a szellemi munka is örömet fog okozni, és megszerzi az igazi békét.

Az az ember, akinek szíve ilymódon szabadabbá lesz, nélkülözheti szíve meghallgatását; a szív, anélkül, hogy tudnánk, már imádkozik bennünk. Meglephetjük, tetten érhetjük imádságát. Jézus Lelke, a kezdetben nekünk adatott Szentlélek suttozja bennünk ezt az imát. Ahhoz, hogy átadhassuk magunkat az imádságnak, csak az kell, hogy megtagadjuk önmagunkat, ne emeljünk válaszfalat szívünk és énünk közé. Valójában nem vagyunk azonosak azzal a képpel, melyet annyi munka árán önmagunkról alkottunk. Amikor Isten előtt levetjük és elhajítjuk ezt az álarcot, igazi énünk tárul fel. Ámulni és bámulni fogunk: hogyan nem sejtettük eddig, mik vagyunk valójában, mit jelölt ki számunkra az Isten? Mily szép ez az igazi arckép, melyet Isten mindig magánál hordoz, s úgy vágyik arra, hogy kinyilatkoztassa nekünk! Szeret minket, ezért elfogadta szabadságunkat és azt, hogy Ő az, akinek várakoznia kell. Ez a kép nem lehet más, mint Fiának hasonlatossága, aki már előre, mintaképpen megjelenítette számunkra az igazi istenfiúságot. Engedelmeskedett az Atya akaratának, egészen a kereszthalálig. Az Ő imádságából, az Ő harcából, életéből és halálából tanulunk meg imádkozni.

De menjünk messzebb imádságunk útján. Módszerünk mindig ugyanaz legyen: verjük le szívünkről a rákövült rétegeket. Hallgassunk oda, ahol már folyik az imádság – s adjuk át magunkat teljesen, míg a bennünk lakó Szentlélek hangja saját imádságunkká nem lesz.

Igy tanított egy bizánci szerzetes a középkorban: „Aki gondosan őrködik szíve fölött, s nem engedi, hogy idegen képek és képzelgések utat találjanak hozzá, hamarosan észreveszi, hogy szíve természeténél fogva fényt sugároz. Amint tüzet fog a szén és lángallobban a gyertya, úgy lob-

bantja fel Isten a szemlélődés lángját szívünkben. Ő, aki a keresztség óta szívünk lakója.”⁵

Ugyanezt más szavakkal mondja ki egy szerzetes a mi korunkban; olyan ember, akit az imádság egész egyszerűen magával ragadott, s azóta is fogva tart. Megkérdezték tőle, hogyan jutott el idáig. Azt válaszolta, nehezen tudná megmagyarázni. „Ma már úgy érzem – mondta –, hogy évek óta szívemben hordtam az imádságot, csak nem tudtam róla. Olyan volt, mint egy forrás, melyet kődarab föld el. Jézus egy adott pillanatban fölemelte a követ: a forrás fölfakadt és azóta is folyik.”

JEGYZETEK

1. Apophtegmata, latin gyűjtemény 21, 14.
2. Liber Dialogorum II, 3.
3. Karthauzi Guido, Meditationes 4.
4. I. Homília Urunk Megjelenése ünnepére.
5. Jeruzsálemi Hészükhiosz, Centurion II, 3.

III.
JÉZUS IMÁDSÁGA

Amikor Jézust imádkozni látták, felébredt a tanítványok szívében is az imádság utáni vágy. Izgatta őket az Úr imája: „Uram taníts meg minket imádkozni.” (Lk 11, 1) Az Újszövetség tanúsítja, hogy alkalomban nem volt hiány. Jézus nagyon gyakran imádkozott. Olykor az egész éjszakát imádságban töltötte (Lk 6, 12). Egyedül, hegyi magányban. Az evangélista bemutatja, miként töltött Jézus egy időt imádságban, nyilvános életének minden nagyobb eseménye előtt. Különösen Lukács evangéliuma hangsúlyozza ezt. Emlékeztet rá, hogy Jézus, mielőtt tanítványai közül tizenkettőt apostollá tett volna, imádsággal készült fel. Máskor kiválaszt három tanítványt, s röviddel rá kinyilvánítja előttük dicsőségét. Elviszi őket egy hegyre, távol a világ nyüzsgésétől, s ott a hegyen együtt lépnek a magányba (Lk 9, 28-36).

Jézus imája nemcsak hogy betölti idejének nagy részét, hanem rendkívüli, kimondhatatlanul új esemény is. Ember nem tudott soha úgy imádkozni, ahogyan Jézus imádkozott. Nála az emberi szó legelőször talál teljes értelmére emberi ajkon. És először hall az Atya emberszájából — az Ő valóságos, vérszerinti Fia szájából — olyan szót, mely választ ad az Ő határtalan szeretetére, s egyúttal tökéletesen emberi szó is marad.

Jézus imádsága nem érthető meg annak a ténynek ismerete nélkül, hogy Jézus Isten és ember egyszerre, hogy Benne az Ige testesült meg. Emberi imájában is ki kell fejeznie valamit Abból, Aki a Szentháromságban él: abból a kimondhatatlan kötelékből, mely Atya és Fia között, a kölcsönös ajándékozás erejében fennáll. Szó és válasz, szeretet és visszatérő szeretet, Ajándék és viszonzott Ajándék. A Fiú, aki az Atya ősforrásából ered, mindenkor az Atya kebelén nyugszik (Jn 1, 18) és mindig újra visszaáramlik a forrás felé.

Jézus imádságában egyéni módon van jelen ez az isteni valóság: a Szeretet képében, melynek teljességét hordozza, az Atya Akaratában, mely egyetlen tápláléka, a Szentlélekben, melyet ajándékba kap az Atyától. Jézus eljöveteleig az imádság szükségképpen szűk horizontra szorult. Nem találta meg hangját. Most, hogy Jézus eljött, végre kifejeződhet és egycsapásra legmagasabb beteljesedésére juthat.

Ám ez korántsem ment olyan könnyen, mint ahogy első látásra feltűnhetne előttünk. Nemcsak azért, mivel az emberi szavak már eleve hiányosak és nehéz volt alkalmas nyelvet találni a kimondhatatlan isteni valósághoz; a nehézség mélyebben rejtett. Az emberi természet, melyet Jézus magára öltött, nem szabadult meg a bűn nyomaitól. Maga a nyelv is, melyen mint kisgyerek gögicsélve tanulta az első szavakat, a bűn jegyét hordozta. Nem volt tiszta, amiként tiszta az Isten Igéje. „Az Úr szava egyenes beszéd, kipróbált ezüst, salaktalan, hétszer tisztított.” (Zsolt 11, 7)

Amint Jézusnak diadalra kellett juttatnia emberi tökéletlenségét bűneink fölött, ugyanúgy imádságának is le kellett győznie vonakodásunkat, mégpedig meg nem felelő, a lényegét még nem szintisztán tükröző szavakkal. Mint embernek, Neki is meg kellett *tanulnia* az imádságot. S ezt nem tehette másutt, mint ahol a legjobban bűnünk közelébe férközhetett: a kísértésben.

A kísértés

Lehetetlenség úgy írni az imádságról, hogy közben nem teszünk említést a kísértésről és a bűnről. Hiszen nem jöhet létre másfajta imádság az emberben, csak „mélységből kiáltó” (Zsolt 129, 1); a gyöngeségből kiáltó imádság, mely a bűn körét érinti. Érinti, mert ott találkozik a bűnnel, ahol az letépi láncait és kitör a körforgásból a szeretet és az Úrban való bizakodás lendületével. Egyedül az Úr szabadíthat meg a kísértéstől. „Virrasszatok és imádkozzatok, hogy kí-

sértésbe ne essetek” – mondja Jézus (Mt 26, 41). E figyelmeztetés akkor hangzott el, amikor élete legszörnyűbb ki-sértéséből menekült meg, – ez volt halálának előjátéka.

Kétségtelen: Jézus nem volt bűnös. Nem is lett volna képes bűn elkövetésére, hiszen Isten volt. De mint embernek mégis volt dolga a bűnnel. Az emberi test, melyet magára vett, elkerülhetetlenül „bűnös test” volt (Kol 1, 22; Róm 8, 3). Nem is lehetett másként; az egész emberiség azért várta Jézust, hogy megváltást nyerjen ebből a bűnös állapotból. Ezért egy darabig Jézusnak is egy úton kellett haladnia az emberekkel, hogy egészen a bűn közelébe férközhessenek.

Egyedül Isten „nagy szeretetének” misztériuma (Ef 2, 4) az amely némileg megértetheti e kaland vakmerőségét. Az Újszövetség legősibb teológiája megkísérelte Jahve Szolgájának Másod-Izajásból vett képe segítségével megvilágítani ezt a misztériumot (Iz 42, 1-4; 49, 1-3; 50, 4-9; 52, 13-53, 12). Szeretettől fűtve Jézus a leereszkedés szédítő mozdulatával alacsonyítja le magát egészen az emberekig, sőt a bűnösökig. A bűnös ember számára így lesz nyilvánvaló Isten szeretete. Jézus a szolga vonásait ölti fel. Isten, telve türelemmel és alázattal, egészen a bűn határvidékéig kísér bennünket. Jézus önmagától is megfosztja magát, s mintegy bűnössé lesz a bűnösök között, elfogadva azt is, hogy Őt magát is a bűnösök közé számítsák.

A legrégebbi keresztény szókincsnek megfelelő szavakat kellett találnia, hogy legalább csekély mértékben kifejezhesse a kifejezhetetlent. Az Újszövetség kenóízsről (űr, kiüresítés, megsemmisítés), alázatról, lealacsonyodásról beszél. Ilyen pl. Fil 2, 5-8 krisztológiai himnusza, melyről feltételezik, hogy egy Pált megelőző liturgikus szövegből ered. Jézus Isten képmása volt, Isten alakját birtokolta, de megfosztotta, kiüresítette önmagát (ekenószon). Így lett szolgává, Jahve Szolgájává. Emberré lévén, egyre mélyebb-

re szállt. Kívülről embernek vélték, de ő még mélyebbre alacsonyította magát: engedelmeskedett a halálíg, mégpedig a kereszthalálíg. Ezért Isten kimondhatatlanul felmagasztalta őt, és olyan Nevet adott neki, amely felülmúl minden más nevet.

Pontosan ebben a pillanatban került szembe Jézus a mi bűnünkkel. Még egyszer: Őbenne magában nem volt semmiféle bűn. Ezt Szent János levele kifejezetten meg is mondja: „Őbenne nincs bűn.” (1Jn 3, 5) Mégis *magára vette* a bűnt és *hordozta*, az ige kettős értelmében, akár héberül, akár görögül, akár latinul mondjuk (*nasa, airein, tollere*): *elviselte és elvette*. Magára vette a bűn terhét, hogy kipusztítsa a bűnt. Pál még merészebb szójátékkal él: „Ő (Isten) a bűn hordozójává tette értünk azt, aki bűnt nem ismert, hogy általa Isten saját szentségévé legyünk.” (2Kor 5, 21) A szójáték alapja a görög *hamartia* szó, mely *bűnt*, de egyúttal a *bűn engeszteléséért felajánlott áldozatot* is jelent. A mondat értelme tehát ez: bár nem volt bűnös, az Atya kiengesztelő áldozattá tette őt bűneinkért. Mindebből az is következik, hogy maga Jézus is harcolni volt kénytelen a bűn ellen, hogy valamiképpen a bűn tözsomszédságában élt. Innen oda juthatunk, hogy imádsága valahol a bűn és irgalom érintkezési pontján kap helyet, azaz a *mi* bűneink – melyeknek Ő maga hordozta következményeit – és az Atya irgalma között, – melynek legteljesebb kinyilatkoztatása az Ő embersége volt. Jézus imádsága így teljesen azonosul megváltói feladatával. Ő a második Ádám – ember az emberek között, – akinek, embersége által, a többi emberrel egységben, újra meg kell találnia az utat az Atya felé. Jézus elsőként lép arra az útra, amelyet az első Ádám nem volt hajlandó megnyitni, melyet angyal őriz, kezében tüzes karddal (Ter 3, 24). Ahol Ádám megbukott, Jézus majd megkísérli széttörni a sorompót.

Igy valóban ő a *vezető* (Zsid 2, 10), az élen járó vezér,

előfutár (Zsid 6, 20), aki felügyel (betűszerint: az Örkdő) (1Pt 2, 23), aki legelől halad. Ő az *Elsőszülött* (Jel 1, 5). A teljes értelmében Ő az *Első*, ahogyan az Apokalipszis nevezi (1, 17). Az Első és nem más. Első Isten új teremtésében: csodálatba ejtő szeretetének elsőszülötte. Ettől kezdve Jézus az imádságért, az imádság újrafelfedezéséért vívott harcban is előttünk jár: előttünk az ember harcában. Ő az első, aki igazán Imádkozó, csak Tőle tudjuk megtanulni az imádságot. S mint elsőnek, szembe kell találkoznia a kísértéssel; hiszen ahhoz, hogy az emberiség számára megnyílhasson az Atyához vezető ösvény, Neki, mint Előfutárnak, el kell egyengetnie az utat. Ő „minden test útja”, amint mondják, emberi természetünk és a bűnös test útja. Egészen hasonlóvá kellett válnia hozzánk, amint azt az egyházatyák Szent Atanáz nyomán ismétlik: „Amit nem vett magára, azt át sem alakította.” Ezért hatol be a bűn világába, ezért jön el, hogy a bűn birodalmában éljen és haljon. Emberi testet ölt magára, mely fölött a bűn, s annak minden következménye az úr. Célja, hogy saját földjén győzze le a bűnt.

Csodásan megvilágítja ezt a tanítást a Zsidókhoz írt levél: „Minthogy a gyermekeknek közös a testük és a vérük, Ő is részt kapott belőle, hogy így halálával legyőzze azt, aki a halálon uralkodott, tudniillik a Sátánt” (Zsid 2, 14). Jézus testben-vérben megnyilvánuló emberségének az ördöggel kellett szembeszegülnie, egészen a halálig. És éppen azon a földön, melyen az ördög személyesen uralkodott. Jézusnak tehát keresztül kellett haladnia a halálnak kísértésén, hogy halála révén diadalmaskodjék az ördögön és megváltsa az embereket. Jézusban életre nyílik a megtört halál. Már nem halálra szánt halál, legalábbis a Jézusban hívők számára nem. Ismét szabaddá vált az Atyához vezető út: feltámadott testében most maga Jézus az Út (Jn 14, 6). Senki sem jut az Atyához, csak Őáltala.

Érthető, hogy közönséges emberré és nem angyallá lett

(Zsid 2, 14-18), akár a többi, tehát a gyöngeség rabjává (5, 2): így tűri el a kísértést, hogy népével együtt szenvedő és irgalmas Főpappá lehessen, Aki maga is megismerte a megpróbáltatást s ezáltal alkalmassá vált azok megsegítésére, akiknek egykor maguknak is szenvedniök kell (Zsid 2, 18). „Főpapunk ugyanis nem olyan, hogy ne tudna együtt-érezni gyöngeségeinkkel, hanem olyan, aki hozzánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett, a bűntől azonban mentes maradt.” (Zsid 4, 15)

Jézus egész élete kísértés volt, harc az „evilág fejedelmével” (Jn 12, 31). A számtalan gyógyítás, melyet végbevitt, a halottfeltámasztások, melyek a mennyei Atya révén történhettek meg, az ördögűzések: a gonosz elleni harc megannyi jele. Ugyanígy imádsága is: egész éjszakákat áldozott rá és feltételezhetjük, hogy soha nem hátrált meg. Kijelentette tanítványainak: „Van olyan démon, mely nem űzhető ki másként, csak imádsággal és böjttel” (Mt 17, 21). Az ördög ellen vívott küzdelem a nagy kísértésekben tetőzött — ezek mintegy keretbe vonják Jézus nyilvános működését; a negyvennapos böjt és megkísértés a pusztában, s a végső kísértés, a húsvéti misztériumnak szinte szívében, két állomáson: az Olajfák hegyén és a Golgotán.

Próbáljunk most mélyebbre hatolni e megkísértések misztériumában. Jézus imádkozva vette föl velük a harcot. Küzdelme — sőt agóniája — imádságos küzdelem volt. Áldozata, melyet főpapként ajánlott fel a kísértésben és a győzelemben, az imádság áldozata volt. Ugyanezt az áldozatot ünnepli folyamatosan fenn, a dicsőségben. Hiszen „mindenkor él, hogy közbenjárjon értünk.” (Zsid 7, 25).

Engedelmesség az imádságban

Nem beszélhetünk Jézus imádságáról anélkül, hogy előzőleg szót ne ejtenénk engedelmességéről. Engedelmeségén itt nem azt értjük, ami minden emberi csoportra vo-

natkozik, tekintet nélkül a csoport jellegére. A csoport javának előmozdításáért minden tagnak erkölcsi kötelessége, hogy engedelmeskedjék a felelősnek, aki – a többiekkel közösségben, mégis sajátos módon – a közösség javát kell, hogy képviselje, meghatározott rendelkezésekben megfogalmazva azt. Az ilyen engedelmességhez semmi hozzáfűznivalónk nincs: minden olyan helyen szembeötlő szükség van rá, ahol egy csoport – akár vallásos csoport – életben szeretne maradni és sikerrel kíván működni.

Most mást értünk az engedelmesség szón: a saját vágyainktól, óhajunktól – az én akaratomtól – való megfosztottságot másvalaki Akarata – a Te akarated, azaz a mi esetünkben az Atya akarata – előtt. Ez az önmagából való kivetkezés, a saját vágyak visszautasítása másvalaki kedvéért, új kapcsolatot hoz létre az engedelmeskedő és a Másik között. Az engedelmesség nyelv és jel: magában az engedelmeskedőben is nagy munkát végez. Felszabadítja életét a másik akarata felé és hozzákötí. Sőt mi több, új életet terem. Azzal, hogy valakit egy másik javára megfoszt saját akaratótól, egyben át is változtatja a Másikká a szó legmélyebb értelmében.* Őseredeti életmód ez, mely által az ember egyre inkább felszabadul saját korlátai alól, hogy megközelíthesse a másik gazdagságát, kincsét. Természetesen azzal a feltétellel, hogy ez az engedelmesség szabad és spontán, és nem ferdül rabszolgasággá, természet ellenes állapotá. Az ilyen engedelmesség mindkét részről tiszta és végtelenül nagy szeretetet igényel. Jézus tökéletesen biztos volt az Atya szeretetében. Isteni személyében tehát kizárt a tétovázás az Atya akaratával szemben, hiszen – az Apokalipszis elnevezése szerint – Ő az Ámen (3, 14). Ez annyit jelent: Igen, Atyám (Mt 11, 26). Ezért lett emberré (Jn 6, 38).

* Az eredeti flamand szöveg szójátékát: vel-Anderen és Ander, tükrözi a német fordítás: verändern – das Andere. A fordító megj.

Itt kezdődik a nehézség. Az Atya testet ajándékozott a Fiúnak, hogy ő is emberséggel engedelmeskedhessék. Olyan dolog ez, amire az emberiség Ádám óta képtelen volt. Ez az engedelmesség, melyet Jézusnak emberi testben kellett megélnie, megvalósítania, ez lesz a tulajdonképpeni újszövetségi áldozat. A Zsidólevél szerint Jézus, midőn a világba lépett, ezt mondta: „Áldozatot és ajándékot nem kívántál, de emberi testet alkottál nekem. Nem kedves előttem az engesztelő és égőáldozat. Ezért így szóltam: Nézd, meggyek Istenem, hogy teljesítsem akaratomat.” (Zsid 10, 5-7.)

Fájdalmas tapasztalat lesz ez Jézus számára. A megváltás éppen abban fog állni, hogy isteni engedelmessége emberi formát ölt, olyan testet olyan lelkivilággal, mely magán viseli a bűn bélyegét. Jézus drámai sorsa az alámerülés; belehal – de föltámad. Mert attól a pillanattól fogva, hogy emberi természettel próbálja megélni az engedelmességet, kitör a válság. Teste cserbenhagyja, vérrel verejtékezik. És meghal. Csak az Atya szabadíthatja meg a haláltól, rámutatva ezzel mindenfajta engedelmesség mélyebb értelmére. Visszahívja az életbe: testét saját Dicsőségébe öltözteti.

Imádságát is áthatja ez a véres szembetalálkozás Atyja akaratával, emberi testben: „Ne úgy legyen, amint én akarom, hanem amint Te” (Mt 26, 39). Jézus imádkozva vívja harcát – s a halál után imádkozva nyer meghallgatást. Imádságában sem kiálthat mást, mint engedelmességet – és imájának egyetlen tárgya ez az engedelmesség. Jézusban az Atya akarata találkozik Jézusnak az imádság iránti vonzalmával. Az Atyával való bensőséges viszonyában, létének szívében Jézus maga volt az imádkozó engedelmesség. Ezzel az engedelmességgel találkozunk egyik leggyakoribb imájában, amit tanítványainak megtanított: „Legyen meg a Te akaratod, miképpen mennyben, azonképpen itt a földön is.”

Hogy még mélyebben hatolhassunk Jézus engedelmes-

ségének és imádságának misztériumába, álljunk meg mi is egy percre az Atya akaratánál, mely előtt állva Jézus lemond saját akaratáról. Vajon jól értjük-e, mit jelentett Jézus számára az atya akarata? Az „*Isten akarata*” kifejezés némi ellenkezést támaszt manapság, különösen, ha az engedelmességgel hozzák összefüggésbe. Modern nyelveink meglehetősen elkoptatták ezt a kifejezést, s az évek során jócskán leszűkítették optikáját, mely ezek után nehezen alkalmazható az engedelmesség *bibliai* fogalmára. Napjainkban az akarat olyasvalamit jelöl, mely sem az emberi értelemmel, sem az emberi érzésvilággal nem azonos. Amikor akaratról beszélünk, egyfajta kényszer jut eszünkbe, mely kormányozhatja ugyan érzelmeinket és szükségünket, de nem minden belső feszültség nélkül. S valami mást is felidéz számunkra az „akarat” szó: az elhatározást. Egy előjáró szájából az „akarom” ezt jelenti: „Igy döntöttem.” Ilyen elképzelések mellett óhatatlanul is átsiklunk az Isten akaratának helytelen értelmezésébe. Eszerint Isten akarata valami titokzatos erő lenne, mely többé-kevésbé leigazza értelmemet, érzelmeimet, esetleg ellenükre is cselekszik: döntés annyi önkénnyel, amennyi csak belefér. Elrendelés, melyet ha tetszik, ha nem, ha egyetértek vele, ha nem, még ha idegen is számomra és semmi közöm hozzá, akkor is teljesítenem kell. A múlt század egy bizonyos lelki áramlatának, irányzatának sikerült egy olyan „*Isten akarata*”-elképzelést teremtenie, mely leginkább Damoklész kardjához hasonlít: fenyegető, önkényes, ott lebeg az ember feje fölött, s nem menekülhetünk előle; akkor sújt le, amikor a legkevésbé váránk.

Ettől a felfogástól igen távol áll Isten akaratának bibliai fogalma. Amit a Vulgata „*voluntas*”-sal, „*beneplacitum*”-mal fordított, a görög *thelema*-ból, *eudokia*-ból ered. Mindkét szó a héber *razón*-ra utal (gyökét olykor „*hps*”-sel is jelölik). Márpedig e kifejezés értelme egészen más: vágyako-

zás, kívánság, szeretet, öröm. Ugyanezek a gyökök jelölik a szerelem állapotát, a férfi szexuális vonzódását az asszony iránt. Isten Szeretete (Akarata) népén nyugszik, azon a népen, melyet jó szívvel választott ki magának. Izajás próféta ugyanezekkel a szavakkal énekli meg Sion hegyének üdvösségét: „A dicsőség koronája leszel az Úr kezében, királyi fejdísz Istened kezében. Mert amint a vőlegény felségül veszi a leányt, úgy fog frigyre lépni veled felépítőd, és amint a vőlegény örül menyasszonyának, úgy leli örömét benned Istened” (Iz 62, 3.5). A héber „öröm”-nek mondja azt, amit a Vulgata „akarat”-tal ad vissza. „Isten akarata” tehát itt azt az örömet jelenti, melyet népében lel az Úr, azt a nagy szeretetet, melyet választotta iránt érez. Ilyen az Ő „*akarata*”, „*thelémája*”: számos hűtlensége ellenére, szereti az ő zsidó népét.

Ugyanennek a szeretetnek teljessége nyugszik most Jézuson. Ő az Atya óhaja, szeretete, boldogsága. Őbenne pihen meg az Atya. Biztosra vehetjük, hogy ez az egyetlen értelme annak az igénynek, melyet az Atya a keresztségkor intéz Jézushoz, s mely a Színeváltozáskor is felhangzik; e mondatban mindent kimond az Atya, amit csak kimondhat. Minden egyéb szó arra vár, hogy Jézus mondja majd ki. Az Atya szavait — néhány variánsával — Mt 3, 17-ben, Mt 17, 5-ben, Mk 1, 11-ben, Lk 3, 33-ban és Szent Péter második levelében találjuk. Fordítása: „Te vagy az én Fiam, az én Szeretetem, Benned van szeretetem.” A görög *eudokein* ige mögött kétségkívül a zsidó *razón* áll (melyet a *theléma* — *akarat* — szóval is szokás visszaadni). Arról a tényről tesz tehát tanúságot az Atya, hogy Akaratának — azaz szeretetének, vágyának, örömének — teljessége szeretett Fián nyugszik.

Igy maga Jézus az a hely, ahol Isten kinyilatkoztatja magát. Ő az az ember, akiben kézzelfoghatóvá lesz az Atya

thelémája, kívánsága, szeretete, akarata. Jézus Atyja örömének epifániája. S lehetne-e másképpen? Hát nem az idők kezdete előtt született, az Atya ölén, az Atya legmélyebb vágyából, túlradó szeretetéből? S most, az idők teljességének elérkeztével, a szeretett Fiú eggyé válik az emberrel. Most emberi módon kell kifejeznie azt a tényt, hogy az Atya szülte őt. S ez a mód – engedelmissége. Az Atya szeretete át kell, hogy járja, el kell, hogy árássa egész ember-voltát. Birtokba kell, hogy vegye, teljességében le kell, hogy foglalja testét és lelki világát. Így az Atya szeretetének mértéke egész az emberiségig kiterjed. Ott, ahol az első ember nemet mondott, Jézus, az új ember ajkáról felhangzik az igen. Véggépp azonosul az Atya akaratával. Ő az első ember, akiben akadály nélkül kibontakozhatik az istenszeretet teljessége. Engedelmisségében és halálában mindkettő szeretetének kifejeződése. Figyelmet érdemel, a Keresztsgör és a Színeváltozsgör, az Atya szava válasz volt Jézus imádságára. Lukács – szokása szerint – gondosan feljegyzi ezt a részletet is. Amíg Jézus imádkozott, megnyílt az ég és felhangzott az Atya szava (Lk 3, 21). S ismét csak imádkozott, midőn arca elváltozott, ruhája fehérén ragyogott, akár a hó (Lk 9, 29). Imádsága szeretetteljes ráhagyatkozás volt Atyja akaratára. Imádságában az Ő akarata nyert mélyebb kifejezést.

Az Atya akaratával való legfájdalmasabb találkozás a Getszemáni kertben történt.

Imádság és vérre menő harc. Számos igen régi kézirat gondosan kihagyja Lukács szakaszának lerealistább részleteit (22, 43-44). Ekkora nyomorúság láttán nem egy másoló megtorpant – de a törölt szakasz hitelességével kapcsolatban komoly kétely nem merülhet fel. Jézus életének legnehezebb pillanata volt ez. Jahve Angyalának kellett közbe lépnie, akárcsak az Ószövetségben, Izrael történelmének válságos perceiben, a harcmezőn.

Ebben az imádságban csakugyan harcot vív Jézus. „Majd halálfélelem vett erőt rajta és még állhatatosabban imádkozott.” Az *agónia* szónak itt kettős értelme van: *szorongás*, a végveszély kétségbeesésbe fúló érzete; de *harc* is. A két értelmezés egyikét sem kerülhetjük meg: harc és szorongás — mindhalálíg. Az engedelmesség és az imádság küzdelme ez. Imádságában engedelmességgel ajándékozza meg őt az Atya, s ezzel mintegy testéből is kiragadja. A harcban testének is része van. Amint imája egyre hevül, véres verejték csöpög a földre. Jézus szívével és testével vetette bele magát a küzdelembe; önmagán tanulta meg, milyen erőtlén az emberi test, még ha a lélek izzó és erős is.

Az Újszövetségben e döntő küzdelem másik leírása is található. Ez sem kevésbé realista. A harcot, az engedelmességet s imádságot egymás mellett találhatjuk meg benne — de egy új elem is megjelenik: imájának és harcának közepette, szívében Jézus a szent Főpap. A szöveget a Zsidólevél őrizte meg: „Földi életében hangosan kiáltozva, könnyek között imádkozott, s könyörgött ahhoz, aki még tudta menteni a haláltól, és hódolatáért meghallgatásra talált. Annak ellenére, hogy Ő volt a Fiú, a szenvedésből engedelmességet tanult. Műve befejeztével pedig örök üdvösséget szerzett azoknak, akik engedelmeskednek neki, mert Isten őt tette főpappá, Melkizedek rendje szerint.” (Zsid 5, 7-10)

A szövegben a Zsidólevél papi szókinsére ismerünk. Jézus imádságát *ajánlotta fel* (*prosferein*). Engedelmessége és kereszthalála áldozat, főpapi gesztus volt. Sőt még több: ennek az engedelmességnek és imaáldozatnak szívében szentelődött pappá (*theleiothesia*) (a Zsidólevél végig ilyen értelemben használja ezt a szót). S e szentelést megerősíti az Atya szava.

Mindez szenvedés és kísértések közepette ment végbe. Szenvadásában *megtanulta* az engedelmességet — mondja szerzőnk —, jóllehet ő maga volt az Isten Fia. De mint em-

bernek, mintegy ki kellett tépnie, ragadnia ezt az engedelmességet bűneink közül. Ugyanezt mondhatjuk az imádságról: a kísértésben Jézus *megtanult* imádkozni. Csak így tehetette meg, hogy – még emberként – kiszakítsa ráhagyatkozó imáját a mi ellenkezésünk közegéből. Csak a „hangos kiáltások és könnyek” teremthették meg az ember-Jézusban az önátadásnak és engedelmességnek olyan mélységeit, melyekben maradéktalanul megvalósulhatott Isten Akarata – az Atya szeretete.

A megkísértés veszélyes csapda lehetett Jézus számára; éppen csak hogy sikerült legyőznie. Erre következtethetünk kétségbeesett kiáltásából, mely a zsoltáros szavaival röppen el ajkáról: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?” Jézus hirtelen abszurdnak, képtelennek érzi halálát, átéli az Atya megfoghatatlan távolságát. Kétségbeejtő kísértés; a katonák nem értik a kiáltást; azt hiszik Illést hívja.

Nagyon kevesen gyaníhatták, mi játszódik le Jézusban. Talán csak anyja és a szeretett tanítvány. Ők álltak a kereszt tövében. Nem Illést hívta; Atyjától kérdezte, miért hagyta magára. Ez a legsötétebb kérdés, mely emberi ajkáról egyáltalán elhangozhat, s hangzik is, mióta az első ember elutasította Istent. Jézus hangjában Ádám reménytelensége jutott szóhoz, az a reménytelenség, melynek lehetőségét Jézus emberi testében hordozta, s mely azzal fenyegetett, hogy a halál kiüttalanságával szembekerülve eluralkodik.

Valóban kételkednie kellett Jézusnak Atyja szeretetében? Az evangélisták nem adták ajkára a kétely szavait; de felfedezhetjük a főpapok és írástudók raffinált gúnykiáltásai mögött, melyeket a kereszt tövéből szórtak felé: „Bízott az Istenben; szabadítsa meg most, ha *kedve telik benne*. Hiszen azt mondta: Isten Fia vagyok!” (Mt 27, 43) Ez a metsző gúny volt a legsértőbb, ez a kísértés a legsúlyosabb. A keresztről azt a szót lesi, várja Jézus, melyet az Atya még idelenn intézett hozzá: Szeretet-nyilatkozatát.

Ám ez egyelőre ellenségei ajkán visszhangzik, mint szemrehányás, gúnyos kihívás.

S az Atya mégis megmenti, mert Jézus hisz. Minden emberi reménytelenség ellenére hiszi, hogy az Atya szereti, mindennek dacára szereti. Nem halál nélkül, nem megkeverülve a halált, hanem éppen a halál által – hogy új életre kelthesse. Ezt kell megtanulnia a szenvedésből és a halálból: hogy az Atya szereti őt mindhalálig, örök életre szólóan szereti. Csak a halálban tanulhatta meg véglegesen az ember-Jézus, mennyire szereti őt az Atya. E mértéktelen megpróbáltatásban, a végső kétségbeesés szélén, Jézus imádsága kimondhatta az Igent mennyei Atyja Akaratára. A halálban kellett megadnia a végső engedelmességet: „Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet.” (Lk 23, 46, Zsolt 31, 16)

Ezeket a szavakat is a zsoltárostól kölcsönzi az evangélium. Jelentésük: Jézus lemond magáról, átadja magát, átengedi magát a halálnak. A haldokló mindig igyekszik belekapaszkodni abba, amit életnek *hisz*. Jézus is megismerte ezt az elkerülhetetlen, csaknem ontológiai görcsöt, mely a bűn hagyatéka az emberben, s amely megakadályozza, hogy elinduljon az új, a halálban világra születő, a halálban napfényre jutó élet felé. A teljes, ellenkezésmentes, nem látó, nem értő önátadásban, tudva, hogy elmúlik minden, s a halál hurkot von nyaka köré, Jézus készen áll arra, hogy lába talajt veszítsen, s ő zuhanjon, zuhanjon... Atyja karjaiba.

Mert nem halálos mélységbe, hanem szeretetbe érkeznek. Visszaadja lelkét, *ruah*-ját Atyjának, az embernek azt a legbensőbb életelemét, melyet magától az Istentől kapott: az *élet leheletét*. Amit az egyik ember szerelmes ölelésben közvetít a másiknak, azt adja most Jézus vissza Atyjának, kilehelve lelkét, egy utolsó ölelésben. S így talál választ Atyja szeretet-nyilatkozatára, melyben ezt mondotta: „Szeretett fiam vagy, Benned van minden szeretetem.” Jézusnak egész

emberi életére szüksége volt ahhoz, hogy behatolhasson e szavak mélyére. Most szerezte meg az igazi tudást, most imádkozhat csak igazán. Csak a halálban mondhatja ki az igent, ezt a hosszan érlelt szót, Atyja iránti szeretetének szavát: a maga teljességében és békében, túl minden kétségen és reményvesztettségen. Imája szerelmes ölelés, melybe utolsó lélegzetét leheli: „Atyám, kezébe ajánlom lelkemet.”

Ha Jézus elbukott volna a kísértésben, mindannyian halálban maradtunk volna, s örökre bezárult volna az imádság ösvénye. De most megnyílt, most szabad az út. Jézus maga az út – és az Élet (Jn 14, 6).

„Mindenkor él, hogy közbenjárjon értünk” (Zsid 7, 23)

Ez volt Jézusnak, az Újszövetség főpapjának küldetése. Ő a Közvetítő az Atya és a bűnös emberiség között. Elsőként tette lehetővé a belépést a Szentek Szentjébe. Azáltal, hogy bejárta az utat, szabaddá is tette. Amint a zsidó főpap évente egyszer belépett a Szentek Szentjébe, Jézus egyszer s mindenkorra behatolt az új templom függőnye mögé, a Szentek Szentjébe. A függöny saját teste volt – jegyzi meg a Zsidólevél szerzője (10, 20): Halálával és feltámadásával átment a függönyön. Halálából feltámadott teste így úttá lett, „új és élő” úttá, melyen át mindenki számára lehetővé vált a szentélybe való belépés.

Mostantól kezdve a szövetség sátra és a szentély is különbözik attól, amit az Ószövetség élőképszerűen megjelelt. „Sokkal nagyobb, tökéletesebb és nem ember keze alkotta.” (Zsid 9, 11) A Szentély maga a menny s az Atya trónszéke, melynek jobbán Főpapunk foglal helyet, hogy mindörökre közbenjárjon értünk (Zsid 9, 24). Az imádság áldozatát – *sacrificium laudis* – melyet engedelmissége és halála nyitott meg, most mindenkor ünnepli a mennyben. „Mindörökre él, hogy közbenjárjon értünk.” (Zsid 7, 25)

Jézus *most* ott imádkozik az örökkévalóság korlátlan

jelenében, a mi teremtett időnk csak az imádságban képes megközelíteni, rögzíteni ezt az örök jelent. Jézus így mindenkorra az imádság embere, a mi közbenjáró Főpapunk. Mindig ugyanaz és ugyanaz is marad, „tegnap, ma és mindörökkre.” (Zsid 13, 8) Odafönn, a föltámadt Jézusban van ideleln végzett imádságunk örök forrása. Az imádság szívében Őmellette vagyunk, s megtörve, átlépve az idő határvonalát, az örökkévalóság levegőjét szívjuk: Jézussal együtt az Atya színe előtt állunk.

Hogy ide eljuthassunk, a földön végig kell járnunk azt az utat, amit Jézus már végigjárt. Más út nincs. A keresztes és a halál útja az egyetlen. Ismét a Zsidólevél utal arra, hogy Jézus a városkapun kívül szenvedte el a halált: „a keresztyeneknek is mintegy ki kell vonulniuk, s a táboron kívül találkozniuk Vele, magukra véve az Ő szegényét, tudniillik a keresztes gyalázatát.” Minden megkeresztelt ember magában hordja az Exodusnak, a Jézussal való találkozásnak vágyát. „Mert nincs maradandó városunk idelent, hanem az eljövendő várost keressük”, azt, ahová Jézus már megérkezett. Amennyiben az imádság révén már nála lakunk, annyiban mi is már most ott vagyunk. „Általa ajánlunk fel tehát Istennek minden időkre érvényes áldozatot: Őt megvalló ajkunk gyümölcsét.” A Jézus nyomában járó keresztes Hozzá hasonlóan felajánlja az imádság áldozatát. Szünet nélkül megvallja és segítségül hívja az Ő nevét. S szeretetből mindent megoszt testvéreivel, amint a szerző valamivel később figyelmeztet: „Jót tenni se feledkezsetek el, adjátok közösbbe anyagi forrásaitokat, Isten előtt kedves az ilyen égőáldozat.”

Az idézett részlet, mely a Zsidólevél 13. fejezetéből való, azt a kettős liturgiát írja le, melyet a keresztes szünet nélkül kell, hogy végezzen. Mindkettő gyökere Jézus áldozatában van és abban a liturgiában, melyet mint értünk-való-Főpap végez szakadatlanul Atyja színe előtt. Egyrészt az

imádság áldozata, melyben fáradhatatlanul segítségül hívjuk az Ő nevét, és közbenjárunk minden emberért; másrészt a szeretet áldozata, melyben minden testvérünkkel megosztjuk az Atyától kapott ajándékokat. Ilyen hát azoknak liturgiája, akik Jézushoz hasonlóan a halálig és azon túl, az Éle-tig való engedelmesség útjára léptek.

Jézus testében már földi élete során megtapasztaljuk ezt az Életet, ezt a Dicsőséget, jóllehet csak ritka pillanatokban. A legszembetűnőbb példa a Színeváltozás, Transzfiguráció. Említettük már, hogyan lepte meg őt imádság közben, a magányban, a hegytetőn. Imájának mély realitása egyszerre látható formát öltött, átsugárzott testén és ruházatán, egészen az őt körülvevő természetig. A felhő mutat-ta, milyen közel volt Isten, s az Atya hangjából megtudta, mennyire rajta nyugodott az Atya szeretete. Mózesben és Illésben, a Törvény és a Próféták képviselőiben az Őszövet-ség volt jelen, hogy felismerhetővé váljék a megígért Mes-siás. Az Exodusról beszélnek, arról, hogy Jeruzsálemben nemsokára be kell következnie: haláláról és feltámadásáról.

Jézus imája misztériumában az egyház is bennefoglal-tik: a Tábor-hegyen a három kedves tanítvány képében van jelen. Az esemény félő tisztelettel tölti el őket, ugyanakkor valami végtelen honvágyat is felszabadít bennük, ellenállha-tatlan vágyat a bensőséges együttlét meghosszabbítására; vágyat, hogy mindig a megdicsőült Jézus mellett maradhas-sanak. Péter reagálásából kétségtelenül kitűnik imaéhsége. Reakciója egyúttal Exodus-reflex is: hármuk nevében meg-fogalmazott óhaja áttetsző utalás az Exodusra, a Sátorosün-nep szertartásrendjére, melyben minden zsidó évenkénti li-turgiával emlékezett meg az egyiptomi kivonulásról. Ilyen-kor sátorokat húztak fel a résztvevők számára, azokra a sátrakra emlékezve, melyekben Isten népe a sivatagi vándor-lás idején lakott. Péter is sátrakat akar verni, egyet Jézus-nak, egyet Mózesnek, egyet pedig Illésnek. Hiszen „jó itt

lenni” — spontánul lép Jézussal az Exodus útjára. Ugyanerre vágyik ma egyháza is, főként akkor, amikor Urát szemléli az imádságban, s már most Ura mellett tudja magát.

Az imádság a szó legszorosabb értelmében felragyog Jézus egész testi mivoltán. Arcát Isten dicsősége ragyogja be, a Dicsőség, melyet az egyszülött Fiú az idők kezdete előtt kapott Atyjától (Jn 17, 5). Istenségének kitörő sugárzása áthatja teljes emberi mivoltát, még ruházatát is. Fénybe és tűzbe öltözködik; mert Isten világosság (1Jn 1, 5), Isten emésztő tűz (Zsid 12, 29). Az imádkozó ember olykor már ebben az illanó földi életben sugározhatja azt a dicsőséget, melynek teljét a feltámadáskor kapja meg. Jézus megtestesülése és dicsőséges feltámadásának ereje a mi világunkban is teljes erővel munkálkodhat. Ez az erő egyelőre rejtve van, akár a kovász a tésztában (Mt 13, 33). De már most keresztültörhet a múlandóság fátylán, az eljövendő élet ragyogásával ékesítve az embert.

„Egy testvér érkezett Arsenios apát cellájába. Az ajtóban állva látta, hogy az apátot egészen átizzítja a tűz.”³ Az imádság, mely Arsenios szívében égett, átjárta, tűzként emésztette testét. A Jézus arcán felragyogó dicsőség visszfénye volt ez (2Kor 4, 6), részesedés a teremtetlen fényben, ami maga az Isten (vö. Kol 1, 12).

JEGYZET

1 Apophtegmata, Arsenios 27.

IV.
AZ ÉLŐ IGE

Igéből született

Jézus azért jött, hogy tanúságot tegyen az életről, mely az Atyánál van, hogy a Benne való hit által mi is az örök élet részesévé lehessünk. Ezt hívjuk *Opus Deinek*, Isten művének, a szó legigazibb értelmében. Hinnünk kell benne, s akkor majd elbeszél, elmagyaráz mindent, amit az Atyánál látott. Hiszen Jézus és az Atya egyek, még akkor is, ha Jézus a földön hirdette az igét, akkor is, ha úgy érezte, minden és mindenki elhagyta. Emberek között eltöltött élete során közösségben maradt az Atyával (akkor is, ha ennek emberi pszichéjével nem volt mindig tudatában). „Istent soha nem látta senki, az egyszülött Fiú nyilatkoztatta ki, aki az Atya ölen van.” (Jn 1, 18) Jézus az Atya „*egzegétája*” (exégésato: kinyilatkoztatta, megismertette). Beszért az életről, mely az Atyánál van, világosan, érthetően, megközelíthetően mutatta meg szemünknek és fülünknek. Az Ige kifejezte a Kifejezhetetlent.

A föld, s mindaz ami rajta él, az Ige által teremtett. „Mindent őbenne teremtett... általa és érte teremtette a mindenséget.” (Kol 1, 16) Hiszen Isten szólt, s lettek (Ter 1, 3). Mivel a teremtés Isten jele, a teremtett dolgok Istenre mutatnak. „Mert ami benne láthatatlan: örök ereje és isteni mivolta, — arra a világ teremtése óta műveiből következtethetünk.” (Róm 1, 20) Annak, aki tudja, hogyan nyissa ki szemét, a természet könyve Istenről beszél. Ám a teremtésre a bűn is rányomta bélyegét: ami azelőtt Isten bölcsességét és mindenhatóságát sugározta, azt ma fátyol és sötétség borítja. Miként kezdetben minden Istenről beszért, most Igéje által az emberek segítségére kell, hogy siessen az Isten. Megszólítja az emberiséget, szövetséget kíván kötni vele. Először Noéval, majd Ábráhámmal, aki hitt és hitét Isten igaznak ítélte. Ezáltal Ábrahám minden hívő atyjává lett

– a hívők száma akár a homokszemeké a tengerpart fővenyén. Mózes kőtáblákra véste a Tízparancsolatot, azt a tíz utasítást, melyet Isten a Sinai-hegyen adott át neki, ott, ahol Mózes az Istennel beszélt, s úgy beszélt mint barát a barátjával. Így nyerte el a képességet az Úr igéjének hirdetésére és így válhatott éppen ő az igazi prófétává. „Izraelben nem támadt többé olyan próféta, mint Mózes, akivel az Úr szemtől szemben találkozott.” (Dt 34, 10) Mózes után a próféták folytatják az Úr igéjének hirdetését, mégpedig úgy, hogy minden eseményt igazi fényében mutatnak be: s ez a fény Isten világossága. Az Ige teremtmény és cselekvő szó. „Amint az eső és a hó lehull az égből és nem tér oda vissza, hanem megöntözi a földet és termővé, gyümölcsözővé teszi, hogy magot adjon a magvetőnek és kenyeret az éhezőknek, éppen úgy lesz a szavammal is, amely ajkamról fakad. Nem tér vissza hozzám eredménytelenül, hanem végbeviszi akaratomat és eléri, amiért küldtem.” (Iz 55, 10-11) Az egész Ószövetség erről az Ige utáni sóvárgásról szól, mely minden egyebet mellékké tesz. Az idők teljességével nyilvánul az Ige, s az igehirdetés által az egész földön elterjed, hogy mindaz aki hallja, eljusson a hitre (Róm 10, 17-18).

Az Igét ember embernek közvetíti, apáról fiúra száll. De mielőtt bárki továbbadhatná, teljesen el kell sajátítania, olyan mélységben kell magáévá tennie, ahol Isten rezdíti meg, Isten segíti kibontakozáshoz. Amikor tehát kimondjuk a szent Igét, saját lényegünkből hozunk elő valamit. Isten Igéje, melyet hirdetünk, saját szavunkká lett. Mindenestől beléptünk az üdvösségtervbe: bennünk mutatkozik meg – sajnos mily csekély mértékben – az új élet!

Jézus azt mondta: „Bizony, bizony mondom neked Nikodémus: aki nem vízből és Szentlélekből születik, az nem megy be az Isten országába. Ami a testből születik, az test, ami a Lélekből születik, az lélek.” (Jn 3, 5-6) A vízből

és Szentlélekből való születés jelenti az újjászületést. A kereszténység első századaiban a megkeresztelt valódi medencébe merült alá: azt a pillanatot keltette új életre, melyben Jézus leszállt a föld szívébe, hogy felemelkedhessék az új életre, fel a Fénybe. A szertartást „epiklézis” követte, az az imádság, melyben a Szentlelket kérték: szálljon le a megkereszteltre és keltse új életre azt, aki elmerült Jézus halálába. Az ember ettől kezdve az új teremtés tagja, része, a neki adatott Szentlélek által, immár Krisztus világosságába öltözött, mely előíze az idők végén elérkező dicsőségnek. Az újszövetségi levelek is nem ritkán „megvilágosultaknak” nevezik a megkeresztelteket (Zsid 10, 32). „Ébredj, ki alszol, támadj fel a halálból és Krisztus rádragyog.” (Ef 5, 14)

Ez a vízből és Igéből való újjászületés egészen átalakítja az emberi bensőt. A keresztséget ma már szokás egészen zseme korban felvenni, mikor a csecsemő még alig néhány napja van a világon. Ezért a keresztségkor végbenő belső változásról tett tanúbizonyságok is megritkultak. Pedig minden kereszténynek életében legalább egyszer mélyen át kell éreznie, meg kell tapasztalnia az új valóságot. Aki e tapasztalat birtokosa, az részesül a Krisztustól érkező fényben. Ő maga és egész környezete új napra ébred. Új szemeket kap, hogy mindent Isten fényében szemlélhessen. „A Te világosságodban látjuk meg a világot.” (Zsolt 35, 10) A teremtet, az embereket akikkel kapcsolatba kerül, minden élő – mindent természetfölötti fényben lát mostantól. Mindennek megvan a helye az üdvösségtervben, melyet Isten annyira szeretne megvalósítani. Isten csak az első lépést várja az embertől, hogy azután annál jobban segíthesse, s tanúskodhassék végtelen szeretetéről.

Ez az újjászületés „Igéből-való-újjászületés”; Szent Péter erős meggyőződéssel hirdeti: „Nem pusztulásra ítélt,

hanem elpusztíthatatlan magból születettek újjá, az Isten élő és örök szava által.” (1Pt 1, 23) Ennek a születésnek helye a *szív*. Itt válik termékennyé az Ige. A keresztségben kapott kegyelem akkor válik valósággá, amikor Isten Igéje első ízben ténylegesen is megszólítja szívünket. Az imádság szervére találunk önmagunkban. Ennek a tapasztalásnak leírására az egyházatyák igen bőséges szókincset kínálnak: Isten Igéje *megérinti, megsebz, átszúrja, felhasítja, megnyitja* szívünket. Isten Igéje felrázza tompultságából a szívünket. „Ébredj, ki alszol...” (Ef 5, 14) Az ember központjában, létének magvában: szívében új fény támad. „Isten ugyanis, aki azt mondta: „a sötétségből támadjon világosság”, a mi szívünket is megvilágosította, hogy Isten dicsőségének ismerete Jézus Krisztus arcán felragyogjon nekünk.” (2Kor 4, 6)

Szív és Ige

Mindenekelőtt el kell jutnunk szívünkig. Már mondtuk: keresztségünk óta el vannak vetve az imádság magvai szívünkben. Ott, énünk legmélyén, jelen van Jézus. Mindaz, ami szívünkön kívül játszódik le — helyesebben: szívünk kapujában — egyetlen céllal bír: segít meglegelni a szív mélyén elrejtett kincset. Szívünkben a húsvéti sírbolt, szívünkben az új élet.

„Miért sírsz, asszony? Kit keresel? Nem tudod, hogy benned van, akit keresel? Az igazi, az örök boldogság birtokosa vagy — s mégis sírsz? Legbelül tartozik létedhez — s te kívül kutatod? Kint állsz a sírnál és zokogsz; de hiszen a te szíved az én sírom! Nem haltam meg: ott pihenek, s örökké élek. Szíved az én kertem. Igazad volt, midőn kerétsznek gondoltál. Én vagyok az új Ádám. Paradicsomkertemben dolgozom, paradicsomkertem fölött virrasztok. Léted legmélyén tartozom hozzád. Anélkül, hogy tudnád, ezért keresel odakint. S ezért jelenek meg számodra kívül:

hogy önmagad felé fordítsalak, s így léted legmélyén lelhesd meg azt, akit kívül keresel.”¹

Szívünkhöz legbiztosabban Isten Igéje által jutunk, persze csak úgy, ha ezt az Igét igazi valójában, azaz Isten erejeként (Róm 1, 16) fogjuk fel. És, ha kiüresített szívvel látunk munkához. Mit jelent ez? Azt, hogy szívünket nyugalmi állapotba hozzuk, eloldjuk róla a fölösleges, akár teológiai, apologetikai vagy lelkipásztori gondok terhét. Ezeknél kimondhatatlanul fontosabb az Ige és a szív találkozása. Ébrenlétről vagy álomról, születésről vagy halálról van itt szó. Ezért szívünk mezítelenül kell hogy odaálljon Isten Igéje teremő, életet adó erejének sugárzásába. Ugyanakkor többi képességeink feladata a csendes visszahúzódás, türelmes várakozás.

„Szólj Uram szolgád szívében, hogy szívem szólhasson Hozzád.”² Csodálatos misztérium ez: Isten Igéje újra eljön szívünkbe, hogy forrást fakasszon benne. Egy ideig még szendereg a szív, de Isten Szentlelke már jelen van benne és tudatunk mélyén az Atyához kiált. Ugyanez a Lélek van jelen Isten Igéjében is, mely kívülről kopogtat szívünk ajtaján. Eleve fennálló rokoni szálak fűzik egybe a kívülről szólólgató Igét s a Lelket, mely alvó szívünkben virraszt. Az emberi szív arra teremtett, hogy befogadja az Igét, s az Ige is természeténél fogva kötődik a szívhez. Egymásért vannak. Az Ige arra való, hogy elvessék a szív talajába (Mt 13, 19; Lk 8, 12), a szív pedig, hogy megtisztítsák (Mt 5, 8; Zsid 10, 22) és rendbeszedve várakozzék az Igére (Lk 8, 15). Hiszen szívünk rendszerint megkeményedett szív, szellemünk lezárt (Mk 6, 52; 8, 17; Jn 12, 40; Ef 4, 18; Zsid 3, 8; 3, 15, 4, 7). Korlátolt és lassú a hitben (Lk 24, 25), sötétséggel teli (Róm 1, 21), elnehezedett az élvezetek és gondok súlya alatt (Lk 21, 34). Ezért nincs már abban az állapotban, hogy megköstolhassa a szellemi táplálékot: Isten Igéjét.

Amidőn az Ige szívünket szólítja, szív és Ige kölcsönö-

sen felismerhetik egymást, hirtelen, előre nem látható módon; hiszen mindkettőt egyazon Lélek tartja birtokában. A szívből szikra pattan az Ige felé. A szív mélyén szunnyadó és az Igében felénk mozduló Szentlélek között párbeszéd, termékeny és éltető dialógus bontakozik ki. Romolhatatlan magból kél a szív (1Pt 1, 23), Igéből születik újjá. Az Igében mint tükörben ismerjük fel új arcunkat. Benne tanúskodunk Újjászületésünkről Krisztusban (Jak 1, 23). A „rejtett, belső ember” ébred fel szívünkben (1Pt 3, 4).

Ily módon létünk legmélyébe hatol az Ige, mint kétélű kard; szétválaszt lelket és szellemet, ízet és velőt (Zsid 4, 12), új életre kelt. Az Ige lemezteleníti szívünket. Így most már szívünk is megteheti a magáét: szabaddá vált, hozzáláthat hallgatni az Igét. Most már a szív is egyre mélyül: Ige és szív egyre közelebb kerülnek egymáshoz, egyre jobban hasonlítanak. Már felismeri a szív, hogy új szervet kapott, új érzékek, eddig ismeretlen érzékenység birtokosa.

„Nemcsak kenyérrel él az ember, hanem minden igével, mely Isten szájából ered.” (Mt 4, 4) Isten ígéje számtalan módon érkezhethet hozzánk. A liturgikus szöveg, melyet a templomban, az eukarisztia ünneplésekor hallunk, előkészíthet bennünket a kenyér és a bor befogadására; a kenyeret és a bort az Ige ereje Krisztus testévé és vérévé változtathatja. A Szentírás Igéjét a testvéri közösségben hirdetik (Zsolt 21, 23). De testvéremtől vagy nővéremtől is elérkezhet hozzám az Ige, amint Jézus is inkognitóban magyarázta az Írásokat a két tanítványnak az Emmausz felé vezető úton. „Ugye lángolt a szívünk?” (Lk 24, 32) – Végül mindnyájunknak megszólalhat az Ige, midőn Bibliánkkal visszahúzódunk szobánkba és bezárjuk az ajtót, hogy egyedül maradhassunk Jézussal, Jézus Igéjével.

Az élő Ige sajátossága, hogy mintegy apáról fiúra száll. Csak a többiek, testvérek és nővérek élő kapcsolata útján juthat el a megkeresztelthez; azok útján, akik már előtte

megszülettek, ugyanannak az Igének erejében. Ez a lelki szülőapa vagy szülőanya laikus is lehet, ha éppen általa érkezik el az Ige, a szívünkben új életet fakasztó. Ez a szív ébredésének és az imádságnak megszokott útja. Ezt az utat nem egyedül tanuljuk, hanem valaki mástól. Egy arcon pillantjuk meg, egy szív dobbanásából halljuk ki. Ha él a szív, akkor életet sugároz, s ezzel másokat is életre kelt.

Ebben, azaz a lelkivezetés folyamatában tetőzik a hagyomány: itt válik teljes valóságban egzisztenciális továbbadássá. Itt valósul meg lélek és élet nemzése egy másik emberben. A szó teljes értelmében vett *lelkiatyával* való éltető kapcsolat lényeges mozzanat az imádság felé vezető úton. A lelkiatya olyan ember, akit magát is a Szentlélek vezérel, s aki a Szentlélekben segít, vezet másokat. Ez a kapcsolat tanúságtétel és dialógus is egyszerre. Tanúságtétel – mivel a lelkiatya hírt ad a testvérnek arról az életről, melyet a Szentlélek bontakoztatott ki benne: kimondja, közvetíti Isten Igéjét. De párbeszéd is, mert a testvér is számot ad saját lelki vágyairól. Így a fiatalabb testvérben lassan kicsírázik, növekedésnek indul a lelkiélet. Ez az élet ugyanarra az Életre támaszkodik, mely az idősebb testvérnél – a *vénnél, sztarecnél* – már eljutott a legteljesebb növekedésre.

A lelkiatya így a Hagyomány élő köteléke. Sajátos helyén az Ige tolmácsává, értelmezőjévé válik. Tapasztalatának átadásában az Ige új életre kap. Őbenne értjük meg hivatásunkat és Isten rajtunk nyugvó akaratát. Így imádságunk illúziómentes marad, mindig az Ige mértéke, a Szentlélek tárgyilagossága lesz vezérfonala. A régi írások tanúsága szerint a lelkiatya „*pneumatophoros*”, *lélekhordozó* kell, hogy legyen. A Szentlélekben, igazi mélységeiben ragadja meg az imádság misztériumát. Bensőséges és a legmagasabb szintű kapcsolatba kerül a Biblia szavaival. Számára e szavak: „lélek és élet”. Segítségünkre van, hogy fölfedezzük önmagunkban az igék visszhangját. Tiszteletet és sze-

retetet érez Isten Lelkének működése iránt, érzékenységre tanít a Lélek belső indításaival, ösztönzéseivel szemben, s türelmesen keresztül is viszi őket életünkben. Egyszerre apa, anya és testvér – s ugyanakkor a legértékesebb barát, aki tud együttszemlenni velünk, tudja velünk együtt hordozni kísértéseink súlyát, s aki – Szent Pál szavai szerint – elszenvedi a szülés fájdalmait, míg Krisztus ki nem alakul bennünk (Gal 4, 19). Olyasvalaki, akinek leülepedett hite feloldja kétségeinket, nehézségeinket; s végül olyan ember, aki élő kapcsolatot jelent Krisztus és miköztünk, tanú, aki szeretetével mellettünk tesz bizonyosságot. Alkalmazhatjuk rá Kierkegaardnak apjáról mondott szavait: „Tőle tanultam meg, mit jelent egy apa szeretete, s így megértettem Isten atyai szeretetének gondolatát is; ez életünk egyetlen olyan adottsága, mely soha meg nem rendül; ez a valódi archimédész-súlypont.”³

Korunkban sokan mutatnak készséget az Ige befogadására. Keresnek valakit, aki átadhatja nekik, életre keltheti bennük az Igét. Az ember istenkeresésének első szakaszában még nem kapta meg a Szentlelket: még nem értheti meg Isten Igéjét, még *nem lelki ember* (1Kor 2, 14). Isten dolgait csak az ismerheti, Isten igéjét csak az foghatja fel, akit Isten Lelke megtanít rá: *a lelki ember*.

Az ily ember *lélek-szerinti-anya* képes lenni: Igét közvetítő növekedést munkáló. Nem lehet alábecsülnünk az Ige átadásának jelentőségét. Az isteni Ige juttatja el hozzánk a teremtés szavát, mely létrehívta a világot. Az első Ige visszhangja, azé az Igéé, melyet Isten mondott ki a világ felett, midőn a sötétségben földerengtek a Kezdet fényei. — Ez az Ige még ma is Ős-szó, Genezis (Teremtés)-szó. Boldog ember, aki lelkiatyja szájából saját fülével hallhatta a Kezdet szavát. Ennek szíve már új világot hordoz.

Akármilyen úton érkezzék is el hozzánk az Ige, egyedül szívünkben válhat élővé, egyedül ott juthat el a teljes

növekedésre. Ennek az is feltétele, hogy végtelen vágyakozással munkáljuk magunkban az Igét. Úgy fogadjuk be, mint eledelt a sivatagban, anélkül, hogy méltatlankodva vállunkat rándítanánk és azt mondanánk: „Mi az, hogy manna?” (Kiv 16,15) „Valójában” — magyarázza II. Karthauzi Guido — „közönséges, nélkülözhető, semmi dolognak tartották az Igét”, amiként az Újszövetségben szereplő zsidók túl kemény beszédnek ítélték Jézusnak teste kenyeréről mondott szavait és elfordultak Tőle. „Elfordultak, Egyiptom húsosfazekaira áhítoztak, mert nem ismerték meg, s még nem élvezhették a manna titokzatos finomságát.” — Az Ige felületes hallgatásának aligha van haszna; teljes figyelmünket kell rááldoznunk, mohón kell habzsolnunk, s hagynunk, hadd nyílják ki szívünkben. Isten Igéjének mannájából sosem elég. „Aki sokat gyűjtött, annak nem volt fölöslege, aki keveset, annak nem volt hiánya. Mindenki szükségletének megfelelően gyűjtött.” (Ex 16, 18) Isten, aki hatalmasabb a szívünknel, mindnyájunkhoz alkalmazkodik. Minden hívő megkapja a neki szükséges Igét, éspedig olyan mértékben, ahogyan azt befogadni, feldolgozni képes. Ehhez azonban részéről is szükséges némi erőfeszítés: gyakorlat, aszkézis. Guido így buzdít: „Gyűjtsétek, szedjétek a mannát, s szaporán örömljétek. Fáradságos, de gazdag gyümölcsű munka ez. Hiszen saját kezetek munkáját eszitek, s boldogok vagytok, mert javatokra válik (Zsolt 127, 2). Örölj a test s a lélek malmában: meglásd, rálelsz a magra. Testedet böjttel, munkával és imádsággal emészd, Lelkedet pedig az isteni Törvény, a Szentírás olvasásával. Ne engedd, hogy szívedből távozzék a Törvény: mondogasd (*meditari*), halkan mormolva ismételd (*meditari*), újra és újra vizsgálgsd fáradhatatlanul, hogy megérezd a manna ízét. Erről tanúskodik a zsoltáros szava: „Mily édesek igéid Uram, torkomnak méznél, lépesméznél édesebbek.” (Zsolt 18, 11; 118, 103)“⁴

Éberen, az Ige közelében

Most, hogy az Ige és szív kölcsönösen egymásra talál-
tak, arra törekszenek, hogy egymás mellett maradjanak,
hogy kitartsanak egymásnál. Ez az erőfeszítés nagy ébersé-
get követel. Ha azonban egyszer már beindult a szív, igyek-
szik is mozgásban maradni. A mi feladatunk az, hogy meg-
szakítás nélkül szívünkben lakjunk. Ez nem könnyű: egyre
csak elszakadunk tőle, elszórakozunk, sürget a mással fog-
lalkozás szüksége, az az igény, hogy diszkurzív értelmün-
ket és képzeletünket használjuk.

Amíg egyéb képességeink nincsenek összhangban, tö-
kéletes harmóniában szívünkkel, míg el nem árasztották
őket túlcserdülő szívünk hullámai, amíg ritmusuk nem ol-
vad, nem játszik át szívünk ütemébe, addig fennáll a ve-
szély, hogy elszakadunk az Igétől, elszakadunk szívünktől,
s az újracsak elhanyaglik, álomba merül.

Ha valaki mégis ki akar tartani az imádságban, belső
éberségre kell, hogy törekedjék. Amint a régiek mondják:
őrt kell állnia szívénél. Igyekezete, vágyai és érzései józa-
nökká válnak. Figyelme nem lankadhat el.

Mindenekelőtt meg kell békélnie: nyugalomra kell ta-
lálnia a mély, kifürkészhetetlen csönd birodalmában. Egy
korai szerzetesatyja megállapítja: akinek élete állandó moz-
galmasságban, gondok között, külső és belső zajban telik,
az egy palack felrázott, zavaros vízhez hasonlít. „Ha egy
darabig nem mozdítjuk a palackot, a szennyeződés leülep-
szik az aljára, s a víz ismét tiszta, átlátszó lesz. Ugyanígy
a mi szívünk: ha nyugalomra és mélységes csöndre talál,
visszatükrözi Istent.”⁵

Az Ige fölött való elmélkedés és a csend elszakíthatat-
lanok egymástól. Az Ige a Szentháromság mély csöndjéből
ered. „A Szentháromság a csönd barátja”⁶ – írja Perseigne-i
Ádám, egy ciszterci szerzetes a XIII. századból. Egyetlen
szó elegendő, hogy kinyilatkoztassa előttünk az isteni élet

titkait. Karácsony misztériumában a testté lett Ige csöndjére emlékezünk. Ő még Pilátus előtt is kitart a hallgatásban. Jézus a kereszten is csak azért nyitotta szóra ajkát, hogy beteljesedjék az Írás: „Semmi más nem indít oly erővel, oly szilárd tekintéllyel a csöndre, semmi egyéb nem vet gátat a féktelen nyelvnek, semmi más nem uralkodik anynyira a szavak viharán, mint Isten csöndes Igéje az emberek között.”⁷

Az Igén való elmélkedésnek tehát egyfelől a csönddel kell együtt járnia. Másrészt azonban semmi értelme nincs a halotti csendnek, melyet nem hat át az isteni szó. „Csend, elmélkedés nélkül, halál; élő halott. Elmélkedés csend nélkül, hiábavaló, üres sürgés-forgás. Ám ha a lelkiéletben a kettő egymásra talál: a végtelen békét, a tökéletes szemlélődést hozzák el a szívnek.”⁸ A külső csendnek és a belső csendnek lassacskán hatással kell lenniök egymásra. A helyesen megélt külső csend a belső csendhez vezet. A nyelv fékentartása gyakran hosszú küzdelem eredménye; ám ha egyszer sikerült kivívni, elvezet a szív csöndjére, s ez az ajkak csöndjében nyilvánul majd meg.

„A csönd az angyalok nyelve, s az eljövendő világ misztériuma”⁹ – vallja Szíriai Szent Izsák. De szívünk misztériumának nyelve is, midőn félelemmel és tisztelettel virraszt a szív, közelében érezvén a nagy üdvösség-eseményt, mely benne végbemenni készül. A csönd elszakadás, a vágyak elszakítása, a kívánságoké, a törekvéseké, minden olyan gondolaté, mely nem képes a bennünk imádkozó Szentlélek erőterébe helyezni magát. A csönd mindannak feledése, ami még összeér bennünk a hiúsággal, önzéssel, érzékiséggel, szorongással, s ami nem engedi, hogy Isten színe előtt teljesen kimondjuk önmagunkat. Állandóan virrasztanunk kell e rendezetlen, különös világ fölött, mellyel oly könnyen azonosulunk. A régiek így mondják: minden fölébredő vágy elé őrszemet kell küldenünk, aki odaszögezi a

kérdést: „Ki vagy? Honnan jössz? Melyik táborhoz tartozol?” Nem mást kívánnak kifejezni ezzel, mint azt, hogy minden jelentkező kívánságot, vágyat, kritikának, ítéletnek kell alávetnünk. Végülis meg kell tanulnunk azt, hogy egy bizonyos vágy- és gondolatszegénységben éljünk, hiszen a csönd űrt hagy bennünk. De ez az Úr olyan mélység szívünkben, melyben egyre lejjebb kell hatolnunk — hogy a Szentlélek vízával találkozzunk, amely szívünk zugában fakad.

Egy vén mondotta: „A szív olyan, akár egy tó: ásd mélyebbre medrét, s a víz egyre tisztul; ha trágyát szórsz belé, vize zavaros lesz.”¹⁰ A csönd szívünk mélységeinek növekedése: mélyfúrás, egész a legalsóbb rétegekig. Új terek nyílnak, s végül elérkezünk létünk forrásáig. Ez a forrás a Szentlélek és Isten Igéje. Ebből a vízből és ebből a Lélekből, ebből a vízből és ebből az Igéből születünk. Az új élet forrásvízként fakad föl bennünk, s egészen színültig tölti a csönd-felszabadította űröket.

Amint e vízforrás meglelte medrét szívünkben, fölöslegessé lett a lapát, az ásó. Az igazi belső csend és a valódi imádság olykor csökkenti az ajkak külső csendjének következményét.

Hiszen a víz, folyása lejtését követve, maga vájja medrét. „Imádkozni — folyamnak ágya lenni” — írja egy flamand költő. ¹¹ Aki megásta magában ezt a medret, azt nyomban eltölti a Lélek belső megtapasztalása. A csend vizei, Siloe vizei fakadnak szívében; békességben csörge-dező vizek (Iz 8, 6); örökéletre szökellő forrás (Jn 4, 14).

Harc az Igével

A virrasztás nehéz, kemény harccal jár. „Mi a szerzetes legnehezebb feladata?” — kérdezték Agathon apáttól a testvérek. Ő így felelt: „Véleményem szerint az imádság. Bármilyen más gyakorlatot vállal, előbb-utóbb megpihenhet, még ha

sok fáradságra és türelemre van is szüksége. De az imádság utolsó leheletig tartó harcot kíván.”¹²

Aki arra hivatott, hogy szívében egészen a Szentlélek lakóhelyéig hatoljon, szükségképpen és kérlelhetetlenül szemben találja magát a rosszal, sőt magával a személyes Gonosszal. A szkétiszi sivatag nagy imádkozó mestere, Evagrius apát, a következőképpen írja le ezt a harcot: „Mikor bátorságod elhagy, imádkozz! Imádkozz, félelemmel és reszketve. Imádkozz belső tűzzel, józanul és éberen. Őrizkedj a láthatatlan ellenségtől, mely a rosszra tör és – főként imádság idején – csapdával várakozik reánk.”¹³

Aki szívében felszínre hozza a Szentlélek imádságát, azonnal döntés elé kerül, olyan döntés elé, amelyet mások ideiglenesen talán megtakaríthatnak. Döntenie kell, hogy beleegyezik-e az imádságba, vagy elutasítja. Választás élet és halál, Szentlélek és testi ember, Isten Akarata és saját kicsinyes akaratunk, az Atya határtalan szeretete és korlátozott vágyaink között. E harcban mellettünk áll a Lélek és Isten Igéje, Jézus mindenható nevével. Ugyanakkor azonban a bűn nyomait is szívünkön hordozzuk. Hogy a bűntől elszakadhassunk, egyre inkább oda kell láncolnunk magunkat a bennünk lakó Jézushoz. A hétköznapi életben nem kap ekkora hangsúlyt a választás, mivel a dolgoknak és önmagunknak mintegy a felszínén történik. Részleges és ideiglenes. Imádság közben azonban a *szívben*, a dolgok és önmagunk gyökerénél megy végbe. Itt már valóban kozmikus harcra emlékeztet, melyben Jó és Rossz, Jézus és a Sátán, ég és föld között dől el küzdelmünk.

Aki harcot folytat az imádságban, annak fegyvere Isten Igéje és Jézus Neve. A régiek szerint az ördög fejéhez kell vágni a Nevet. A Névtől szétfutnak a démonok, akár a szél-fúttá por.¹⁴ Jézusnak szüntelen segítségülhívása fokozatosan győzhetetlen fegyverré válik az ellenséggel és a kísértéssel szemben. Az imádság maga fegyver saját harcában.

Ennek az imádságos küzdelemnek is megvannak a sajátos kísértései: a kiapadás és reményvesztés. Mindenért és minden ellenére ki kell tartani az imádságban, az Igében. A forrás felbukkanása olykor várat magára, esetleg úgy tűnik, hogy kiszáradt; a fény fölkelte késik, szívünk újra elszenderedni látszik. Egyedül a szeretet képes arra, hogy türelmes virrasztásra oktasson. A szeretet tudja, hogyan kell várakozón kinyújtani kezét és tudja, hogyan elégedjék meg mégis azzal a szegényes táplálékkal, amelyből egyelőre részesedik. A szeretet tanít meg a kitartásra.

Eljött tehát a fények nélküli, éjszakai, minden reménytelenség ellenére Istenhez ragaszkodó imádság pillanata: a hit imádsága ez, azé a hité, mely nem nagyobb a mustármagnál, de elegendő ahhoz, hogy Isten újra csodákat műveljen benne. Mintegy visszájára fordított imádság ez: a kegyelem dolgozik bennünk, s láthatatlan, mégis hatalmas. Ebben az imádságban észrevétlenül, de teljes bizonyossággal megnövekednek, kitágulnak szívünk mélységei.

A legnehezebb aszkézis ez: az észrevétlen, bensőt megtisztító harc; tisztítóbb, mint bármely testi aszkézis, jóllehet egy bizonyos pontnál a testet is lassan birtokába veszi.

Igy bontakozik ki az aszkézis és imádság együttműködése. Abban a reményben gyakoroljuk talán az aszkézist, hogy rátalálunk az imára? Vagy az imádság állapota teszi, hogy meghalunk a bűnnek? Más szavakkal: vajon az okozza-e bennünk az imádságot, hogy meghalunk a bűnnek, vagy ellenkezőleg – az imádság áradása mossa ki szívünk-ből a bűn magvait? Az az ember, akinek Isten megadta az imádság állapotát, nem tud válaszolni az így feltett kérdésre. Számára elég annyi, hogy felébredt szívéből új élet fakadt: képes meghallgatni Istent és szívével képes szólni Hozzá. Ezért a másfajta életért mindenről lemondott – egészen átadta magát a bensejében rejlő életnek. Mostantól fogva ez egyetlen feladata, egyetlen életműve. Sőt, nem is

saját műve, hanem Isten munkálkodása őbenne: *Opus Dei*, a szó legősibb értelmében.

„Fontolgatni, megemészteni” az Igét

Ige és szív egymásba fonódnak, együtt bontakoznak ki. A Biblia finoman árnyalt szókinccsel írja le, miként hódítja meg az Ige az emberi szívet, s miként lesz a szív tulajdonává az Ige; a szív maga is Isten Igéjévé alakul, s alkalmasint az Ige teljességét fejezi ki, adja vissza: az igehirdetésben az emberek előtt, az imádságban, a dicsőítésben, az eukarisztiaiban — a hálaadásban — Isten színe előtt.

A szív befogadja Isten Igéjét: megeszi, megemészti (Ez 3, 1-3). Az ember szívében hordozza az Igét (Zsolt 118, 11), keblébe rejti (Jób 23, 12), belékapaszkodik (Lk 8, 15), kötődik és ragaszkodik hozzá (ApCsel 16, 14), szívébe vési és el-el gondolkodik rajta (Lk 2, 19), éjjel és nappal ismételteti (Zsolt 1, 2). Végezetül úgy lakunk az Igében, mint saját hajlékunkban (Jn 8, 31), amint az Ige is bennünk marad és lakozik (Kol 3, 16).

Isten Igéje és az emberi szív otthonra lelnek egymásban. Szívünk annál éberebb, minél erőteljesebben hangzik fel benne az Ige. S minél több éberséget, figyelmet áldoz a szív az Ige hallgatására, annál mélyebben hatol be a lélek titkaiba. S amennyire megerősödik az Ige hallgatásában, annyira világosul majd meg az Ige, annál jobban feltisztul s felfedi kincseit hallgatója előtt.

Igénék és szívnek ezt a belső találkozását, konfrontációját a régi szövegek *meditation*-nak hívják. Ne a meditáció elménkkal fontolgtató értelmére gondoljunk itt, hanem elsődleges jelentésére, mely a folyamatos ismételtetést idézi: ugyanannak a szónak türelmes forgatását. Cassianus *voluntatio cordis*-nak (Coll 10, 13), a szív *dajkálásának* nevezi; egy hajó ringására hasonlít ez, a Lélek hullámain. Így forgatja magában Isten Igéjét a szív, hogy lassacskán egészen

sajátjává tegye. Az ember önkéntelenül is a maguk elé bámuló tehenek békés és végtelen kérdőzésére gondol, a nyugodt legelészésre, valahol egy fa árnyékában. A kép egy kicsit vaskos, de igen beszédes: nyugalmat, teljes koncentrációt, teljes egészében való birtokbavételt idéz.

Ezzel újracsak nagyon fontos mozzanathoz érkezünk el az imádság előjátékában. Az Ige, amit megforgatok szíven, nem halott, nem süket emberi szó. Isten Igéje. Ez annyit jelent: az Élet vetése, mely csírá, gyökeret eresztet. Olyan, mint az izzó szén, amely megtisztít és meleget ad, olyan, mint a felizzó szikra, amely — akár a száraz nádat — lángba boríthatja szívemet.

Közben vigyáznunk kell, nehogy eltévedjünk, s az egyik vagy másik isteni igazság értelmi elemzésébe fogjunk. Ezekben a pillanatokban nemcsak hogy eltérés lenne minden kísérlet mely a racionális gondolkodásra irányul, hanem az új élet halálba taszítása is; azé az életé, mely épp születőben van. Hiszen szívünk és egzisztenciánk forrásánál vagyunk, fegyvertelenül, védtelenül állunk Isten szeretete, a Szentlélek ereje és Igéjének emésztő hatalma előtt.

Mi történik tehát? Akár a mise Ige-liturgiáján, akár az Írások magános olvasása közben hirtelen eltalál *egy* meghatározott szó, — Ige. Megsérti, felsebzi, szószerint: *compunctus-sá*, átszúrta teszi szívemet. S máris: képtelen vagyok elszakadni tőle. Ott maradok, őrködöm mellette. Átvesszem, szívem csendjében lassan ismételve, ide-oda forgatom ebben a bennem rejlő belső térben. Újra és újra megrágom, hagyom, hogy egészen átítassa szívemet. *Szív-öblítésről* van itt szó, mégpedig a szó legszorosabb értelmében.

Amit a bibliai szavak képesek véghezvinni a szívünkben, az elsősorban arra az ígére áll, amely a Szentírás minden szavát összefoglalja: a Névre, amely minden név fölött van, Jézus Névére. Amikor a szív segítségül hívja Jézus ne-

vét, akkor beszélünk Jézus-imáról. A struktúra itt is ugyanaz. Jézus Neve is éberré teszi szívünket és megfordítva: Jézus szakadatlan segítségül hívása megkönnyíti jelenlétének felfedezését és megvalósulását. „Ilymódon éberség és Jézus-ima mindig összetartoznak. Támogatják és kiegészítik egymást. A figyelem a kitartó imádság segítségére van, s a maga részéről az ima is támogatja éberségünket és figyelmünket” – mondja egy régi lelki író.¹⁶

A korai szerzetesség idejéből fennmaradt egy kopt nyelvű mondás. „Egyszer egy testvér megkérdezte Makariosz apátot: Mi a szerzetes Istennek leginkább tetsző dolga? Makariosz így válaszolt: Boldog aki kitart Urunk Jézus Krisztus nevében, s ezt lankadatlanul, megtört szívvel teszi. A szerzetesélet nem ismer más művet, ami nagyobb tetszésre találna Isten színe előtt. Ezt a lelki táplálékot folytonosan emésztienie kell az embernek, hogy újra és újra megrágva élvezze édességét, mígnem a megőrölt eledel szívének belsejébe hatol, s onnan szétárad az édes íz, s a jóllakottság kellemes érzése a gyomorba és a belsőségekbe. Az anatómia ugyan nem valami pontos itt, de a kép nekünk szól, – s a mondás folytatódik: Nézd milyen frissen, üdén csillog a juh ábrázata az édes táplálék miatt, melyet szája jól átrágott. Urunk, Jézus Krisztus adja meg szent nevének bő kegyelmét.”¹⁷

A Jézus-imára a későbbiekben még visszatérünk.

Túlcsorduló szív

Máris ott állunk az imádság küszöbén. Szívünk felébredt. Látja Jézust, hallja hangját, ízleli szavát. Megmozgatta szívünket az Igé. Megtisztított bennünket, meghitt kapcsolatba kerültünk vele. Talán már meg is kezdődött hasonlóságunk az Igéhez. Most már gyökeret ereszthet és gyümölcsöt hozhat szívünkben. Sőt, meg is testesülhet bennünk Isten Igéje.

Ameddig önmagunk foglalkoztunk szívünkben Isten Igéjével, még csak az előjátéknál tartottunk. De eljön a pillanat, amikor Isten Igéjét a bennünk lakó Szentléleknek engedjük át. Ekkor születik meg szívünkben az imádság. S csak ekkor válik valódivá bennünk az Isten Igéje: ekkor találtuk meg és váltottuk valóra a mi mély, igazi egységünket. Ekkor lett Jézus Neve a mi nevünké. Jézussal együtt, egy hangon hívhatjuk Istent: „Abba, Atyánk!”

Az imádság szívünk túlcsordulása. Túlárad a szeretettől és mint egykor Máriáé, akiben egykor gyökeret eresztett az Ige. Így tör ki szívünkéből is a mi Magnifikatunk. Most fejeződött be az Ige „dicsőséges körpályája” (2Tessz 3, 1). Istentől indult el, s szívünk jó földjébe került. Ott újra meggyökerezett, s most meghozza gyümölcsét. Rajtunk a sor, hogy kimondjuk az Igét, visszaküldjük Istenhez. Igévé, imádságá lettünk.

Az imádság tehát az Ige legdrágább gyümölcse. Most már annyira sajátunk, oly mélyen ivódott testünkbe és lelki világunkba, hogy válasszá érett bennünk, válasszá, melyet az Atya szeretetére adunk. A Szentlélek tovább „dadog” szívünkben, s nekünk nem is kell beleavatkoznunk szavába. Fölfakad, árad, élő vízként keresi folyását. Már nem is mi imádkozunk: az imádság imádkozik bennünk. Szívünkben a Föltámadt Krisztus isteni életének melege duruzsol.

Kezdetét vette bensőnkben a világ átlényegülésének lassú munkája. Az egész teremtség erre várt: hogy kinyilvánuljon Isten gyermekeinek dicsősége (Róm 8, 9) – rejtetten, alázatosan, de mindazonáltal már lélekben és igazságban. Még a világban vagyunk, de Jézussal együtt már az Atyánál lakunk. Még romlandó testben élünk, de már mindenestől a Lélek hatalmában. Szívünkről lehullt a fátyol, s mi mindannyian „födetlen arccal szemléljük az Úr dicsőségét és dicsőségről dicsőségre ugyanazon képmássá változunk át az Úr lelke által.” (2Kor 3, 18)

Igy hát elevenen, bőségben él bennünk Krisztus Igéje (Kol 3, 16). Benne verünk gyökeret, benne találjuk meg életünk fundamentumát. Hozzá igazodnak cselekedeteink, mozdulataink, s általa hálaadásunk, dicsőítésünk is túláradó lesz (Kol 2, 6). Életté alakult eukarisztia ez (Kol 3, 15), a szív túláradása, az új világ liturgiája, melyet bensőnkben már Krisztussal együtt végzünk. Hiszen a Szentlélek temp-loma vagyunk (1Kor 6, 19).

JEGYZETEK

- 1 Ismeretlen szerzetes a XIII. századból, *Meditatio de Passione et Resurrectione Christi*, 38; P.L. 184, 766.
- 2 Karthauzi II. Guido, 2. *Meditatio*
- 3 Pap. III, A 73.
- 4 *Meditatio* 12.
- 5 Evagrius, *Hypotyposis*
- 6 29. levél
- 7 Gueric, *Sermo 5 ad Nativitatem Dni*
- 8 Camaldoli Rodolphus, *Constitutiones*
- 9 *Logos*, 66.
- 10 *Apophtegmata*, latin gyűjtemény 21, 14.
- 11 Szójáték: bidden-bedding (a ford. jegyzete)
- 12 *Apophtegmata*, Agathon 9.
- 13 Evagrius, *Rerum mon. rat.* 11.
- 14 Vö. Jeruzsálemi Hészühiosz, *Centurion* 97.
- 15 Uo. I, 93.
- 16 Macariana. Idézi: J. Couillard, *Petite Philocalie*, pp. 53-54.

**V.
A ZSOLTÁRIMÁDSÁG –
VÁLASZ ISTEN IGÉJERE**

A szív és az Ige közt lejátszódó folyamat — melynek leírását az előző fejezetben adtuk — az ószövetségi zsoltárokból már régóta megteremte gyümölcsseit. Jelen fejezetünkben ezt kívánjuk illusztrálni, kitérve a zsoltárok eredetének s a zsoltárimádságnak tanulmányozására.

Ez egyben válasz is kíván lenni a napjainkban oly súlyosan felvetődő kérdésre: hogyan imádkozhatjuk ma is még a zsoltárokat.

A zsoltárok az egyház kezdetei óta kiváltságos helyet foglalnak el a hívők imádságában, a liturgiában és az egyéni imában egyaránt. A zsoltárok iránt tanúsított különös előszeretettel minden további nélkül átszármazott a zsidóságról a kereszténységre és századokon át élő hagyomány volt. Az új breviáriumban is fontos helyet kaptak a zsoltárok — előjogaikat azonban már sokan vitatják. A zsoltárimádsággal próbálkozóak közül jónéhányan ütköznek nehézségekbe olyannyira, hogy némelyek a ma zsolozsmájának leg súlyosabb problémáját látják ebben.

Kétségkívül igaz, hogy válsághelyzet állt elő: s ez elkerülhetetlenné is vált, amióta gondot jelent a zsoltárok szavaiban rejlő lelki erő, energia átérése. A nehézség mindaddig nem volt szembetűnő — legalábbis közvetlenül nem — amíg latinul imádkoztuk a zsoltárokat. A holt nyelv függőnye mögött sokminden ügyesen homályban maradhatott.

Az élő nyelv betörésével azonban fölszakadt a függöny, hirtelen fölnyílt a zsoltár, s vele — legalábbis részben — emberi szavának meglehetősen brutális nyersesége tárult fel. Újra eredeti ruhájába öltözött: váratlansága, újszerűsége megütközést keltett. Nyelvét kevésbé érezzük hozzánk szólónak, költői képei idegenül, ódonul csengenek, érzései durvák, „szalonképtelenek”. Egyházzal nincs szó bennük, Szentlélekkel is csak kevés, Jézus Krisztusról, a Feltáma-

dottról pedig végképp semmi. Ahhoz, hogy újra megbarátkozzunk a zsoltárokkal, nem elég szavait, képeit, nyelvét értelmezni a mai normák szerint. Kíváncsú persze ez az újjáértelmezés, de nem maradhatunk meg a felszíni átrendezésnél, az Ige külsőleges szempontokat követő „retusálásánál”. Még mindig túlzottan ragaszkodunk a „betű ruhájához”, s fennáll annak kockázata, hogy elillan Isten Igéjének éltető lelke, *pneumája*. A héját farikcsáljuk, s nem jutunk a magváig.

Élő Ige

Minden emberi szó — élő szó. A legszerényebb ember-kiejtette szó is az élet megtapasztalásából fakad, kiejtőjének élő lehelete sugallja. Ezért rugalmas, formálható is: ugyanaz a szó különféle jelentésárnyalatokat hordozhat, ugyanaz a szó belső életünk különféle síkjain szólhat hozzánk. A köznapi, de főként a tudományos nyelvben minden szó egyetlen pontos, jól körülhatárolható jelentést idéz fel. De minden szó — természeténél fogva — egyben kifürkészhetetlen is: olyan mélységei vannak, melyeket csak fokozatosan lehet feltárni, közvetíteni.

Az esetek többségében ez a rejtett mélység nem játszik jelentős szerepet. Olykor, a tisztánlátás kedvéért, kíváncsú, hogy a szó tudatalatti felhangjai a lehető legkevésbé rezdüljenek meg. Más esetben viszont épp az ellenkezőjére van szükség: a szónak teljes gazdagságában kell ragyognia. Szerepét — mondhatnánk: hivatását — csak akkor tölti be, ha összes elképzelhető, tudatos és tudatalatti jelentésárnyalataival együtt érinti meg a hallgatót, aki minden porcikájával a hatása alá kell hogy kerüljön; emberi létének összes síkján ihletve, kérdőre vonva kell hogy érezze magát. Ez történik például a költészetben, ahol minden szó életerejének teljére jut. Az emberi tapasztalat végsőkéig sűrített lehelete tölti meg, erről tesz tanúságot, ezt adja át. Szó sincs arról, hogy

fogalmakat tolmácsolnánk, méregetnénk: az élet átható szava valóságosan is alkalmas arra, hogy új életet ébresszen mindenki benn, aki csöndes tanulékonyssággal siet elébe.

A *költő* valódi *alkotó, teremtmény*, a görög szó (poiétész) értelmében szerint. Olyan ember, aki a Teremtő közvetlen közelségében tartózkodik. Isten az Ő Igéje által teremtett — a költő, aki minden emberi szót ősi erejébe állít vissza, arra hivatott, hogy bevégezze Isten teremtmény munkáját a dolgokban, amelyekről szól és az emberekben, akikhez szól. Mivel minden emberi beszédnek köze van a teremtmény szóhoz, minden vers rokonságban áll valamiképpen az imával. Minden emberi szó arra hivatott tehát, hogy imádsággá legyen. „Oly mélységesen szeretném a szavakat szeretni, hogy mindegyikük imádsággá váljék számomra” (Pierre Emmanuel). A végső termés, a szó legértetesebb gyümölcse, mely túlhalad minden verset — az imádság.

Emberi szó

A zsoltár szavait mindenekelőtt emberszív melengette: emberajkakon született. Az érzések, melyeket felkeltene bennünk, nem idegenek tőlünk, ha olykor a kifejezésükre felhasznált képes beszéd nem is érthető azonnal. Hiszen mégiscsak az ember nyilatkozik meg bennünk, mint minden költészetben, a fajok, országok, történelmi korok határait átlépő örök ember, ki ott szunnyad mindannyiunk szívében: akit lépésről lépésre, s egyelőre csak részben engedünk tudatunkba férközni.

Részint itt rejlik a zsoltár költői szavának titokzatos *ereje*, mely oly hévvel ragad magával mindenkit, aki csak hallgatja. Nem csupán a tudatra ébredt emberhez fordul bennünk, hanem képes a személyiségnek eddig még föl nem tárt mélyebb talajrétegeit is megmozgatni. Egészen addig, ahol a személy tudattalanul, de szabadon mondja ki önmagát a többi ember és Isten előtt. — Ugyanakkor nem foga-

dunk el mindent ami bensőnkben a zsoltár szavára rezonál és életre kel. A zsoltáros büntől sebzett ember, aki szenvedését, reményvesztettségét is elkiáltja Istennek. Szorongásáról, kétségbeeséséről, haragjáról, gyűlöletéről énekel, s láthatóan semmi hajlandóságot nem mutat érzelmei megváltoztatására. A húsz évszázaddal későbbi olvasó jobbára nem is sejti, hogy az ő szíve is magában hordozza még ezeket az érzéseket. Minél jobban azonosul környezete érvényben lévő normáival — különösen, ha az evangélium normájáról van szó — annál nehezebben ismeri fel önmagában a pogány érzelmeket. Minél ritkábban vallja meg bűneit Isten előtt, annál elviselhetetlenebbek ezek a túl-emberi szavak. Égetik ajkát.

Itt találjuk meg annak a kényelmetlen érzésnek okát, mely zsoltárimádkozás közben lepi meg a modern olvasót. Minden nemzedéknek megvannak a maga tabui, s ezek belső törvényszerűség szerint változnak. Ugyanígy változik az a megütközés is — mindig mást és mást érintve — mellyel az átlagolvasó zsoltározás közben bizonyos imádságokra reagál.

Feltehetjük a kérdést: egészséges volna-e lélektanilag, ha elnyomnánk magunkban ezeket az érzéseket és törölnénk a zsoltárok megfelelő kifejezéseit? — Talán mégsem lenne szabad veszendőbe mennie annak a belső dinamikának, mely az említett érzelmek alakját ölti a zsoltárokbán. Vajon nem irányíthatnánk-e, nem használhatnánk-e jobban fel őket az egészséges emberi növekedés, pozitív irányú fejlődés szolgálatában? Először természetesen a bűnöst fedik fel, azt, akit mindenki felismer magában, s akivel meg kell békélnie. S ha egyszer már létrejött ez a kiengesztelődés az ember önmaga, az ember és Isten között — vajon nem terelhető-e a jó felé ez a dinamika? Ha mégis, akkor a zsoltár ősi szavai, melyek korábban túlzottan is kezdetleges érzelmek kifejezői voltak, ezentúl együtt alakulhatnak az emberrel,

új és teljesebb értelmet nyerhetnek. Hiszen a zsoltár ember-megénekelte szava, a költő éneke kevesebb, mint maga a zsoltár: a beszédét éltető életlehelet máshonnan érkezik, valaki nyagobtól.

Isteni lge

A zsoltárok mezítelen, emberi, szószerinti egyszerűségükben imádságok és költemények egyszerre: természetesen imádságok, de költői formában. Életerejüket azonban nemcsak embertől nyerik. Maga Isten veszi eszközül az emberi szót, Ő mondja ki. A zsoltárt nemcsak emberi lehelet élteti – mégha egy zseniális költő ihlete is az – hanem Isten fuvalma. Ő teremő Lélek. A tapasztalat, melyet a zsoltár szavakba önt s átad nekünk, végsősoron olyan, amit Isten olt az Őt hallgatók, az Előtte feltárulkozók szívébe.

Isten lgéje kifürkészhetetlenebb, kimeríthetetlenebb, mint bármely más szó, bármilyen emberi költészet, s aki átfogni próbálja, csak addig jut, hogy saját értelmi befogadóképessége szintjére szűkíti, sorvasztja. Isten lgéje fölébe emelkedik mindannak, amit az ember a jelenben megragadni képes. Saját élete, önálló története van. Isten szavai csak az idők teljességével mérhetők. Mindig elkísérik Istennek a világ felé megmutatkozó szeretetét, újra meg újra beteljesítik azt. Ezért nem rögzíthető egyszer és mindenkorra az isteni lge jelentése: életteli Szó, mely hallgatójában is új életet támaszt. lgéje által Isten folytonosan terem. Minden liturgikus ünneplésben megalakítja egyházát, midőn népét az lge asztala köré gyűjti. Minden szívét-lelkét feltáró hívőben a megismerés és a szeretet addig nem is sejtett mélységeit nyitja meg.

Ebben a folyamatban különleges helyet kapnak a zsoltárok. A sugalmazott iratokban Isten szól az emberhez. A Zsoltárokból Isten az ember szájára adja lgéjét, hogy az ember válaszul küldje azt Isten felé. Nem valami új, idegen

szavak ezek; ha közelebből szemügyre vesszük őket, láthatjuk, hogy ugyanolyan bibliai szavak, csupán a költészet és az imádság hangján szólalnak meg. Amint a Bibliában vannak történeti könyvek, ugyanúgy vannak történeti zsoltárok is. Hasonlóképpen bölcsességi könyvek és bölcsességi zsoltárok, prófétai könyvek és prófétai zsoltárok. A zsoltárokban – költői és imádságos formában – jelen van az egész Szentírás. A Biblia élő aktualitásának, teremtményének csúcát éri el a zsoltárszavakban. Filemon apátot, akinek *Logos Asketikos* c. művét a *Filokália* őrizte meg számkra, megkérdezték tanítványai, miért leli annyi örömet a zsoltárokban, jobban, mint a Szentírás bármely részében. Így válaszolt: „Biztosíthatlak benneteket: Isten úgy véste szegény szívembe a zsoltárok *erejét*, miként a régi időkben Dávid próféta szívébe. Élni sem tudnék már a zsoltárok édes szava s ama végtelen szemlélődés nélkül, melyet ezek a szavak rejtenek. A zsoltárok magukba foglalják az egész Szentírást.” (1, 241-252)

Igen, az egész Szentírást, s nemcsak annak rövid summáját: a zsoltár az ember élő válasza Isten Igéjére. Válasz, mely nemcsak az embertől ered, hanem melyet Isten Igéje ébreszt az emberi szívben.

Az Ige „dicsőséges pályája” (2Tessz 3, 1)

Az előző fejezetben leírtuk az Ige körpályáját úgy, amint az Isten és az Igére hallgató ember szíve között megvalósul. Azonnal szembeötlik itt, e „dicsőséges pályafutásban”, a zsoltárokat megillető különleges hely. A zsoltár valójában abban a pillanatban keletkezik, amikor az ige-hallgató hívő szívében megfog a szó és ő újrafogalmazza, újra kimondja, imádság formájában. E folyamat nem az értelem szintjén játszódik le, hanem sokkal mélyebben, a szívben, ott, ahol személyiségünk központja fülel Istenre s közelít felé.

A „szív” meghallgatja, befogadja, saját testévé gyúrja az Igét: benne születik újjá, zsoltárrá, imádsággá az Ige. A zsoltár szava Isten szava, melyet már eredetében eltölt a Lélek, Isten Lelke, s a Szó mint ilyen jut el az emberhez. Az ember lelke pedig meghallgatja, befogadja, hogy kiteljesedjék, párbeszéddé gazdagodjék, lélektől Lélekig, a hit új megtapasztalásában. Így juthat a szó új kifejezésre az emberi szívben és így juthat végül újra vissza Istenhez, dicsőítő ének, hálaadás képében. A zsoltár tehát a Biblia egyéb részeinél is jobban Isten szava és ember szava egyszerre, az Ige túláradása és a szív túlcsordulása: a szeretet hajléka, melyben Isten Szentlelke és az ember lelke nagyon közel kerültek egymáshoz. Kettejük érintkezési pontja a belső imádság: ez a kölcsönösen kimondott szó párbeszéd Isten és ember között, csöndesen ünnepelt liturgia az emberi szív mélyén. E bensőséges liturgia legfontosabb szavait tartalmazzák a zsoltárok.

Az Ószövetségben e folyamat hozta létre a zsoltáros könyvet. Beteljesítője Jézus Krisztus, aki Isten emberré lett Igéje, a két szövetség és a Biblia sarokköve. Jézus saját imájává tette a zsoltárokat. Halálában, feltámadásában és majdani újraeljövételében a zsoltárok megkapják legmélyebb jelentésüket. Jézus elérkeztéig csupán az Ószövetség összefoglalói voltak. Jézusban borrá változott a víz: a zsoltár betűi lélekké lettek. Jézus óta ők is az örömhírt énekelik, az Evangéliumtól az Apokalipszisig. A feltámadott Úr a mi egyetlen zsoltárosunk, mindörökre. Ő mindenkor él és közbenjár érettünk: odafenn, Atyja színe előtt és ideleln, minden liturgiában, melyet az egyház végez.

Jézusban, az Urban, az emberi szó mindig Isten Igéje; igehirdetése egyezik énekével, végbevitt műve imádságával. Ő maga az élő Ige, s ugyanígy Ő a Zsoltár, melyet nem szűnünk mondani, imádkozni.

A zsoltárokból felötlő emberi érzelmek már be is tel-

jesedtek Jézusban; nincs többé szomorúság öröm nélkül, bocsánatot nyert a bűn és a megtérés; a reménytelenség első lépés a bizalom felé; a gyűlölet a végtelen szeretet viszája; az érosz az agapé ellenállhatatlan ereje felé mutat; a halál immár Életet hirdet. Ez nem jelenti azt, hogy elfojtjuk vagy letagadjuk a zsoltárban foglalt érzelmek mélyen emberi oldalát. Épp ellenkezőleg: mélyebben, hitelesebben éljük meg. A Lélek eloldja őket a betű és a test zűrzavarától. Jézusban erejük, dinamikájuk leghatalmasabb forrását találták meg: Benne Isten Igéjével találkoznak, az őket is alkotó teremtető Szóval. S ezentúl már nem énekelnek másról, mint Isten Országának eljöveteléről, csodás hatalmáról s az azt kísérő jelekről. Az a Lélek, melyben Jézus újjáteremtő erővel imádkozta a Zsoltárokat, minden megkeresztelt emberre kiáradt. S ők, ugyanabban a Szentlélekben mint Jézus, most már sajátukénak mondhatják, új énekként zenghetik a zsoltárokat. Most már számukra is megelevenednek, beteljesülnek a szavak. Az Ige új dimenziókat kap, minden oldalról elmélyül, kitágul a Lélekben: minden felhangja megrezdül, megszólal. Így szükségképpen költői szó is marad, jóllehet minden teremtetett költészetet túlszárnyal. Hiszen mértéke nem csak a *pneuma*, a lehátárolt emberi életlehelet, hanem az isteni Pneuma, a Szentlélek, minden élet adományozója és az üdvösségtörténet beteljesítője.

Ezért nem is lehetséges ma már betű szerint olvasni, mégkevésbé betű szerint imádkozni a zsoltárokat. A betű szerinti zsoltárimádság a szó legszorosabb értelmében – önellentmondás. Hiszen egy zsoltár csak akkor zsoltár – s nem régészeti dokumentum, antikváríumi „lelet” – ha él, csak akkor zsoltár, ha a szívünkben lakó Szentlélek újjáimádkozza.

Ige és Lélek

Zsoltárt imádkozni csak lélekben, *pneumatikosz* lehet. Az egyes zsoltárok jelentése is attól a Lélektől függ, melyben olvassuk, imádkozzuk őket. Amint minden isteni szónak, úgy a zsoltárnak is megvan a maga önálló élete. Kezdeté: csekély mag. Majd csírát fakaszt, növekszik, ki nyílik. Jövője elvben határtalan, az Ószövetségben Isten Országának csak kezdetét énekelte. De ugyanannak a zsoltárnak szavaival Jézus a személyében már jelenlévő Országról beszél. S a Szentlélek ma is felhasználja az egyházban, hogy segítse a várakozást. Isten Szavát akkor merítjük ki, ha majd Isten lesz minden, mindenben.

Ilymódon a zsoltár szoros kapcsolatban áll az üdvtörténettel, az első Ádámtól Jézusnak, a másdoik Ádámnak eljövételén keresztül egészen újraeljövételéig, az idők végén. Mivel az Isten Igéit Isten *Pneumája* sugallja, az Ige az idők során egyre inkább képes Isten Népe mind jobban megszilárduló valóságának kifejezésére. A Lélek ritmusára minden Ige együtt gyarapodik a fejlődő üdvösségtörténettel.

Legelőször akkor valósult ez meg meghatározott – és meghatározó erejű – „alkalommal”, amikor maga Jézus imádkozta a zsoltárokat. És ugyanannak a folyamatnak részese minden nap a hívő, aki magába fogadja az Igét, s a zsoltárban „új énekké” énekli azt.

Aki egyáltalán nem, vagy csak kevésbé él Jézusból és a Lélekből, holt betűnek, kizárólag ószövetséginek fogja találni a zsoltárokat. Nem képes túljutni a betűn, a csiszolatlan emberi szón. Ám aki a Jézustól ajándékba kapott Szentlélek erejéből él, annak számára a zsoltár is életre kel, együtt növekszik a Lélekben növekedővel. Az ilyen ember számára mindig megújul, mindjobban kitágul az Ige látóhatára: megfeszülnek, összeroppannak a korlátok. Elközelgett Jézus és az Ő Országa.

Sose féljünk hát attól, hogy közelebbi ismeretséget kössünk a zsoltárokkal. Ha együtt tudunk rezdülni, együtt tudunk növekedni belső dinamizmusuk ritmusával, a sugalmazó, létünket ébren tartó Szentlélekkel, sohasem válnak unalmasakká. Ennek feltétele, hogy mind jobban megnyíljunk a Lélek előtt, kiszolgáltassuk Neki magunkat. S az, hogy – a külső ember fogyatkozásával – a belső ember egyre gyarapodjék bennünk. Így, ezzel párhuzamosan tűnik majd el szemünk elől a zsoltár betűje, miként a fölöslegessé vált gyümölcshéj, hogy egyre jobban megtapasztaljuk belső, a *Lélek erejével telített hatalmát*.

E kettős fejlődés kölcsönhatást rejt magában. Aki test szerint él, s a test művei megölik benne a lelket, a zsoltárban is csak testi dolgokra talál: beszorul az emberi szavak betűrácsok mögé. Aki a Szentlélekben él, a zsoltárban is megleli a Lelket, s ehhez nem is kell erőlködni, nem kell a túlfinomult alkalmazások akrobatafogásaival élnie.

Lélektől – Szentlélekig

Zsoltárimádságunk módjából szívünk állapotát is kiolvashatjuk tehát: a zsoltár lelkiéletünk, imádságunk mérőműszere. A maga módján mindkettő: a zsoltár is és a szív is az imádság „*helye*”, termőtalaja. A zsoltárt csak „szívvel” (Ef 5, 19) lehet imádkozni. Ugyanakkor az imádság termékenyíti, a zsoltár táplálja az emberi szívet. A szív tehát az imádság gyümölcse, s egyúttal új imádság vetése.

Talán nekünk is feltűnt már korunknak az a tragikus félreértése, mely csak növeli a szakadékot a zsoltárok és az imádság után kutató modern keresztény ember között. Isten Igéjének imádkozása egész sajátos antropológiát feltételez. Hiszen az imádság megélt, egzisztenciális antropológia: az imádkozó embert fokozatosan birtokba veszi a Szentlélek, testével, szívével együtt, lelkét önmagává, Szentlélekké alakítva Isten képmására, Jézus Krisztusban.

Ha csupán azzal a gondolattal közelítünk a zsoltárok felé, hogy bizonyos vallási tapasztalatokat kölcsönözzünk belőlük — lehetőleg mai mértékkel mérve — semmi esély nincs rá, hogy megmutatkozzék a zsoltár igazi élete és *ereje*.

Teljes emberi létünkkel alá kell vetnünk magunkat a zsoltár formáló erejének, átengedve magunkat a *pneumának*. Elsősorban a költőnek, a zsoltár emberi szerzőjének pneumája ez. Az emberi szellem tudja mi lakozik az ember-szívben: a tapasztalat legmélyéig hatol. Ezért van az, hogy a zsoltár a bennünk mozgolódó bűnt sem kendőzi el. Mindent a maga mezítelen valóságában tár elénk: elhagyatottságot, szorongást, fojtott indulatot és bosszúálló szenvedélyt.

S ezáltal segítségünkre van a teljes emberi realitás átélésében. Mégpedig határozott céllal: hogy — Isten Lelke közreműködésével — bűnös életünk síkján *üdvözltsen* minket. Hiszen a zsoltár *pneumája*, lelke, egyúttal isteni *Pneuma*: Szentlélek. Az emberi szavak egyedüli szerepe, hogy a sugalmazó isteni Ige szolgálatába álljanak. Így a zsoltár Isten szívének legmélyebb mélységéig röpíti az imádkozót. Jézusban fölfedi számunkra az Istent: Isten szeretet, irgalom, mindenhatóság, győzelem. Ennek föltétele — Szent Pál szerint, — hogy „szívből zengedezzünk egymásközt zsoltárt, himnuszt és szent dalokat az Úrnak” (Ef 5, 19), figyelve a hallásra, türelmesen befogadva, szünet nélkül és szeretettel mondogatva a zsoltárokat, hasonlóan hozzájuk, egy hangon rezdülve a zsoltáros lelkével — és Isten Lelkével. A mai, tudományosan képzett embernek nehezebb esik megbarátkozni ezzel a *lelki* — helyesebben: *szentlelkes technikával*. Hozzászokott, hogy minden szöveget vita vagy vizsgálat tárgyának tekintsen és merőben külsődlegesen szemléljen.

A modern embernek még ennél is jóval nehezebb azt a lelki valóságot elfogadni, amely sajátmagunk számára, személyes módon rajzolkodik ki a zsoltárokból: először is

megtanít bennünket a zsoltár arra, hogy emberi érzelmeink mennyire viszonylagosak, – s hogy ki kell békülnünk velük. Rámutat a Lélek sokkal magasabb szintű igényeire is, s ezek szüntelenül tettekre ösztökélnek.

Egyik *pneuma* nem áll meg a másik nélkül. Az emberi *pneuma* az isteni *Pneuma*, Szentlélek után kiált. A bűnös emberi állapot a megtisztító isteni Lelket hívja. A költő emberi *pneumájának* is az a vágya, hogy fölvétessék Isten *Pneumájába*. Így szakadatlan dialógus alakul ki a zsoltárokból, lélektől Lélekig. Megtermékenyítő feszültség lép fel, melyből újra meg újra táplálékot nyer a kinyilatkoztatás. Ez a párbeszéd azután bevészódik az imádkozó szívébe, mely elmélyült odahallgatásban engedi át magát e feszültség erejének.

Ily módon lesz világos előttünk mily nagy volt a bűn s mennyivel kimondhatatlanul nagyobb Isten szeretete Jézus Krisztusban. Isten Lelke a zsoltárokból arról tanúskodik lelkünknek, hogy Isten kiárasztotta őt szívünkbe (Róm 5, 5), hogy valóban Isten gyermekei vagyunk (Róm 8, 16) és hogy Isten maga a Szeretet (1Jn 4, 8).

VI.
TESTTÉ LETTIGE

„És az Ige testté lett és közöttünk lakott.” (Jn 1, 14)
 Aki az Atyával és Szentlélekkel élt együtt és Aki által az Atya mindent teremtett, most az Atya üdvös szándéka szerint emberré lett. Az Ige egy lett közülünk. Isteni és emberi ölelkezett össze Jézusban. Az Atya azt küldte el, aki egy apa számára a legkedvesebb: képét és hasonlatosságát viselő Fiát. Isten megtestesülésével kezdetét vette megváltásunk. „Azt tesszük, amit a test és az érzékek kívánnak” (Ef 2, 3) — mondja Szent Pál. Eltávolodtunk Istentől, már nem élünk békességben vele. Nem jutott el hozzánk Igéje, alig voltunk képesek befogadni. De — páratlan szeretetének szavát követve — a Három Személy egyike bűnös testbe öltözött. Jézus az Isten Báránya lett: hordozza és elveszi a világ bűneit (Jn 1, 29). A jó Pásztor útra kelt, hogy az elveszett juh keresésére induljon, annak keresésére, akit mindennél jobban szeretett (Mt 18, 12). E szeretetben végsőkéig, egész a haláláig kitartott (Fil 2, 8). Miután megvívta halálfélelemmel terhes harcát az Olajfák hegyén — hol verejtékcseppjei vérharatként hulltak a földre — keresztfára szegezték és meghalt. Förlélemmel teli szeretet.

Krisztus testében a mi bűnös testünk is fölszegeztetett, — Jézus halálával együtt testünk is meghalt, bűne legyőztetett, nincs többé ereje a testben (Róm 8, 3). Hiszen az Atya végtelen hatalma föltámasztotta Jézust a halálból és új testbe öltöztette, melyen nem úr többé a halál (Róm 6, 9). Emberi testét most már Isten dicsősége tölti el, a Szentlélek hatja át. Testünk, a Húsvét által, melyet egyvalaki közülünk átélt, lelki újjászületésnek örvendhet — a Szentlélekben. Sőt, most már maga is a Szentlélek hordozója lehet. Miként régen testünk hústest volt, most már lelki, *pneumatikus* testté válhat.

Immár testünkben is — benne a Lélek lakik! — feltör-

het az élő vizek forrása. Mint Jézus keresztre „emelt” teste (Jn 12, 32) — halála és feltámadása által — a Szentlélek forrásává lett, akár a szikla, melyből Mózes fakasztott vizet a sivatag kiszáradt ajkú zarándokainak, ugyanaz a Szentlélek a mi testünkben is forrássá lesz: örök életre szökellő forrása. A test a Szentlélek hajléka, a szüntelen imádság temploma.

Isten figyelemmel meghallgatott Igéje tehát nemcsak szívünket termékenyíti meg, hanem egész testünkben ki kell, hogy nyíljk. Tagjainkban magának az Igének kell megtestesülnie. Egész létünk: szellemünk, szívünk és testünk be kell, hogy kapcsolódjk Isten Igéjének körpályájába.

A test imádsága

Testünknek középponti szerep jut visszatérésünkben az Atyához, a Fiúval, a Szentlélekben. Benne nyílhatik fel a Szentlélek forrása, általa születik világra imádságunk. S ugyanakkor minden imádság — a legtitkosabb, legbensőbb is — visszahat a testre. Imádság nem létezhet test nélkül, sem a kezdőknél, sem a legtökéletesebbeknél. A Szentlélek lassacskán egészen hatalmába keríti a testet. Lélek és test elválaszthatatlanul kapcsolódnak egymáshoz.

Agathon apát mondta: „Az ember fához hasonlít. A fa levélzete a test fáradságos munkája (*koposz, labor, podvig*), gyümölcse a belső figyelem. A gyümölcs érdekében teljesen át kell adnunk magunkat a szív éberségének. Nem kevésbé szükséges a levelek védelmet nyújtó ereje: a testi munka, erőfeszítés”.¹ Aszkézis és szemlélődés, testi munka és szellemi munka nem képzelhetők el egymás nélkül. Egy töről fakadnak, együtt kapják életnedvüket a gyökerektől, melyek egyazon táptalajba nyúlnak. A gyümölcs fontosabb a lombnál: jaj annak a fának, melyen csak leveleket találunk (Mt 21, 19). Ám sohasem érik be a gyümölcs, ha nem

védi és táplálja a levélzet. A levelek is nélkülözhetetlenek. A kép, melyet Agathon apát használ, nagy életbölcsségről árulkodik. Hol vagyunk már az újplatonikus dichotómiától, mellyel oly gyakran vádolják az egész patrisztikus hagyományt, különbségtétel nélkül, s mely többre értékeli a lelket a testnél? Épp ellenkezőleg: az embereknek Istenhez való visszatérésében, megtérésében, különleges feladatot kap a test: elvezeti az embert a tökéletességre, ahol mindelestől megújul a Szentlélekben. A test olyan út az imádság és a szeretet teljessége felé, melyről letérni nem lehet.

Szent Antal írja, hogyan veszi a Szentlélek *egyszerre* birtokba a lelket és a testet, hogyan adja meg mindkettőnek a megszentelődéshez szükséges erőt és segítséget. Test és lélek olyanok, mint két hegyoldal. Az imádság a hegy csúcsa. Útban az imádság felé, a test — az első hegyoldal — a virrasztás és a böjt adományában részesül. Az aszkétában lecsillapodnak a szenvedélyek, visszatérnek ősi állapotukba, olyanná lesznek, amilyennek Isten elgondolta és megteremtette őket, amikor még egyedül csak a szeretet létezett, amikor az emberben még nem volt meg a hasadás. A Lélek — a hegy második lejtője — az éberség adományát kapja, hogy megvívja harcát a Szentírás gyógyító és megszentelő Igéjének segítségével. Ilymódon a Léleknek hatalmában lesz felismerni a testi rosszat és hozzájárulhat annak lelki orvoslásához: „Az Isten szava ugyanis eleven, átható és minden kétélű kardnál élesebb, behatol a lélek és szellem, az íz és velő gyökeréig, megtéríti a szív gondolatait és érzéseit.” (Zsid 4, 12) Végül a harcos aszkézis és a pihentető imádság révén a test egésze válik eggyé a Szentlélekkel, az imádság és a szeretet szolgálatában. Ebben a test minden tagja résztvesz — véli Antal, — „a fejtől a lábig”: a szemek, fülek és főként a nyelv, mely immáron Istent dicsőíti. (Jk 3, 2-12) Az ember teljes egészében újjászületett „a Lélek ereje által, mely nyugalomra vezeti az egész

testet'', míg a kezek az imádság jeleképp felemelkednek és megnyílnak, hogy végbeviessék az irgalmasság cselekedeteit.²

Vajon még mindig az aszkézisnél tartunk? Nem, talán már a Színeváltozásnál, a Transzfigurációnál, midőn az arcvonásokon újra felragyog Isten képmása, midőn a test egészen imádságba merül s akadálytalanul fejezi ki az imádságot. Az egyházatyák „feltámadás előtti feltámadásnak” vagy „kis feltámadásnak” nevezik ezt az állapotot és Szent Antal felfedezi benne a részesedést „abban a szellemi testben, amely a maga teljes valójában az egyetemes feltámadáskor lesz a miénk.”

Az imádság két oldala, a külső és belső, a lomb és a gyümölcs között lehetetlen választani. Sohasem szabad túlhangsúlyozni egyiket a másik kárára: sem a leveleket a gyümölcs, sem a gyümölcsöt a levelek előtt. Minden külső fáradozás jelentősége abban áll, hogy kivirágzik és gyümölcsöt terem a szív belső hálaadásában, — s ez a belső ima nem valósulhat meg testi aszkézis nélkül.

Minden idők szerzetesi írásai figyelmeztetnek szívnek és testnek erre a szakadatlan kölcsönhatására, mely az imádság keresztény végzésének, „technikájának” megkülönböztető jegye. Az imádság sajátos antropológiát, emberszemléletet feltételez, mégpedig nem azt, amelyben a testi elmosódik a lelki, az anyagi az anyagtalan mögött. Ha így lenne, akkor az imádság kiküszöbölné a testet — s vele magát az embert is. Pedig épp az ellenkezője igaz: a kegyelem és az imádság útján a test is visszatér eredeti állapotába: többé már nem „bűnös test” (Róm 6, 6), már nem „megalázott test” (Fil 2, 8), nem az Istennel és az embertársakkal való szembenállás jele, sem a halálhoz és megsemmisüléshez vezető szüntelen harc melegágya. *Halálra-szánt-test* volt, de *életre-szánt-testté* lett abban a pillanatban, amint elvesztette fölötte uralmát a bűn s a romlás csírája, melyet

magában hordott. Most már teljesen átengedte magát a Szentléleknek, hogy — fokról fokra — birtokba vegye a Lélek ereje és az új élet Jézus Krisztusban. A virrasztás és az imádság hosszú, lassú folyamata az egész életre kiterjed, a test aszkézise és a szív fáradhatatlan Istenre-irányzódása szétválaszthatatlanul egybefonódnak.

A szív mellett az emberi testnek is döntő szerepe van ebben: a test nyújtja azt a felületet, melyet idáig a bűn uralt, s melyen — a Szentlélek erejének hatására — most pusztulnia kell a bűn hatalmának. Amiként Jézus tette halálával és feltámadásával: a kereszténynek is „el kell ítélnie” a testében lévő bűnt (Róm 8, 3). Magától képtelen erre — egyedül Jézus húsvéti ereje viheti végbe benne. A keresztény ember teste így mintegy harcmezőként jelenik meg, melynek birtokbavételéért antagonisztikus erők vívják küzdelmüket. Ezek az erők a testben mutatják ki foguk fehérjét: a test csatamező Jézus és a bűn ádáz harcában, vagy — Szent Pál kifejezésével — hús és Lélek küzdelmében. De miként a bűn, úgy a kegyelem magvait is magában hordja a kereszténynek teste a keresztség óta. Fölvétetett Jézus halálába és feltámadásának erejébe öltözött.

A keresztény testében — keresztség és halál között — érvényre kell jusson e csodás erő. A szentségi jelnek cselekvő valósággá kell változnia, mely az egész embert, s annak egész életét magával ragadja, egészen a látható halálig. Rettentő komoly realitás ez, vérre menő valóság. „Add véredet és vedd a Szentlelket” — mondotta egy régi szerzetes-
 atya.³ Minden megkeresztelt ember elszenvedi testében Jézus halálát, hogy ugyanebben a testben mind nyilvánvalóbbá legyen Jézus feltámadásának ereje (Fil 3, 1-11). És valóban: amilyen mértékben meghal a bűnnek *ténylegesen* valaki, ugyanúgy virágozik fel és hoz gyümölcsöt benne *ténylegesen* a feltámadásban nyert új élet.

Azonos erők működnek az imádságban és az aszkézis-

ben. Az imádság annak a húsvéti energiának legszebb és leggazdagabb gyümölcse, melyet Jézus feltámadása áraszt a világra és az emberekre. Ezért a szerzetesek számára az imádság mindenkor Húsvét⁴, s ugyanakkor mindig böjt és Bűnbánati Idő.⁵ Mondhatjuk így is: a Jézus Húsvétjából újjászületett ember számára az imádság az épület ívének záróköve. Hiszen a halál, sőt a halálon túli lét példájára az imádság „a legnagyobb szeretet” (Jn 13, 1). Az imádság cselekvő antropológia: benne éri el az ember képességeinek csúcst, teljes betetőzését. Egyedül az imádság képes szavakba önteni az ember legnagyobb mélységeit, az ő kezében van az ember misztériumának kulcsa. Az ember az imádságban hivatott arra, hogy megteremtse a teret és a pillanatot, melyben a test, a bűnös test Isten Lelkébe költözik. Jézus Húsvétja, Átvonulási Ünnepe újul meg az emberben: a Szentlélek szétárad az egész testben. Ez Jézus és az Atya művének koronája.

Vegyük sorra és tanulmányozzuk most a keresztény imádság technikájának klasszikus elemeit: a *celibátust*, a *magányt*, a *csendet*, a *virrasztást* és a *böjtot*. Húsz évszázad óta megtaláljuk őket az imáról szóló leírások legtöbbszörében, úgy az Újszövetségben, mint korunk misztikusainál. Sőt, még a nem-keresztény imádkozóknál is: valószínű tehát, hogy e technikák természetes alapot szolgáltatnak, melyről elindulva könnyebben kibontakozik az emberben az imádkozás készsége. Erre tekintettel is leszünk elemzésünk során — de nemcsak erre. A keresztény imában olyan kinyíló folyamat szolgálatában állnak ezek a „gyakorlatok”, melynek hajtóereje, irányítója a Szentlélektől ered. Ezért mindegyik technikánk természetes imára-irányulását a Szentlélek szintjére emelve szemléljük, Jézus húsvéti misztériumába ágyazva. A módszerek tehát jelek, melyek azt fejezik ki, hogy Jézusban meghaltunk és vele együtt fel is támadtunk. Nincs mit csodálkoznunk ezen: maga Jézus sem

házasodott. Különösen szerette a magányt. Éjszakákat töltött imádságban. És negyven napig kitartott böjtölve a pusztaiban.

Celibátus és imádság

Amikor Szent Pál így ír: „Aki az Úrral egyesül, egy lélek vele” (1Kor 6, 17), a szövegösszefüggés szerint a test tisztaságára gondol. A nőtlenség és a szűzesség az imádság szolgálatában állnak. Ugyanúgy a szexuális kapcsolattól való időszakos tartózkodás is a házasságban. „Ne tartózkodjatok egymástól, legfeljebb közös megegyezéssel egy időre, hogy az imádságnak szenteljétek magatokat. Azután térjeteek vissza egymáshoz.” (1Kor 7, 5) Hiszen a nemi életben is olyan dinamika rejtőzik, melyet a Szentlélek és az imádság javára fel kell szabadítanunk.

A Biblia szerint Isten saját képmására alkotta a férfit és a nőt. A férfi épp a maga férfiasságával képmása Istennek. Isten szeretetéről tanúskodik: a szeretet erejéről, tartósságáról, hűségéről. Isten szeretetének erről az oldaláról az *emeth* — *veritas*: igazság, hűség — kifejezéssel szól a Biblia. A férfi a Teremtő igazság-hűségének képe (vö. Ter 1, 27).

Az asszony pedig női voltával képmása Istennek. De inkább jóságáról, gyöngédségéről tanúskodik: Isten szerető gondoskodásának, irgalmának — a Szentírás nyelvén: „heszed”, „misericordia” — képe.

Isten: a kettő együtt. *Misericordis et veritas*, irgalom és hűség egy természetben. Benne értelmünket meghaladó módon azonosul a jóság és erő. A mi érzélemvilágunkban a gyöngédség és a keménység inkább szembenállnak: hiszen csak a nemek kettősségéből kiindulva ismerjük Isten szeretetét, mely így szinte kettéhasad.

Az igazság az, hogy mikor Isten újjáteremti képmását az emberben, két egymást kiegészítő képre van szüksége: a férfira és az asszonyra, az apára és az anyára. Isten szerete-

tének teljességét általában a kettő együtt éli meg és vetíti elénk. „Az Úrban sem a férfi nincs asszony nélkül, sem az asszony férfi nélkül” (1Kor 11, 11) – mondja Szent Pál. Hogy Istennek egyrészt erőteljes szeretete, másrészt gyöngédsége megmutatkozhassék, arra van szükség, hogy férfi és asszony idelenn eggyé legyenek és termékenyek legyenek, amint szeretete által Isten is termékeny.

Szexuális lényének magányában befejezetlen a férfi is, az asszony is. Tudat alatt képmásának másik felét is szívükben hordják. Minden férfiban van egy női pólus és minden asszonyban van egy férfi pólus – erre hívja fel figyelmünket a lélektan. Nyitásként, vágyként hordozza az ember ezt a tudatalatti pólust, annak lehetőségeként, hogy felismeri a másik nemet, s az felismeri őt, s hogy általa saját istenképiségének tudatára ébred.

Az ember általában békére és egyensúlyra lel a kötelékben, mely a másik nemmel összekapcsolja, s melyben megtalálja istenképiségének másik „felét”.

A férfi gyöngédségre, gondoskodásra szorul, az asszony erőre és biztonságra. Az a kielégülés, melyet a szeretet hoz meg az ember számára, önmagánál jóval messzebbre terjed: az ember „Isten képére és hasonlatosságára” éli meg. Arra utal, akinek legmegfoghatatlanabb mélységét valamiképpen – egyértelmű jellel – kifejezi.

Férfi és nő ílymódon egészen Istenhez emelkednek az istenképiségnek a másikonban meglelt „másik fele” segítségével. Ezen a ponton kell rátérnünk a szexuális megtartóztatásra: a még nem házias felnőtt ideiglenes önmegtartóztatására, a házastársak időszakos tartózkodására és a Jézus Krisztusért önkéntesen választott celibátus végleges önmegtartóztató életmódjára. A nemi lemondás minden formája olyan belső erőket szabadít fel, melyeket a szexuális élet elhasznál. Rávezeti az embert arra, hogy tanúja, jelzője legyen Isten láthatatlan szeretetének, amely végtelenül

meghaladja a saját nemiségünk nyújtotta lehetőségeket.

Mindez még világosabbá lesz, ha egy percre Jézusra szögezzük tekintetünket. Jézus nemcsak hogy emberi lény, hanem nemiséggel rendelkező lény is. Férfi. Ez nem véletlen, de nem is önkényes választás eredménye. Ha Isten emberré akart lenni, a férfi nemét kellett felvennie. A férfi valójában isten szeretetének jele, amennyiben Isten minden erejét beveti megváltói tevékenységébe. Ugyanakkor a nő az emberiséget jelképezi, melyet Isten azért választott ki magának, hogy megváltsa a bűn hatalmából. Jézus férfivá kellett hát hogy legyen. A férfiúi nem mintegy előre megrajzolva hordja magában Jézus életének mélységes misztériumát. Jézus az Atya hűséges és erőskező szeretetének képmása.

Ideérkezve nem tudunk többet mondani Jézus férfiaságának jel-értelméről. Helyesebben: annyit, hogy itt éri el teljességét. Egy lépéssel tovább lépni, házasságot kötni egy meghatározott földi asszonnyal — ennek semmi értelme sem lett volna Jézus számára. Egyéni életének misztériumában már jóval többet birtokolt, — s ehhez asszonnyal kötött házasság már semmit nem tudott volna hozzáadni. Hiszen éppen Jézus az, aki minden emberi házasságnak értelmet ad. Egyrészt azért, mert Őbenne lakott Isten szeretetének teljessége — Isten ereje és gyöngédsége — hiszen Jézus Isten volt. Másrészt pedig kettős természete által, mint Isten és mint ember, Ő maga volt a fölül nem múlható házasság, a tökéletes személyes kapcsolat a megváltó Isten és a megváltott emberiség között. Istenségében végtelen ajándék — emberségében végtelen elfogadás, különleges befogadóképesség. Érzéki voltában, nemiségében feloldódtak a feszültségek — mert szeretete kiteljesedett, kielégült, mélyebben és jobban, mint az bármely házasságban történhetett volna. Ez az a teljesség, melyről jelként tanúskodik testi állapota, nőtlen férfi-volta.

A férfi Jézusnak szűzen kellett tehát maradnia. Szűzességében a tudatos és tudatalatti szexuális dinamizmusok, a személyében rejlő férfi és női pólus annak a szellemi valóságnak szolgálatába álltak, amely valóság Ő MAGA, s melyről tanúságot tenni jött: Ő az Atya Fia és képmása; az emberek közt Ő a holtak elsőszülöttje; az új ember, sőt egyszerűen — maga az ember. Ecce Homo...

Jézusnak ez az egyedi helyzete nem zárja ki, hogy az asszonyok között is legyenek barátai, munkatársnői, rokoni, s mindenekelőtt legyen Anyja, hiszen, mint minden ember, Ő is asszonytól született. Meg kell jegyeznünk, hogy anyjához való viszonya hamarosan sokkal egyetemesebb valósággá alakult. Számára minden asszony eleve többet jelentett, mint a konkrét, lehatárolt nőiséget. Ami számára az asszony lehetett, azt ő már saját személyében megkapta. Ezért Mária nem csupán Anyja volt, hanem méginkább nővére, leánya, jegyese, s végső soron legbensőbb öntudata, minden ember anyja.

Jézusban világosan megláthatjuk annak példáját, hogyan fejezheti ki a szexuális magatartás egy emberi személy legmélyebb szellemi valóságát. A nemi képesség egészen más síkra kerül: oda, ahol kibontakozhat és beteljesülhet, továbbra is férfiúi és női marad. De ez a beteljesülés messze felülmúlja az erotikus feszültség múló enyhülését. Aki tudja, hogy az ember nemisége mennyire Isten-képmású, nem csodálkozhatik ezen.

Valami hasonló történik — ha szűkebb alapokon is —, amidőn valaki Jézus Krisztus és az imádság kedvéért önként vállalja a celibátust. Testében, szexuális dinamizmusában történik valami, ami átalakítja személyiségének egész szerkezetét, egyszerre Jézus és az imádság felé fordítja azt. Ha nem így lenne, akkor a celibátus súlyos kockázat volna, mely többeket az érzelmi éretlenség állapotába kényszerítene. Ezért nem lehetséges a mi celibátusunk Jézusé nélkül.

És az is szükséges, hogy Ő maga hívjon meg rá bennünket, sajátos módon. Hiszen celibátusunknak arról is tanúskodnia kell, hogy megkezdődött az új teremtes, hogy Isten egész közel került az emberhez. Celibátusunk így a férfi vagy az asszony kiteljesült szexuális dinamizmusára is utal, annak a ténynek megélt bizonyítékát vési rá, hogy Isten szeretete mindent betölt. A Jézusért történő nemi önmegtartóztatás tehát a szeretet egészen különleges készségét, kivételes mértékű, nyugodtan mondhatjuk: karizmatikus kiszélesítését feltételezi. Ez a kiterjesztés kétirányú: részint kifelé hat, minél egyetemesebb, mindent átölelő. A szüzesség lehetőségét teremt arra, hogy minden emberrel valódi szeretetkapcsolatba lépjünk. A nem házasodó ember családja az egész emberiség, jók és rosszak egyaránt, vagyis mindazok, akiket a mennyei Atya gondoskodó szeretettel szeret. Ez az első fajta kitágulás nem kíván több magyarázatot.

Ám befelé, szívünk mélységei felé is kiterjeszti szívünket a nemi önmegtartóztatás. Újra csak az imához érkezünk: azt kell meglátnunk, miként válik a celibátus valódi imamóddá a Szentlélek erejében.

Hogyan történik ez? Amikor valaki lemond arról, hogy a másik nemmel elégítse ki érzelmi igényét, más utat kell találnia, hogy belső egyensúlyhoz jusson és a személyisége mélyén, a tudat alatt rejtőzködő másik szexuális pólusban békét teremtsen. Ha e folyamatnak megvannak a kedvező feltételei, már pusztán emberi síkon is igen termékeny lehet.

A másik, tudatalatti pólus a vérmérsékletben kerül előtérbe és pozitív módon bontakoztatja ki kapcsolatait környezete felé. Így a nem házasodó embert – távlatilag nézve – erősebb kötelék, nagyobb érzékenység fűzheti az élet bizonyos oldalaihoz.

Amikor pedig ugyanennek a celibátusnak legfőbb mozgatója a Jézus Krisztus iránti szeretet és a Szentlélek ereje,

a folyamat még mélyebbre hatolhat az emberi szívben, egészen odáig, ahol a másik szexuális pólus a benne élő Isten-kép másik felével egyezik. Aki lemond arról, hogy a házasságban találja meg ezt a pólust, s ha ez a lemondás korrekt módon történik, akkor felszabadítja létünk legbensőbb magvában azt a szellemi értéket, melynek a másik pólus csak jele és amely – tudat alatt – már bennünk lakik.

Emberi életünk legtitkosabb központjához jutottunk itt, odáig, ahol tudatalatti pszüchénk, lelki világunk az Isten képmására teremtetett szexuális struktúrát rejtí és odáig, ahol Isten már jelen van a Szentlélek által, a maga nemiség-fölötti dualitásában, kettősségében, messze férfi és asszony fölött. Ő van jelen, aki egyszerre gyöngédség és erő, *misericordis et veritas*. A celibátus tehát érzelmi és nemi életünk másik, belső pólusára utal, s legvégül magára Istenre, szeretetének minden férfi és női jellegű komponensével, alkotó-elemével együtt.

A celibátus ílymódon utat nyit az imádság felé. Szent Pál a szüzességről mondott védőbeszédében hangsúlyozza is ezt (1Kor 7, 35). Szokatlan kifejezését nehéz úgy lefordítanunk, hogy ne veszítsen erejéből. Tanácsolja a celibátust, amely lehetővé teszi, hogy – fordítsunk betű szerint – „bőséges maradásunk legyen az Úr mellett, anélkül, hogy elfordulnánk Tőle”. Talán ez fejezi ki legjobban, mi is kíván lenni az imádság. Nem egy egzegéta felfigyelt már rá: ez a sajtós szófordulata mintegy az állhatatosan Jézus lábánál ülő, szavait hallgató Máriát idézi, akinek figyelmét nem terheli el a háztartás ezer, apró-cseprő gondja. Talán ez a Lukács evangéliumbeli Mária (Lk 10, 39) a nő legkifejezőbb típusa, s jellegzetes nőisége egyben az imádság leghathatósabb, áttetsző jelképe.

A férfi és a nő imádsága természeténél fogva különbözik valamelyest. A nemiség az imára is rányomja bélyegét. Nem csodálkozhatunk ezen, ha elfogadjuk, hogy az imád-

ság ösztönzőre lel a férfi és nő szexuális magányában...

A férfi és a nő, az imádság és a celibatus révén, életük másik felére találhatnak Istenben. Rátalálnak a szárnyasoltár másik táblájára. Gyöngédség és erő: Isten kristálytisza arcvonása tükröződik idelenn, földi életünkben, mígnem egyszer Isten lesz minden mindenben (1Kor 15, 28), a férfiban és a nőben. Mígnem testük lélek anélkül, hogy megszűnne testnek lenni: Isten temploma és az imádság háza.

Ez a végérvényes celibátus kiváltságos útja. Lényegileg a házasember hivatása sem különbözik tőle: egyedül a megélt jelek másak. A házasságban a férfi és a nő Jézus és a szív mélyén szunnyadó imádság jelei egymás számára. Ezért általában házastársukon keresztül vezet útjuk az imához. Amit a nem házasodókban önmaguk megtagadása kelt életre, azt a házasemberek a testükben hordozott nemiség kifejezése által nyerik el. Nagy titok ez, mely Krisztusról és egyházáról vall (Ef 5, 32). Így tanulnak meg imádkozni egymástól, így tanítják egymást, férfi, nő és gyermekek: mert a maga sajátos módján mindegyikük Isten jele és válasza a másik számára. Az imádság mindig különlegesen néhez lesz olyanoknak, akik nem képesek másokkal igaz szeretetben egyesülni. Sőt egy bizonyos ponton túl nem is haladhat előre imádságában az olyan ember — legalábbis emberileg nézve nem, — aki nem tapasztalta meg egy igazi atya vagy egy igazi anya gyöngédségét.

A házastárs mint olyan, nem szabad hogy akadályt jelentsen az imádság számára. Ennek lehetősége azonban mindig fennáll. Szent Pál az imádság érdekében az időszakos megtartóztatás ritmusát javasolja a házasfeleknek (1Kor 7, 5). Hiszen a másiknak, még ha hús-vér ember is, feladata, hogy bensőnk, s végül Isten felé irányítsa figyelmünket. Hiszen, mint Isten képmása, ő maga is jelen van bensőnkben.

A leggazdagabb, legbőkezűbb ajándék, melyet férfi és

nő egymásnak adhat az, hogy felébresztik egymásban az imádságot: az emberi szeretet csodálatos gyümölcsét.

Magányos imádság a hegyen

Amikor — az evangélium elbeszélése szerint — Jézus imádkozni indul, útja gyakran elválnak a többiekétől, magányos helyet keres, a pusztába vonul vagy felmegy egy hegyre (Lk 4, 1, 6, 12). Úgy tűnik, összefüggést lát a magány és az imádság között.

Beszéltünk már arról, hogy azt a környezetet, amelyben Isten Igéje a maga teljében szólalhat meg, a magány és a csend alkotják. Most az imádkozó emberből kiindulva szeretnénk megvilágítani ezt a szoros kapcsolatot. Miként ébreszthet imádságot a magány? Hogy van az, hogy egyedül az imádság teszi elviselhetővé a magányt? Hogy paradicsomkertté változtatja a sivatagot? Amit most mondunk, elsősorban természetesen arra az emberre áll, aki „hivatásos” remete, vagy „reclusus”, cellájába zárkozó szerzetes. De alkalmazható bármely keresztényre is, aki valamiképpen — akár kényszerűségből, akár szabad választásból — megtagasztalja életében a magányt. Hiszen egyszer minden kereszténynek meg kell tapasztalnia: akit követésére hív Jézus, annak meg kell ismernie az Ő sorsát. S különben is: aki imádkozni próbál, általában úgy lát hozzá, hogy legalább egy kevés magányt, csendet keres. A magány nem valahol a világon kívül van: hanem a világ egy része, gyümölcse, elválaszthatatlan a világtól. A magányba kívánczónak nem kell elmenekülnie a világból, elég, ha annak egy pontosan meghatározható, külsőleg meglehetősen lehatárolt oldalát kerüljük. A magányos világ nem lakatlan terület: hanem a mi világunk érmének másik oldala, az *embervilág* lényeges alkotórésze. Olyan terület, mely magában az emberben van.

Minden ember vágyik valahogyan a magányra és követeli is a magányhoz való jogát. Az emberek legtöbbje időről

időre igényli azt a csekélyke szabad teret, ahol magára maradhat, kipihenheti magát, hogy valamit kifejezhessen abból, amit bensejében érez, meghatározhatatlan, tudatáig soha fel nem hatoló érzéssel. Ha kizárólagossá válik valakinél ez az igény, azt különlegesnek, eredetinek találják az emberek. Pedig vannak olyan csoportok, olyan emberi helyzetek, ahol több magányra van szükség és ebben nincs semmi csodáltnivaló. Így van ez a művészeknél, a gondolkodóknál, s méginkább a szerelmeseknél. S ugyanez a helyzet egyre növekvő mértékben, évente legalább egyszer, de gyakran minden hétvégén – a városi emberekkel, akiknek rendszeres igényük, hogy visszavonuljanak néha abból a világból, amelyben hétköznapijait töltik. Talán azt kell mondanunk erre, hogy *menekülnek*? Hogy *kerülik* a világot? Szándékuk nem ez. Olyasmit keresnek, amit *zöldövezetnek* neveznek, s amit habozás nélkül a világon *belül*, az *ember világában* helyeznek el. Abban a világban, melynek eredeti hivatása, hogy az embert szolgálja önmaga tökéletesebb megvalósításában. Az a magány, amelyet a zöldövezet teremt számunkra, segít a teljesebb emberréválásban. A szándékot sokféle szinten lehet táplálni: mindenki ott keresi a magányt és olyan típusu magányt keres, amilyen jobban megfelel felismert szükségeinek és vagyoni állapotának. Egy üzletembernek más tervei vannak, mint egy költőnek. S mindkettőtől merőben különböznek azok az emberek, akik az imádság tervével keresik a magányt.

Az egyedüllét és a csend iránti vonzalomnak nagy szerepe volt az imádság „történetében”. Mindenekelőtt a szerzetesi magány hozott újítást ember és világ kapcsolatában. A szerzetesek kivonták magukat a világi élet néhány tényezője elől: másféléket kerestek helyettük, különös előszere-ttel, sőt olykor makacsul. Tanulságos és izgalmas tény, hogy állítólagos menekülésük mennyire *világhoz kötődő* volt: meghatározott helyekhez, vidékekhez ragaszkodtak:

„*Benedictus colles, Bernardus valles amabat*” (Benedekről azt beszélik, a dombokat szerette, míg Bernát a völgyek barátja volt). A XII. századi cisztercita buzgón kutatott a vad, megműveletlen földek után. A legnagyobb dicséret amiben egyáltalán részesíthették, az volt, ha „*amator loci*”-nak nevezték: szerette monostorát, s az azt környező magányt.

A remeték és az elzárkózó szerzetesek, reclusus-ok olykor anyagias szeretettel ragaszkodtak kis kunyhóikhoz vagy a földterülethez, melyet laktak — ennyire féltékenyek voltak arra a darabka világra, amely lelki kalandjaik színhelyeül szolgált. Voltak ugyanakkor zárandokló, járó-kelő szerzetesek is, akik talpalattnyi földre sem tartottak számot idelelni, hanem bejárták az egész világot, hogy a mennyei Jeruzsálem kereséséről tegyenek tanúságot. Világtól való menekülésük mindenestől a világon belül történt. Magatartásuk a világgal szemben nem volt a világ elvetése, s nem is ellenkezett a világ helyes szeretetével, hanem arra szolgált, hogy beépítse a világot az ember misztériumába; hogy jobban kiemelje a világ egy meghatározott arculatát. Hiszen a világnak valójában az a feladata, hogy teret adjon minden embernek a személyéhez szóló, sajátos kegyelem megéléséhez és az önmagával való teljes azonosuláshoz. A világhoz joga van annak is, aki a lakott világnál jobban kedveli a csend világát.

Hogyan segíti elő a magány az imádságot? Ennek megértésében sokat segít az a szókincs, mellyel az első remeték az őskereszténység régi nyelveiben a magányt jelölik. A hangsúly gyakran a visszavonuláson (anachoresis, recessus), a belső és külső elpihenésen, nyugalmon van: görögül *hészichia* (innen a *hészichasmus* szó), szírül *shelyo* (a tevékenység szüneteltetése), latinul *quies*, pihenés. Mindenfajta tevékenység (negotium) megszakad, s az *otium*, a fizikai tétlenség állapota kerül előtérbe. Az embert semmi sem foglalkoztatja: mindentől elszakad, mindentől

szűzien érintetlen (*vacans*), a tevékenység szünetelésének szó szerinti értelmében. Éltve a felüdülést, vakációt.

Mindezt azonban Istenért: *vacare Deo* – a magányban, melyet azért vállal, hogy benne Istennek éljen, várva, hogy szíve imádságra keljen. Mindenféle magányosság, egyedül-lét önmagunkra- és Istenre-utaltságot jelent, ráhagyatkozást végtelen reménységünkre és Isten mérhetetlen, szerető irgalmára. Ahhoz, hogy kitartsunk így, egyedül Isten, a magányba belépő és üdvözítő Isten felé fordulva, hit szükséges: ez a hit egyre mélyebbre hatol szívünkben, mígnem létünk soha nem sejtett mélységei bukkannak elő: az a titkos központ, melyben már ott az imádság. A sivatagban víz fakadt a sziklából (Kiv 17, 6) és ez a szikla maga Jézus (1Kor 10, 4).

Hogyan megy végbe ez a folyamat? Ha tanulmányozzuk, mi történt Jézussal, könnyebben megérthetjük. Hiszen magának Jézusnak is meg kellett valahogyan tanulnia az egyedüllétet. Felnőtt emberségének teljes, tökéletes megvalósulását a pusztaságban nyerte el és élte át.

Miként Isten negyven éven át próbára tette, nevelte népét a pusztai vándorlás során, úgy Jézust is a sivatagba küldte, hogy kísértést szenvedjen és megtanulja: nemcsak kenyérrel él az ember, hanem minden igével, mely Isten szájából való. Midőn Jézus megpróbáltatásnak tette ki magát a pusztában, bekapcsolta küldetésébe az elmagányosodott világot. Itt kezdődött el a Húsvét, a győzelem bűn és halál fölött. Lukács evangélista ezekkel a szavakkal rögzíti a tényt: „Egy időre (*kairos*) elhagyta őt az ördög.” (4, 13) Egy időre, azaz az üdvösség idejének beköszöntéséig, addig az *Óráig*, melyben Jézus halála és feltámadása által kinyilatkoztatja a világ és az emberiség életének teljesebb értelmét.

Mert a börtben, a magányban, a megpróbáltatásban tanult meg Jézus azzá az emberré lenni, aki végülis lett. Ott szállt alá a világ, az emberiség szívébe. A sivatagi próbatétel

azonban csak belépő volt a többihez: Húsvétjának — halálának és feltámadásának — előíze. A húsvét szó gyökerének eredeti jelentése: átvonulás. Phászka — *az Úr átvonulása* (Kiv 12, 12): maga az Úr járja be és hódítja meg az emberélet legmélyebb zónáit, a szenvedést és a halált, mielőtt új életre támadnak, mint elsőszülött a számtalan testvér közül, az új világ, az új teremtés első gyümölcse.

A legőszibb keresztény gondolkodás ugyanebbe a vonalba értette bele Jézus pokolraszállását. Ne gondoljunk most a pokol szó manap használt értelmezésére! A héber *sheól* a világ belsejét jelentette, vagy másként — Máté erőteljes kifejezésével — „a föld szívét”. Miként Jónás, „az Emberfia is három napot és három éjszakát lesz a föld szívében” (Mt 12, 40). Ekkor teremti meg Jézus ember és Isten legintimebb kapcsolatát világunkkal: a két természet egészen eggyé lesz, egybeolvad az egyetlen húsvéti sírbolt mélyén. És ebből a sírból kilépve lesz a kettő együtt új, föltámadott élet kiindulópontja és forrása.

Jézus földbe-vetett teste megtermékenyítette, új élettel ajándékozta meg a világot (Jn 12, 24). Azóta reszketve várjuk a teremtés (Róm 8, 22). Egészen a mai napig a húsvéti sírbolt volt az egyetlen, mely látható termést hozott: maga az Úr támadt fel dicsőségben. De nemsokára az egész világ rügyet fakaszt, megnyílik a feltámadás és az új élet számára. Jézus pusztai tartózkodása indította el ezt az eseményt, mint annak első szakasza. Az egyedüllét teret biztosított Jézusnak a kísértés elszenvedésére, s egyúttal, egycsapásra, diadal részese lett. Angyalok szálltak alá, hogy szolgáljanak az Úrnak (Mk 1, 13).

A világ a sivatagban lett igazán befejezett mű: a kísértések országából földi paradicsommá változott, s új éggé is egyben, mert ahol Jézus jelen van, ott összetalálkozik és egybenő a földi és égi paradicsomkert.

A Jézus-lakta pusztaság tehát több, mint előíz: maga

Jézus elérkezett Húsvétja, annak első megvalósulási szakasza, még kialakulatlan formában. Ilymódon a sivatag már magában rejtí a húsvéti misztérium magvát, s mindenkor a húsvét jele, szentsége marad. Aki Jézusért hívő módon szembenéz a magánnyal, az a húsvéti energiák áramába merül alá, amelyek Jézust a sivatag, s később a sírból való feltámadás megtapasztalásáig vitték. A szerzetesirodalom a remeték celláját gyakran hasonlítja ahhoz a sziklába vájt sírbolthoz, melyben Jézus várakozott a feltámadásra.⁶ A remeteség így szentelmény jelleget kap: Jézus haláláról és feltámadásáról tanúskodik.

Ilyen értelemben mondhatjuk, hogy a sivatag mikrokozmosz, miniatűr világ, amelyben képszerűen megjelenik – s talán ténylegesen meg is valósul – a világ végső hivatása. Először Jézus személyében, majd Isten népe között, az egyházban. Hiszen, a nagyvilágban elszórtan, nem tapasztalja-e meg maga az egyház is a magányt? S ugyanez áll, különös mértékben, az egyházon belüli személyes elhivatottság formájában a szerzetesekre, egyedüllétet vállaló életükre.

Aki csak egy percre is csöndet keres az imádságra, ugyanennek a kegyelemnek részese. Látjuk a magány fontosságát. A régi szerzetesi írások erősen hangsúlyozzák, nem minden humor nélkül: ha a szerzetes kitart cellájában, akár el is hagyhatja az aszkézis többi módját. „Egy testvér elment a thébaiszi sivatagba, hogy remeteéletet éljen. Egy napon gondolatok szállták meg: Mit használ, hogy remete vagy? Hisz életed gyümölcstelen marad! Kelj fel és menj olyan monostorba, ahol együtt élnek a szerzetesek! Ott majd bő termést hoz életed. – A testvér erre fölkerekedett és elment Paphnutius apáthoz, hogy megossza vele gondolatát. A vén azt tanácsolta neki: „Fordulj vissza és maradj a celládban. Minden reggel, minden este és minden éjszaka végezd el imádságodat. Ha éhes vagy, egyél; ha szomjas vagy, igyál; ha álmos vagy, aludj. De maradj a celládban és ne hagyatkozz gondolataidra.” – A testvér ekkor János a-

páthoz ment s elmesélte, mit tanácsolt Paphnutiusz. János apát így válaszolt neki: „Még a háromszori imádságot is elhagyhatod. Inkább egyszer se imádkozz, csak a celládban tarts ki!”⁷ – Másutt ugyanennek még erőteljesebb kifejeződését találjuk: „Maradj a cellában és a cella mindenre megtanít.”⁸

Hogyan történik ez? Szent Antal rámutat a megoldás útjára. Így gondolkodik: „Az a remete, aki kitart a sivatagban, hármass küzdelemtől szabadul meg: a szem, a nyelv és a fül harcától. Egyetlen csatát kell csak megvívnia: a szív harcát.”⁹ – Ismét témánknál vagyunk: a magányban elkerülhetetlenül felszínre kerül az emberi szív, vele született kettősségével együtt; még a bűn rabja (Róm 7, 14), de már benne lakik Isten, benne lakik az imádkozó Szentlélek. Az imádság során legelőször a bűn emelkedik a felszínig. Pusztító erővel. Bénítóan.

Ezt meg tapasztalni, szó szerint – rettenetes. A sivatag elszakít minden más valóságtól, saját semmiségünket szögezi szemünkbe. Semmilyen látszat nem segít. Semmi nem nyújt felszíni védelmet, semmi nem vonja el a figyelmet. Mezítelesen, védtelenül áll Isten előtt az ember, minden szegénységével, gyöngeségével együtt: ezekből tevődik össze egész lény. Mielőtt a sivatag elvezetné az Istennel való találkozásra, kinyilatkoztatja neki, mennyire korlátozott, milyen végtelenül kevés is önmagának.

Az irodalomban és a képzőművészetben a pusztaság megkísértés sajátos színterének számít. Joggal. A Hieronymus Bosch festette diabolikus szörnyek, melyek Szent Antalt körülveszik, annak a sok bűnnek, gyengeségnek kivetített képei, melyet a remete feltárt önmagában. A magány bizonyos értelemben szekularizáció: eloszlat minden illúziót és mítoszt. Megtanít gyöngé, kifosztott emberré, egész egyszerűen: emberré lenni.

Az első remeték meg voltak győződve arról, hogy a ma-

gányban mintegy közvetlenül is nyakoncsíphetik a gonoszt, az ördögöt: Isten a legkritikusabb pillanatban beleavatkozik ebbe az imádságot termő közelharcba és saját erejével ruházza fel a remetét. A remeték magányos harca „elűzi az elavult világot”¹⁰, s az új színbe, a Transzfiguráció fényességébe öltözött világ megvillantja első sugarait. A magány így visszatükröz valamit az emberi szív mélyebb valóságából. A szívben tört ki a küzdelem, s a harc nyomán a magány felváltva lesz pusztaság és paradicsomkert, a bűn sírja és az új világ méhe. A magány Jézus Krisztus Páshája, Húsvétja.

Az egyedüllét útja szűk és szoros út, különösen az elején, amikor túljutottunk a kezdeti, nyilvánvaló lelkesedésen, s kénytelen-kelletlen megállapítjuk: szívünk még mélyen szunnyad, érzékeink még nagyon kevésbé igazodnak hitünkhöz. Fontos tehát, hogy ne hagyjuk el a cellát és kitartsunk az imádságban. Ezt lehetetlen könyvekből megtanulni; csak a magányban és a magány által lehetséges, azokban az áldott pillanatokban, amikor semmink sincs, hogy mindenestül átadhassuk magunkat Isten Igéjének és a bennünk dolgozó imádság ösztönző erejének, kívül és túl minden érzelmen. A Szentlélek az egyetlen, aki képes bennünket megtanítani arra, hogyan találjunk békességet a magányban és csöndben, annyira, hogy általuk személyiségünk mélyét is felszínre tudjuk hozni.

A magányos tér, melyet a világból elfoglalunk, arra hivatott, hogy kifejezzon valamit önmagunkból, a többi emberhez és a dolgokhoz fűző kapcsolatainkból. A magány valójában újszerű viszonyt létesít köztünk s a világ között, új módon lakunk a világban. Először is annyit jelent ez, hogy szűkebb alapot, szűkebb bázist keresünk magunknak: de azt is jelenti, hogy kizárunk bizonyos magától értetődő tevékenységeket. Önként. Bizonyos lehetőséget tudatos visszaszorítása másfajta lehetőségek felszabadítását, elmélyítését eredményezi. Ez persze nem megy csak úgy magá-

tól: harcot igényel, egyfajta technikája van, valódi aszkézissel jár. Ezen az úton előrelépve a magány — melyben egyre mélyebbre hatolunk — összhangban kell, hogy fejlődjék velünk, mígnem egészen az új teremtés jelévé alakul.

Az egyedüllét csak a kezdő számára könnyű, annak számára, akinek elege van a modern világ nyüzsgéséből, zajaiból, amelyet otthagytott. De a sivatag nemcsak kikapcsolódóhely, még az istenkereső számára sem. Nem kell sok idő hozzá és szorítani kezd, akár az ólombilincs a rabok nyakán. Önkéntelenül is megcsömörlést eredményez. Az embernek nemsokára ebből is elege van, a magány barátságatlannak, lakhatatlannak bizonyul. Ezt minden remetének át kell egyszer élnie, annyira, hogy előbb-utóbb menekülni kíván a sivatagból, lemondani az imáról. Elérkezett a kritikus pontra: ezen múlik a jövő. Ez a klasszikus kísértés: az *acedia* — az unalom, elkedvetlenedés, levertség (cafard, spleen) érzése. Csakis a Szentlélek erejével vagyunk képesek kiállni ezt a kísértést. Természetes akaraterő, kitartás, energia mitsem használ ebben az órában. Sőt, éppen az ellenkező hatást eredményezi: az erők túlfeszítése a legrövidebb időn belül depresszióba taszítja a magányost és lelki egyensúlyát veszélyezteti. Ami használ, az a benső megpihenés, feloldódás, mélységes nyugalom: a könnyedség, mely azonban erő, a szeretetteljes ráhagyatkozás, a lelkünk legbensőjében rejtőző béke, amely azonban csak halványan érinti tudatunkat. A legkisebb személyes beavatkozás, a legkisebb fölösleges feszültség is túl sok lenne itt: annak vetné gátját, aminek kibontakozása éppen e pillanatokban indult meg.

Erőt kell felszabadítanunk valahol önmagunkban, ott, ahol mindeddig alig észleltük. Amire most sürgős szükség van, az a mély nyugalom, a türelem, a várakozás. Ez a közbe-nem-avatkozás a legnehezebb. Egészen a frusztrációig, a teljes belső kifosztottságig tisztítja cselekvőképességünket, cselekvésigényünket. Sokan nem vállalják ezt a megpróbál-

tatást: túlon túl élénk tenniakarásuk, nyugtalan buzgólkodásuk fogva tartja őket. Márpedig egyedül a *hészűkhia* békéje, nyugalma képes meghozni azt az állapotot, melyben mindenestül egy messze mélyebb, fontosabb aktivitásnak, a belső tevékenységnek adjuk át önmagunkat. Mikor az Úr megjelent Illésnek a pusztában, nem nagy hévvel-zajjal érkezett, hanem a halk susogásban, az enyhe szellőben vált felismerhetővé (1Kir 19, 12). A kifosztottság és a csaknem totális „elidegenedés” érzése, mely társadalmi szinten oly lesújtó, itt pótolhatatlan segítség. Nem szükséges legyőznünk, még kevésbé „elterelő hadmozdulatokat” tennünk. A magány azt a benyomást kelti bennünk, mintha gyökértelenek, száműzöttek lennénk. Idegenben érezzük magunkat, zarándokként, kívül a többi ember világán, útban az ismeretlen felé. Nem szabad olcsó megoldások után kutatnunk. A remetének úgy kell megtermékenyítenie, megművelnie az örökségként kapott magányos földdarabot, mint ha az az új világ egy töredéke volna, olyan otthon, amelyben már Jézussal és az Atyával lakik: „Ime az ajtóban állok és kopogtatok” (Jel 3, 20), „Aki szeret engem, megtartja tanításomat; Atyám is szeretni fogja őt, hozzá megyünk és benne fogunk lakni.” (Jn 14, 23) Az Atya és a Fiú – Szent János szavai szerint – *lakóhelyet* készítenek bennünk. Az eredeti görög szöveg itt a *moné* kifejezést használja. Érdekes módon ugyanezzel a szóval jelöli a szerzetesirodalom a remete celláját, vagy a monostort, ahol nagyobb számban laknak együtt szerzetesek. Hiszen „Jézusnál és az Atyánál lakni”, „Őbenne lakozni” (Jn 15, 4-5): ez az, amire a cella megtanítja a szerzetest, aki igyekszik kitartani benne.

Aki tehát így belép a magányba, az feltétel nélkül alkalmassá válik az Istennel való párbeszédre. Ám Isten nem válaszol azonnal. Illetve: mivel ott, ahol magunktól váránk nem tud úgy megérinteni bennünket, ahogyan ő szeretné, először el kell fordítania, szívünk mélyebb régiói felé

kell terelnie figyelmünket. *Saint-Thierry Vilmos* szavaival a „*secretior recessus conscientiae*”¹¹, a „lelkiismeret titokzatos mélye” felé, ahol ő maga várakozik ránk. Ez az a hely, ahol a magány és a csend megtisztítja istentapasztalásunkat. Ha éberén ügyelünk rá, hogy magányunk mindig valódi legyen, s minden más kijáratot tövissel és tuskéval rekesztünk el, (Oz 2, 8), mintegy tapogatózva eljutunk az Urhoz, oda, ahol szívünk mélyén lakik.

Ez a folyamat rendszerint lelki szárazsággal, vigasztalansággal jár együtt. Isten gyakran sokáig megengedi, hogy kutassunk utána a pusztaságban. Csak azokkal közölheti magát, akik elutasítottak maguktól minden olyan képet, fogalmat, kategóriát, mely nem felelt meg az Ő valóságának, az Igének, melyet teljes erővel hangoztat felénk. Ezek után nem kell csodálkoznunk, hogy Isten a magányban először mint távoli Isten mutatkozik be; nem szabad csodálkoznunk, ha a szerzetesnek akár kiéhezve és kiszáradt ajakkal kell kitartania az istenkeresésben; ha óhaja soha nem lel meghallgatást, legalábbis teljesen nem. Ha meg akarnánk határozni, kicsoda a szerzetes, ezt mondhatnánk: oly istenkereső, akinek szomszárja mindenkor csillapíthatatlan marad.

Ez a szüntelen istenkeresés, vágytól feszülő türelmes kutatás az űrben, melyet az elrejtőző Istenség hiánya keltett, a modern ember legélesebben átélt vallási tapasztalásával hozza közelségbe, bensőséges kapcsolatba az imádkozót. A mai ember számára Isten a távollévő Isten. A szavak és érzelmek ugyanis túl kevésnek bizonyultak Isten megragadásához, „bekerítéséhez”. A hívőnek nincs hatalma Isten fölött, sehol. S mert újra meg újra halálra kell ítélnie gondolatait, amelyeket Istenről alkot magában, emlékeit, amelyek Őrála beszélnek, nem menekülhet az érzés elől, hogy Isten meghalt. Ez az állítás csak annyiban felel meg a valóságnak, amennyiben — épp megfordítva — magában foglalja, hogy szükségképp keresztre vagyunk feszítve a vi-

lágnak, s ezzel együtt minden természetes Isten-fogalomnak is, még mielőtt teljes igazságban közeledhetnénk Istenhez. Hiszen aki meglátja Istent, nem élhet tovább, Isten emésztő tűz (Zsid 12, 29).

A keresztény ember alapmagatartása a magányban: a hittel való várakozás. Messzire tekint maga elé, vágyaitól hajtva, mígnem az Úr személyesen jön el és megmutatkozik előtte. Középkori írók jellemzik így a szemlélődő szerzetest: „*várakozáson függő*”. Fölemelkedik, szinte elrugaszkodik a földtől, bensejében a várakozás, az éber figyelés izgalmának feszültsége uralkodik el.¹² A misztika itt összeér egy kortárs vallásfilozófus, Corneel Verhoeven megfigyelésével. A jelenkor vallási tapasztalatait hosszasan elemezve a szerző így zárta kísérleteit: „Az egyetlen dolog amit ma bizonyossággal tehetünk: a várakozás.”¹³ Aki imádságában Istenhez kiált, nem rendelkezik semmilyen eszközzel Isten szóraindítására, mégkevésbé kényszerítésére. Nincsenek eszközök, csak megtisztult hit van. De az ember a hitre sem jut el magától: egyre beljebb hatol a szegénység magányába, feneketlen mélységeibe. A sivatag, mely eleinte *magányt* jelentett, most *elhagyatottsággal* fenyeget. Ugyanígy érzett Isten Fia is, midőn a kereszten függött, magára maradva, szemben az emberekkel és a halállal: azt érezte, hogy az Atya elhagyta.

Ez a vigasztalanság, ez az elhagyatottság a sivatag első gyümölcse. Megszabadítja az embert önmagától, önmértékére szabott terveitől. Kicsinnyé teszi Isten előtt. Egyszer s mindenkorra odaállítja az embert Isten mindenható irgalma elé. A magányos imádkozónak végül semmi más garanciája nincs, csupán kifosztottsága marad, mezítelensége Isten gyöngéd tekintete előtt. Olyan, mint a koldus kitárt keze: Isten felé nyúló, tétova, s egyben bizakodóan üres kéz, amelyet egyedül Isten szeretete tud megtölteni. Vajon szűkmarkúan, vagy csordultig? Azonnal, vagy a várakozásban elemésztett élet után?

Igénye, panasza nem lehet semmi. Ám ebben az éjszakában, melyről azt sem tudja továbbsűrűsödik-e vagy lassan földereng a hajnal, egyre erősebb lesz az a tudat, hogy Isten mindent betölt, kivétel nélkül, — őt is; messze fölötte minden mértéknek, amit valaha is hinni vagy akárcsak gyanítani mert volna. S egyre növekvő bizonyossággal tudja: eljön az ő órája is. Közel az Úr. És a sivatag valahogyan már meg is termette gyümölcsét a magányosan élő szívében, anélkül, hogy igazán felfigyelt volna rá: levertség és mélységes öröm váltakoznak most benne a kegyelem ritmusára. A megpróbáltatás órája — Isten távolságának, sőt látszólagos halálának tisztítótüze ez. És Isten eljövételének órája: Isten arcának hirtelen felragyogása, a szív legmélyéről feltörő, vakító világosság.

Egyfelől éreznie kell: elszakad minden embertől, ő a „világ salakja” (1Kor 4, 13), — másfelől pedig: hirtelen fel kell ismernie a köteléket, mely a mélyben, a „föld szívében” mindennel összekapcsolja, ami emberi (vö. Mt 12, 40).

Széthullott, sarkából kimozdított ember, akinek el kell vesztenie életét (Lk 17, 33), hogy visszanyerhesse önmagát és felismerje legmélyebb azonosságát abban a névben, amelyet egyedül Jézus ismer (Jel 2, 17), s miközben imádkozunk, egyre érthetőbben fülünkbe sug.

Igy tanuljuk meg a napok múltával imádsággal benépesíteni a sivatagot. Az ima lassan bontakozik ki bennünk — mint lemeztelenítő gyötrelem, s mindent betöltő öröm. Ekkor illeszkedik teljesen eggyé magány és imádság. Az egyik a másik után kiált; rokonokká lettek. A magány az ima megszokott hátterévé alakult, amelyben szomjúság és vigasztalás váltogatják egymást.

A magányos ember tikasztó, de boldog munkája: befogadni és megőrizni ezt a kegyelmet. Sok alázatot, békés és türelmes figyelmet, nagy és titokzatos szeretetet kívánó munka ez. A magány és a csend ezentúl sokkal többet jelen-

tenek az imádkozó ember számára, mint egyszerűen technikát vagy aszkézist. *Jézusban-lakásunk* jelévé váltak: a Szent Húsvét szentségévé.

Szíriai Szent Izsák, a hészükhazmus egyik legnagyobb tanítómesterének írásában olvashatjuk: „Aki még nem állta ki a magány hosszú próbatételét, semmilyen aszkézist ne vállaljon magától, ha bölcs vagy ha mester lenne is, s mégha életmódja feddhetetlen volna is.”¹⁴ Hiszen nem ismeri még az Istenért vállalt magány varázsos termékenységének misztériumát, rejtett titkát, s nem tudja még, hogyan közelítsen legbensőbb énjé felé. Saját gyöngeségének és Isten kifürkészhetetlen irgalmának kettős mélysége nagyrészt még ismeretlen előtte. Saint-Thierry Vilmos szava szerint „az imádság végső célja: hogy magányunkat lakja, s a magányé: hogy imádságunkat hordozza.”¹⁵ Végtelen szomorúságunk és szegénységünk mélyén kongó csend lakik, de ugyanez a csönd örömmel telik meg és összecseng a mennyei dicsőítés hangjaival. „A csend az angyalok nyelve” (Szent Izsák). Végülis: aki imádkozik, már nem tud másként élni. Számára a magány azt jelenti, amit hálnak a víz¹⁶: az egyetlen közeget, amelyben létezni tud. Arra törekszik, hogy mind beljebb vonuljon vissza, „*ad interiora deserti*”, a sivatag belső terei felé¹⁷, abba a végtelen egyedüllétbe, amelyben saját belső életének még mélyebb rétegeire talál.

Általa a sivatag már meghozta gyümölcsét, mert „Isten arra teremtette a pusztaságot, hogy virágot teremjen és gyümölcsöt érleljen”.¹⁸ A sivatag legérettebb gyümölcse maga Jézus volt, amikor egyedül ment imádkozni. S Őutána — minden imádkozó ember, aki Jézus nyomán jár.

Számára a sivatag nem a *múló világtól* elkülönítő zárt övezet, hanem az *eljövendő világ* határmezsgyéje, azé a világé, amely mindörökre megmarad. Már nem átmenet — már *maradás*.

A magányban élő úgy lakja a sivatagot, mint magát Jézust: az Ő szeretetének árnyékába húzódik; úgy, amint az imádságot lakja szüntelen. Otthon van – otthont talál Istennél, mint a bűnös, akinek házába Jézus oly szívesen tért be. Hálás lélekkel „ül cellájában, szívében szakadatlanul ismételgetve a vámos imáját: „Uram, Jézus, könyörülj rajtam, bűnösön.” (Lk 18, 13)”¹⁹

Virrasztás és imádság

Jézus legszívesebben éjszaka vonul vissza imádkozni: míg a világ alszik, ő virraszt (vö.: Lk 6, 12; 9, 18; 22, 45). Amikor virrasztásra buzdítja tanítványait, egyúttal az imádságot is ajánlja nekik: „Virrasszatok és imádkozzatok.” (Mt 26, 41) Jézus tapasztalatában a kettő elválaszthatatlan egymástól. Az éjszakát – teljes egészében, de legalább részben – imádsággal töltötte: s példája rányomja bélyegét tanítványai életére. Az éjszakai virrasztás a kereszténységben mindenütt elterjedt hagyomány, akár közösen a liturgiában megélve, akár az egyéni aszkézis keretében. Az ókor aszkétái és szűzei egészen különleges módon ragaszkodtak a virrasztáshoz, de a világban élő keresztények is kivették belőle részüket. A második században pl. ezt tanácsolja Alexandriai Kelemen a keresztény házasoknak: „Az éjszaka folyamán nekünk is gyakran fel kell kelnünk ágyunkból, hogy hálát adjunk Istennek. Boldogok akik virrasztanak Őérte. Az angyalokhoz hasonlítnak, kiket örködőknek hívunk. Nem illik átaludnunk az egész éjszakát, hiszen nálunk lakik és virraszt bennünk az Isten Igéje, Jézus.”²⁰

A későbbiekben is, a szerzetesek és szerzetesnők megbecsüléssel vették körül a virrasztás gondolatát. Így Szíriai Szent Izsák is, aki azon a véleményen van, hogy az imádság az aszkézis legfontosabb része. „Ha egy szerzetes egészségi okok miatt nem böjtölhetne, lelke – pusztán a virrasztás által – eljuthatna a szív tisztaságára és teljében ismerné meg

a Szentlélek erejét. Csak az értheti meg a szerzeteséletben rejlő dicsőséget, és erőt, aki kitart az imádságban.”²¹

Minden keresztény arra hivatott, hogy éjszakájának egy részét imádságra szentelje. Hogy mennyit, annak nincs jelentősége. Egy egész rövid idő – ha kicsit később felszünk vagy korábban kelünk – már a Szentlélek műve bennünk és meghozhatja az imádság gyümölcsét.

Az itt adódó probléma mindig ugyanaz. Ismét sajátos keresztény imádság-technikával van dolgunk, amelynek hagyományozódása egészen Jézusig és az evangéliumokig visszakövethető. Ugyanazok a kérdések jelentkeznek itt is: hogyan hat a testileg végzett virrasztás az imádságra? Hogyan nyer spontán kifejezést az imádság az éjszakai virrasztás adott helyzetében?

E vonatkozásban azonnal kínálkozik néhány egyszerű válasz; ezek azonban nem elegendők, mivel alig van köztük a virrasztás keresztény misztériumához. Sokan mondják, hogy az éjszaka jobban biztosítja az imához szükséges nyugalmat, az éjszakai koncentráció természeténél fogva segít az önmagunkra-eszmélésben; a sötétség mindent elföd ami szétszórhatná gondolatainkat; hogy az álmat követő első órákban még nem terhelik szellemünket azok a – végtelenül nagy számú – benyomások, melyeket nemsokára meghoz a nappal. Ezeknek a meggondolásoknak csakugyan megvan a maguk értéke. Kicsit hasonlóan a sok gond alól felszabadító celibátushoz és a bensőséges elnyugvást biztosító magányhoz. Ezek az okok azonban mind megállnak a misztérium küszöbénél, hiszen az aszkézis keresztény sajátossága épp azt követeli, hogy a technika – a Szentlélek ereje által – Húsvét misztériumának keretében kapjon helyet. Ilymódon az aszkézis Jézus követésévé válik, megismétli azt, amit Ő egyszer már átélt, mint halálának és feltámadásának szentségét és elővételezését. Ebből megérthetjük, miért csak akkor hiteles a Krisztus-követés, ha az imád-

ság technikájának természetes hatása mindenestől felvételik a Szentlélek működési körébe.

Hogyan történék a virrasztás? Amikor magányról volt szó, láttuk, hogy az egyedüllét a világ egy darabja, a remete számára kimért „porciója”, mely azt a célt szolgálja, hogy a remete különleges, újszerű helyet kapjon a mindenségben. Ugyanez áll a virrasztásra. A virrasztás sajátos, szokatlan módon éli elénk a nappalok és éjszakák természetes váltakozását. Egészen egyedi helyet biztosít a kereszténynek az idő ritmikájában. Amiként az egyedüllét pontosan körülírható kihatással van az imádságra, ugyanúgy különleges imádság-karizma hordozója az a szokatlan létforma is, amelyben virrasztva követjük az éjszakák és nappalok ütemét. Minden nap és minden éjszaka ajándékot nyújt felénk: azt, hogy egy lépéssel előbbre mehetünk az időben; egy bizonyos időmérték szerint Krisztus Újraeljöveteléhez, Omegája elérkeztéhez jutunk közelebb. A keresztény egész élete e visszajövetel felé fordul. Ugyanez a dinamika érvényesül az egyházban és fejeződik ki a liturgiában. Nem tudjuk mikor jön, csak annyit: *már útban van* — Ő nem Az, Aki el fog jönni, hanem *Az, Aki jön* (Jel 22, 20). Minden pillanatban itt lehet az ajtó előtt.

A Jelenések Könyve így nevezi Jézust: „Aki volt, aki van és aki eljön.” (1, 4) E meghatározás magában foglalja az idő mindhárom mozzanatát: a múltat, a jelent és a jövőt. Észre kell vennünk, hogy Jézus jövője nem a várt kifejezést kapja. Nem azt olvassuk: *Aki lesz*, hanem: *Aki eljön*. Ez az egyetlen olyan jézusi realitás, melyre várnunk kell. Jézus a maga egészében „adventus”, eljövetel, *advent*, el-jövő — Ő a szóelemző értelemben vett *Jövő*.

Mivel Jézus folytonosan útban van, az egyház föladata a virrasztás. Az egyház *maga a szüntelen virrasztás*, Vigilia. „Feszülten tekint előre” (Róm 8, 19-25), őrt állva vár Urára és Jegyesére: „Virrasszatok tehát, mert nem tudjátok mikor

érkezik meg a ház ura, ma este-e vagy éjfélkor, kakasszóra vagy reggel. Ha váratlanul érkeznek, alva ne találjon titeket. Amit nektek mondom, mindenkinek mondom: Virrasszatok!” (Mt 13, 35-37) A virrasztás tehát mindenkinek kötelessége. Senki sem ismeri Jézus eljövetelének óráját, csak azt, hogy előzetes figyelmeztetés nélkül jön, mint éjjel a tolvaj (Mt 24, 44; Jel 3, 3), hirtelen, mint ahogy a várandós asszonyt meglepi a fájdalom (1Tesz 5, 3).

Azt is tudjuk, hogy eljövetele egyúttal nagy megpróbáltatás, maga a kísértés, a legnagyobb. A vajúdás, a szülés képe átütő erővel fejezi ki ezt: heves fájdalom és igazi öröm (Jn 16, 21). Az imádságot tehát mindig elkíséri az ébrenlét, hogy el ne bukják a kísértés óráján. „Virrasszatok és imádkozzatok, hogy kísértésbe ne esetek.” Jézus akkor intézi tanítványaihoz ezeket a szavakat, amikor ő maga is belép a Húsvét misztériumába, életének legdöntőbb virrasztása után. Kemény harc volt ez, véres virrasztás, küzdelem a halálig — ekkor mondta ki döntő imáját. Ebben teljesen átadja magát a mennyei Atya szeretetének, mely órá és a világra árad: „Ne úgy legyen, amint én akarom, hanem amint Te (Mt 26, 39).”

A virrasztó imádság tehát a maga egészében az idők teljességének kettős valósága felé irányul, erre feszül rá: Jézus visszatérésére és az azt megelőző nagy próbatételre. Ezért konkretizálható oly könnyen, s illeszthető be a nappalok és éjszakák ritmusába: e váltakozás mintegy természetes, hétköznapi szentség, Jézus eljövetelének szentsége, annak záloga, amit Jézus később hoz majd el számunkra. Az éjszaka a bűn, a mulandó világ szimbóluma. A nappal az Úr Jézus és az eljövendő világ szimbóluma. Ezért mondtuk, hogy minden keresztény különleges hivatása az ébrenlét. A keresztény Jézushoz tartozik, a Biblia nyelvén a nappal és a világosság fia: nincs dolga sem az éjszakával, sem a sötétséggel. „Ti, testvérek, nem jártok sötétségben, hogy az a nap tolvaj módjára leljen meg benneteket. Hiszen mindnyájan a

világosság s a nappal fiai vagytok. Nem vagyunk az éjszakáé, sem a sötétségé. Ne aludjunk hát, mint a többiek, hanem legyünk éberek és józanok. Az alvók éjjel alszanak, a mulatozók éjjel részegeskednek. Mi azonban, akik a nappaléi vagyunk, legyünk józanok, s öltünk fel a hitnek és a szeretetnek páncélját, sisak gyanánt meg az üdvösség reményét.” (1Tesz 5, 4-8)

Nappal és éjjel, ébrenlét és álom kozmikus ritmusban váltják egymást, s ez a ritmus Jézusban új jelentést kap. Az éjszaka az Ő távollétét jelzi, a hajnal és a nappal eljövételét hirdeti. Az egyház, amely az Ő visszatérte várásában és jelenléte, titokzatos köztünk-léte bizonyosságában él, nem alhatik. Virraszt. Miként Jézus – földi élete során – gyakran átvirrasztotta az éjszakát, s az Atyához, az Atya jelenlétében imádkozott, a keresztényhez is szól a buzdítás: csökkentse kissé az álom idejét, hogy már most valamivel többet lehessen Jézussal. Virrasztása az üdvösségtörténet végkifejletét vételezi elő.

Sőt többet. A virrasztó egyház hatással van az idő kozmikus ritmusára: „Imádságokkal várjátok és siettetitek az Isten napjának eljövételét.” (2Pt 3, 12) Aki rászánja magát a virrasztásra, az valamiképpen – egészen sajátos módon – beépül a nappalok és éjszakák váltakozásába. A Szentlélekben éberen Krisztusra váró egyház feszült figyelmét viszi bele a virrasztásba. Virrasztását a Szentlélek ereje tölti el olyannyira, hogy az titokzatos módon hatással lesz az idő kozmikus ritmusára. Ez a hatás igazolja Szent Péter szavának erejét. Ő így ír: a virrasztó, imádkozó keresztény „sietteti Isten napjának eljövételét.” Virrasztásban élni annyi, mint valamiképp a sötétség és világosság határvidékén táborot ütni, ott, ahol Jézus mindig útban van felénk. A virrasztás ereje az imádság erejében van, az imádságában, amelyre a Szentlélek tanít, s amelyet Ő mond bennünk. „Maranatha – jöjj el Uram, Jézus.” (Jel 22, 20) A Jelenések könyvének imádsága a jegyesére váró menyasszony szava.

Ébersége — a szeretet virrasztása. Föltárja a világot Isten előtt, megsebzi Isten szívét, megindítja, kiesdekli, hogy alászálljon a világba. Éjjélkor hirtelen felhangzik a kiáltás: „Jön a vőlegény! Siessetek elébe!” Csak akiket ez az óra ébren talál, csak ők mehetnek be vele a menyegzős szobába (Mt 25, 10).

Talán túlzásnak tűnik azt állítani, hogy az ima hatással van az időre és sietteti Jézus eljövetelét. Pedig még valami utal erre: a test ébersége, őrtállása a szívben terem gyümölcsöt — a virrasztani megtanuló szív már most és egyre mélyebben megtapasztalja Jézus Krisztus eljövetelét.

Hiszen, ha megrövidítjük a testi alvást, maga a szívünk virraszt, lenn, a nagyobb mélységekben. Jótékony befolyással van rá az éjszaka csöndje. Már csak Jézust várva ver a szív. Kialszik minden más élmény, elhal minden visszhang. A szív egyetlen várákozás, maga a józanság. Virrasztva áll őrseget. Újracsak a benső imádsághoz érkezünk, melyet az atyák annyira ajánlanak: ez a *nepsis* (virrasztás, éberség), amely az imádság forrását fakasztja bennünk.

Most már fölépítheti hajlékát szívünkben az imádság. Éjszakánkba bevillanhat egy sugár az eljövendő fényből — a hajnal első hírnöke. Isten Igéje „sötétben világító mécs, míg föl nem virrad a nappal és a hajnalcsillag föl nem kél szívünkben (2Pt 1, 19).” Jézussal virrasztani annyit tesz mint Igéje mellett őrködni. Szent Péter a keresztény virrasztás legpontosabb meghatározását adja itt. Az egyetlen fény, mely a sötétben is mienk: Isten Igéje. Míg a nap fölkeltét várjuk, szívünk legmélyén, Igéje által, Jézus már fölragyog, akár a nap közeledtét jelző hajnalcsillag. Sokat segít nekünk ez a szentírási rész. Arról tanúskodik, hogy a Fény eljövetele, a Végidő már beköszöntött szívünkbe, elhozva a Paruzia előízét. És bensőnkben valóra válik.

Az idők éjszakájában — ahol ma még élünk — a virrasztó imádság egy első fénysugár, amely fölkél a világra. Az elközelgő Jézus Krisztus jele.

Sőt, még több is: a virrasztó számára Jézus Krisztus már eljött. Szíriai Szent Izsák szerint: „a virrasztó szerzetes csakhamar Jézus karjaiban találja magát”²², – s egyúttal tovább virraszt, őrszem módjára várja a végleges eljövetelt. Hiszen minden befejezetlen addig, amíg be nem köszönt a világ Órája az idők végezetén. Az ébrenlét sohasem szűnhet, imádságunknak mindig növekednie kell. A virrasztás az aszkézis összes többi módjánál inkább hordja magán a befejezetlenség jelét – ezt magunktól nem tehetjük jóvá és Istennek sem tehetünk szemrehányást. Senki sem ismeri az Órát, még a Fiú sem, egyedül az Atya. (Mt 24, 36)

A várakozásban, a virrasztásban elszakadunk önmagunktól, Isten kezébe hullunk. Tőle függ minden dolog tökéletessége. Ő akkor jön el, amikor akar, amikor a világ – ha eleget virrasztott – aratásra érik. Ugyanez áll az imádságra: elég, ha egészen átadjuk magunkat az új világ várásának, testünkkel és szívünkkel, virrasztva és imádkozva, amíg le nem győzünk minden kísértést és maga Jézus nem figyelmeztet: „Nemsokára eljövök.” (Jel 22, 20)

A virrasztó és imádkozó ember valahol az idő és örök-kévalóság határán él. „Aki virraszt, az egészen Isten szeretetéig emelkedik fel, s szemtől szemben áll Istennel, dicsőséges széke előtt.”²³ Most már nem az ember munkálkodik. Hát nem magáról Istenről mondja a zsoltáros: „Bizony, sosem alszik, sosem szunnyad, aki őre Izraelnek.” (Zsolt 120, 4) S nem *virrasztóknak* nevezik a semita nyelvek az angyalokat? Ezért mondja Szent Izsák: „A virrasztva harcoló szív a kerubok szemét kapja ajándékul és szüntelenül a mennyet szemléli.”²⁴

A virrasztva imádkozó ugyanakkor testével továbbra is a világban gyökerezik. Talán nincs is más módja az aszkézisnek, mely ilyen bensőségesen kapcsolna a kozmosz ritmusához, s ennyire mélyre engedne hatolni a Mozgató, a Forrás felé. Hiszen az anyagvilágot is ugyanaz a Lélek bir-

tokolja, ezért sóhajtozik a világ megváltás után (Róm 8, 19). A virrasztó ember az egész teremtett világ óhaját veszi vállára. A föld méhében sóhajtozó Lélek ugyanaz, mint aki a szív mélyén imádkozik, akadozó szavakkal. Virrasztása összefoglalja a teremtmények vágyát: a beteljesülés, az Úr eljövetele felé feszül. Egyedül a virrasztó adhat értelmet a világnak, imádsága által, amely a világegyetem kozmikus várakozásának foglalata, virrasztása által, melyben saját testével szenved el az új világ születésének minden fájdalmát.

„Amikor éjszaka virrasztott, szempillái a világ nehéz álmát hordozták. Ragyogjon hát fel most szemében a le nem nyugvó napfény” — hangzik a szír egyház liturgiájában, a szerzetes temetésekor.

Böjt és imádság

Mi is a vőlegény érkezését várjuk, akár az evangéliumbeli okos szűzek. Az a feladatunk, hogy őrizzük a meggyújtott mécses világát. Olajunk Isten Igéje, ez biztosítja az éber várakozást. Hiszen most nincs itt a vőlegény, csak ígéretet kaptunk, hogy elérkezik. Mikor? Senki sem tudja.

Jézus távolléte és eljövételének kitartó várása mégegy módon megnyilvánul életünkben: „Egy nap odamentek Jézushoz János tanítványai és megkérdezték: Miért van az, hogy mi és a farizeusok sokat böjtölünk, a te tanítványaid ellenben nem böjtölnek?” Jézus így felelt: Hát búsulhat a nácsznép, míg vele a vőlegény? Eljön a nap, amikor elveszik a vőlegényt, akkor majd böjtölnek.” (Mt 9, 14-15)

A keresztények böjtje annak jele, hogy Jézus eljön, s a nagy próbatétel, s végidők előjátéka már itt van az ajtóban. Hasonló szerepet töltött be a böjt Jézus életében is. A puszta magányában — közvetlenül nyilvános fellépése előtt — Jézus böjttel szegült ellen a legnagyobb kísértésnek: így vetette bele magát valódi közelharcába az ördöggel — és

győzött (Lk 4, 14). A Szentlélek ereje segítette győzelemre, azé a Szentléleké, aki a pusztába küldte (Mt 4, 1).

Jézus megvívta harcát. Egyetlen fegyvere a Szentírás szava volt, amelyet nyílként röpített a csábító kísértőnek. Virrasztott és böjtölt e barátságtalan helyen, amelyet előszeretettel választott ki magának, mikor imádsággal kívánt az Atya színe elé lépni. A magány, a böjt és az Ige fölötti virrasztás iskolát jelentettek számára. Mint e világból való ember, itt tanult meg imádkozni. Ezért a mi böjtünknek is köze van valamiképpen az imához; s mindkettőnek a megkísértéshez, az ördög elleni harchoz. Az evangéliumi szövegnek egy igen ősi változata pontosabb kifejezést ad: „Ez a fajta (démon) nem űzhető ki másképp, csak imádsággal és böjttel.” (Mk 9, 29) Ha ez a változat nem is egyeznék az összöveggel, mégis egybehangzó hagyományokat rögzít és Jézus személyes példáján alapul.

A böjtölés technikáját is teljesen be kell építenünk a Szentlélek dinamizmusába. A böjtölésnek olyan gyümölcsöt kell hoznia, amelyet csak a Szentlélek képes megadni: az imádság gyümölcsét. A keresztény böjt korántsem a testi-lelki egyensúly kedvéért végzett diétás kúra. Ez túl kevés lenne. A testi éhségnek közvetlenül kell irányulnia valami egészen másra: az istenéhségre. Testi és lelki éhség harmonikusan egészíti ki egymást a Szentlélek segítségével megtartott böjtben és joggal tekinthetők az imádság technikájának. Aki böjtöl, testében tapasztalja meg, mennyire nem csak kenyérrel él az ember, hanem minden Igével, mely Isten szájából ered. Szíriai Izsák kissé furcsa, de jellemző anekdótát mesél erről: Volt egy szerzetes, aki hetente csak kétszer evett, a többi napot végigböjtölte. Egyszer azon vette észre magát, hogy képtelen böjtölni, amikor előre tudja, hogy valami körülmény miatt napközben meg kell majd szakítani az imádságot és a csendet.²⁵ Az a böjt, amely nem irányult kezdettől a szüntelen imádságra, fizikailag lehetetlenné vált számára.

Ugyanez a szerző beszéli el, hogy egy másik szerzetes hasonlót tapasztalt, ám épp fordított értelemben. Amint alkalmá nyílt, hogy hosszabb ideig magára maradjon és szüntelenül imádkozzék, problémát jelentett számára az evés. Kényszerítenie kellett rá magát és így sem sikerült mindig „mivel szünet nélkül szabad és közvetlen beszélgetést folytatott Istennel anélkül, hogy ez legcsekélyebb erőfeszítésbe került volna.”²⁶ Az igazi böjt tehát imádságba torkollik, ez pedig az evéstől-ivástól való önkéntes megtartóztatáshoz vezet. Ismét a szív és test gyümölcsöző együttműködésével találkozhatunk.

Hogyan lehetséges ez? Mielőtt a böjt imádsággá alakulna, s nem tudna többé imádság nélkül létezni, új dimenziót kell nyitnia az emberi szívben. A böjt ugyanis az ember egyik legélénkebb ritmikus tevékenységét, a táplálkozást érinti. A táplálkozás kettős ritmusát az éhség és az éhség megszűnésének egymásutániséga adja. Az újszülött létét anyaméhtől elszakadt életének első pillanatától kezdve ennek a két mozzanatnak egymásra következése határozza meg. Ez a feltétele életbenmaradásának és így képes fokozatosan elszakadni az őt körülvevő dolgoktól, új, saját helyzetet teremtve magának. A csecsemő vagy éhes, vagy jóllakott. Inség és kielégülés, éhség és jóllakottság, valamint velejárójuk és jellemzőjük: a szenvedés és az élvezet váltják folytonosan egymást.

Minél jobban megnyílik létének mélységei felé a felnövekedő ember, annál erősebb lesz benne az éhség, s annál kevésbé elégíti ki a rendelkezésére álló anyagi táplálék. Elérkezik a nap, amikor megszületik benne az élő Isten éhsége és szomja, uralkodóvá válik a földi táplálék igénye fölött és bevésődik testébe. „Mint a szarvas sóvárog a forrásvízre, úgy sóvárog a lelkem Hozzád, Istenem. Isten után szomjazik a lelkem.” (Zsolt 41, 2 vö. 62, 2) Ettől a pillanattól fogva már egyedül Jézus képes e szomjúság tökéle-

tes csillapítására. „Aki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék!... Ezt a Lélekről mondta, melyben a benne hívőknek kellett részesedniök.” (Jn 7, 37-39)

A böjt mélyen rájja magát az emberbe. Megsebzi anélkül, hogy ártana neki — feltéve, ha a testi megtartóztatás hűségesen irányul a mélyebb, lelki megtartóztatás felé, mely igazában még nehezebb az ember számára: nem más, mint Jézus, a Vőlegény távolléte. A világi táplálék elutasítása azt jelzi, hogy egészen testünkig kifejezésre akarjuk juttatni éhségünket az eljövendő világ iránt, Jézus, az égből alászállott kenyér (Jn 6, 33) iránt. Ha ebben a távlatban valószínűleg meg a böjtöt, az ember bensejében elindul a lelki érés folyamata, mely lassan, de biztosan új létformája, a Szentlélekben-való-élet felé viszi őt. Zárójelben jegyezzük meg, hogy ebben rejlik az eukarisztikus böjt jelentősége és láthatatlan ereje is. A böjtölés-kiváltotta feszültséget egyedül a Jézussal való szentségi közösség oldja fel, a szentáldozáson kívül pedig csak a bensőséges imaközösség képes csillapítani. Ha ez megtörténik, akkor odalenn a mélységben, böjt és imádság együtt munkálják az ember pszichikai kibontakozását. És bizonyos mértékig hozzá is járulnak a bűn nyomainak eltörléséhez. A pszichikai ínség, amely annyira vak, s gyakran oly súllyal nyomasztja a szenvedély, ugyancsak alapvető átalakuláson megy keresztül. Kevés volna, ha a böjt útján lelki síkra kívánnánk emelni a testi táplálék szükségét. Létezik lelki falánkság is, mely éppoly önző, mint a másik, s éppúgy fékezi bennünk a kegyelem szabad munkálkodását. Az a feladatunk, hogy mindenfajta önző étvágyat visszautasítsunk, s minden éhséget a Másikra való türelmes, tiszteletteljes várakozássá alakítsunk át, hiszen Ő semmiből le nem vezethető Más-voltában nekünk tudja adni magát, szabadon, kényszer nélkül. Isten-ínségünk, mely többé-kevésbé uralomra vágyik, s valójában szeszélyeinkhez próbálja láncolni Istent, az ima és a böjt ál-

tal felnyílássá változik, alázatos, várakozó megnyílássá Isten felé. Csak a *mélységből*, „de profundis” kiálthatunk Istenhez — és nem tehetjük rá a kezünket (Zsolt 129, 2).

Istent nem ragadhatjuk meg úgy, ahogyan egy darab kenyeret veszünk kézbe; s a Szentlelket nem ihatjuk meg pohár vízként. A lélektan nyelvén szólva: a böjt és az imádság megteremti bennünk a *szükség és vágy* közti átmenetet. A Biblia nyelvén ez azt jelenti, hogy nem leljük többé örömmünket az újszülöttnak járó tejben, hanem alkalmassá válunk a Szentlélek szilárd táplálékának befogadására. Erre azok jogosultak, akik nagykorúak lettek Jézus Krisztusban (1Pt 2, 2; Ef 4, 13). Böjt és imádság — a nagy, megtisztult szerelem — a középkori „amor casta” — kifejezői, mely a föltétlen önátadásban nyilvánul meg, s annak türelmes várásában, hogy Isten véghezvigye csodás tetteit életünkben. Szent Romuáld találóan szemlélteti ezt: az imádkozó ember olyan „mint a kiscsirke”: elégedett az Istentől kapott kegyelemmel (*contentus de gratia Dei*), s nincs más étke azon kívül amit a „tyúkanyó” — azaz a kegyelem (*mater gratia*) — nyújt neki. Amikor minden tudatalatti igény tiszta vágygá alakul, Isten is képes lesz majd irgalmával válaszolni: azzal a nagyvonalúsággal, amely adományt nyújt a semmiért, de amely fölött sohasem magunk rendelkezünk. „Különben kim lenne a mennyben? De ha nálad vagyok, nem kívánok semmit sem a földön.” (Zsolt 72, 25)

A böjt ezzel kimondhatatlan öröm forrása lesz — olyan ember öröme ez, aki az életet egyedül Isten kezéből kapja. Míg a virrasztásban mintegy kilépünk az időből, a böjtben a mélységbe szállunk alá, létünk tudatalatti rétegeibe, ahol a Lélek erejében elénk kerül minden szükségünk, minden szenvedélyünk. A virrasztás az éjjel-nappal Isten arcát szemlélő angyalokhoz tesz hasonlatossá. A böjt révén pedig saját létünkben élhetjük át az egész teremtetés csillapíthatatlan éhségét, melyet testi életünkben semmivel sem enyhítke-

tünk, melyet egyedül a Szentlélek képes betölteni. Hiszen mindig a Lélek ajándékai adnak erőt és célratörést böjtünkben és imádságunkban. Ő az, ki mindkettőre figyel, mindkettőt végtelen bőkezűséggel teljesíti, túl minden ínségen és minden vágyakozáson.

Átimádkozott élet

A leírt „imádság-technika” mély nyomot hagy az emberi életben. Az ima nem azt jelenti, hogy „felmondunk” bizonyos előregyártott szövegeket, azt sem, hogy érzelmek hullámaival korbácsoljuk fel magunkban. Az imádság *új szívet* teremt az emberben. Teste révén az egész ember helyet kap az imában, minden életműködésével, dimenziójával együtt. Ezek: szeretet és közösség, táplálék és álom, idő és örökkévalóság. Az imádság a Szentlélek ereje, amely kovásként keleszti meg az embert, s az emberen keresztül a mindenségig hatol. Az imádság az ember legmélyebb központjában, a szívben, „a lélek vágyódásának” (Róm 8, 6) visszhangja, csengése. S ez a vágy az egész világot az eljövendő ország felé sürgeti. Nemcsak felhangja, de érverése is a Szentléleknek, ott, ahol az a teremtesben a legérzékenyebben kitapintható.

A valódi imádság sosem vádolható azzal, hogy életidegen vagy elvész az álmok világában. Az ilyen feddést érdemlő imádság maga bizonyítaná, hogy nem is imádság. Legfeljebb üres formalizmus vagy terméketlen befelétekintés lenne. Valódi imádságunk mindig valahol „a föld szívében” szólal meg (Mt 12, 40). A valódi imádság a lét mozgatója, a minden létezőt tápláló forrás titkos ereje.

Az *imádkozó lélek a világ lelke*, a szó legszorosabb értelmében. Minél inkább Isten lelkéből él — és kizárólag belőle — annál inkább a világból, a világért él.

Ugyanebben az összefüggésben vetődik fel a kérdés: nem volna-e érdekesebb manapság szekularizált imáról be-

szélni? Nem volt-e régen túlságosan szakrális tevékenység az imádság, s nem igyekezett-e általa az ember kivonni magát a világ, az élet követelményei alól? Nem volt-e az imádság menedék, ahová az ember – Istenével együtt – biztonságban behúzódhatott a világ, az élet követelményei elől? Napjainkban az imádság bizonyos módjai első látásra túlhaladottnak tűnhetnek. Inkább olyan imádságra törekszünk, mely közvetlenül fakad a hétköznapi valóságból, mely a reálishoz tapad, az élet meghatározott adottságaiba kapaszkodik, a mindennapok apró örömeihez és ellentmondásaihoz – a létharchoz – kapcsolódik. Itt, – gondoljuk – csakis itt érhető el Isten. Az imádság egyéb formái, amelyekről azt hitték, hogy közvetlen kapcsolatot teremthetnek Istennel, eleve gyanúsak tűnhetnek vagy ellenkezést válthatnak ki.

Szívesen elismerjük, hogy a szekularizációs törekvések gyökerükben tisztogatták meg az imádságról alkotott fogalmakat és segítettek elszakadni néhány téves elképzeléstől. Az olyan Isten, aki egyedül azért tűnik fel a látóhatáron, hogy könnyítsen az emberi életen, nem lehet más, mint az embert emberségében csorbító bálvány. Az olyan imádság, amely nem több, mint kielégítetlen vágyaink dialógus formájában történő tudomásulvétele és kivetítése, végzetes módon torkollik a nárcizmus – öntetszelgés, – az önbámulat és a szellemi önelégültség zsákutcájába. Az egészséges szekularizáció arra kötelez, hogy az imádságban ellene mondjunk hamis énünknek és találkozzunk az élő Istennel, Aki emésztő tűz. De csőddel is fenyegetheti a szekularizáció az imádságot: fennáll a kockázat, hogy túlértékeli az ima természetes feltételeit. A hangsúly egyoldalúan a technikára tolódik, s ez megköti, lehetetlenné tesz az imádság továbbnövekedését. Az ima földhöz lapul, igazán tágassá sohasem lesz, nincs alkalmá, hogy tárt vitorlákba fogja a Szentlélek szelét.

Ez nem annyit jelent, hogy az imádkozás technikája önmagában értéktelen. Ellenkezőleg: s ezt észrevehetjük a koncentráció és a belső nyugalom elérésének azon módszereiről is, melyek napjainkban érkeznek hozzánk a Távol-Keletről. Ezek a módszerek elindíthatnak bennünket az imádság útján. De önmagukban, pusztán csak ezek, sosem vezetnek el a célig. Először túl kell lépnünk önmagunkon, hogy azután fölvétecsünk Jézus Húsvétjába. S ez nem automatikusan történik, nem önmagától megy végbe. A technikának előbb a nullpontig kell süllyednie. Aki él vele, meglátja, hogy erőfeszítése megtörik, összeomlik a feje fölött, észreveszi, hogy tehetetlen az imádság ingyenes ajándékával szemben. Ez a szakadék, amely az imádság természetes technikája és az imádság isteni adománya között tátong, nem hidalható át az ember oldaláról. Jézus halálával szemben, a kereszt iszonyatával találkozá, kimúlik a technika. De ugyanakkor az imádkozó, hite segítségével, fokozatosan fel is emelkedhet a Húsvét éltető dinamizmusába. Egyedül a Szentlélek kegyelme volt képes hidat verni az örvény fölé: a Szentlélek, aki mindenfajta technikát át tud alakítani jézusi, húsvéti imádsággá. Múljék bármin a módszer: már nem emberi mű, hanem a Szentlélek *csodája*, amelyet csak ő tud véghezvinni azokban, kik elég szegények hozzá. Azokban, akik eléggé bűnösnek tudják magukat ahhoz, hogy mindent kizárólag Istentől várjanak.

Nem tértünk tévútra? Nem hagytuk, hogy az „életközeli imádság” szárnyrakeljen, elveszék a szakrális világ „meseországában”? Egyáltalában nem. Sőt, sokkalta közelebb kerültünk a lét legmélyebb valóságához, mégha a központi mag nem is tartozik a külvilág dolgai közé, s testi szemeink számára nem látható.

Nem állíthatjuk tartósan szembe egymással az imádság „szakrális” és „szekularizált” formáját. Nem mintha véletlenül alakult volna ki a megkülönböztetés. Egészen bizo-

nyos, hogy vannak imák, amelyek közvetlenebbül fakadnak a konkrét élet talajából. S vannak mások, amelyek jobban őrzik egy meghatározott műfaj törvényeit. Ez a különbség azonban nem olyan fontos. Akár szekuláris szférában fejezzük ki imádságunkat, akár nem — mindenképp a Szentlélek szférájában kell imádkoznunk. Semmi más nem lényeges: egyedül az, hogy imádságunkat „Jézus lelke vezérelje.” (Róm 8, 14) A Szentlélek nem „szakralizálja”, de nem is „szekularizálja” imádságunkat. Bármilyen legyen is imánk, a Lélek megtisztítja és sajátjává teszi azt bensőnkben. Egyedül Rajta múlik, hogy erőfeszítésünk túljusson a technika holtpontján és önátadásban, Isten előre nem látható és tisztán ingyenes ajándéka előtti türelmes megnyílásunkban bontakozzék ki.

Mindazonáltal a legbensőségesebb imádság sem nélkülözhet valamiféle kapcsolatot külső életünkkel. Most ezt az összefüggést kell közelebbről megvizsgálunk.

Van bizonyos kölcsönösség imánk és emberi tevékenységünk között. Először is — imánk révén — könnyebben felismerjük magunkban, mi az Isten akarata; és viszont: ha alávetjük magunkat Isten akaratának, szabadabbakká válunk az imádság számára is. Másrészt pedig, az emberek és események behatóbb ismeretére juthatunk; és viszont: a létezők megnövekedett áttetszősége alkalmasabbá tesz bennünket az imádságra. Erre a második szempontra még részletesebben vissza fogunk térni, amikor az imádság felajánlásáról lesz szó. Most időzzünk egyelőre Isten akarata és belső imádságunk kapcsolatánál. S ez az engedelmisség.

Fentebb már láthattuk, hogyan tetőzött Jézus imádsága az Atya akaratával való tökéletes azonosulásban. Másfelől az engedelmisség létének, imádságának tápláléka volt. Imádkozó engedelmisség. Így van ez minden keresztténnyel, akinek imádsága közvetlenül kapcsolódik a hétköznapi élethez. Aki imádkozni akar, annak helyet kell biztosítania

szívében az „Atya tökéletes akaratának” (Ef 1, 9), kiszorítva mindent, ami ennek az akaratnak ellenszegül: a kicsi, korlátozott egyéni akarásokat, a szűklátókörű tervezgetést, amely nem lép túl az önző érdek horizontján. Ha ragaszkodni szeretnénk az Atya akaratához, minden önszeretettől, egoizmustól meg kell fosztanunk magunkat.

Az engedelmesség része az aszkézisnek és az imádság technikái közül egyike a legnélkülözhetetlenebbeknek. Sőt, a szerzetes számára a „*labor oboedientiae*”, az engedelmeség munkája — amint Szent Benedek atyánk mondja²⁷ — maga az aszkézis. De gyakorlása nemcsak a szerzetesek dolga. Alattvalónak nem kell feltétlenül lenni hozzá. Hiszen nem is annyira egy másik ember vagy egy csoport *bonum commune*-ja, a közjó érdekében engedelmeskedünk. Mindez, természetesen, nem nélkülözhető. De az imádságos engedelmességben legfontosabb az önakaratról való lemondás, rendszeresen, attól a perctől kezdve, amint bizonyossággal érzékeljük magunkban az Atya akaratát. Az az ellenkezés, szeszély, kedvtelés, amelyet mások részéről tapasztalunk, tehát mindaz, ami valamiképp sért vagy akadályoz bennünket, annak jele, hogy nem Istenhez és nem az ő szeretetéhez kötődünk. Annak jele, hogy közel az óra, amelyben, mint Jézus, egészen le kell majd mondanunk önmagunkról. Ha eképpen meghalunk saját egyéni vágyainknak, tág tér szabadul fel szívünkben, amelyre igen nagy szüksége van az Atya akaratának, irányunkban megmutatózó óhajának: „Ne az én akaratom legyen, hanem a Tiéd.” Mert az önakarat — apró és önző vágyainkat értjük ez alatt — valójában nem is a miénk. Személyiségünk mélyét nem tudja kifejezni. Csak felszíni, mesterséges *énünket* mutatja meg, azt, mely mindig magán hordozza a bűn sebeit és nyugtalansággal, ügyetlen kapkodással kívánja csilapítani azokat. A belső nyugalomra csak az juthat el, aki napról napra megszabadul a sok apró szeszélytől, akarat-

tól és egyedül Jézushoz ragaszkodik. Őbenne megérinthei szívét az Atya legmélyebben rejlő akarata. Az isteni akarat sajátunkká válik, s egy napon táplálékunkká (Jn 4, 34), cselekvésünk mozgatórugójává lesz: az egyetlen olyan mű, melyet valóban véghez kell vinnünk idelenn. (Jn 4, 34)

Az engedelmesség aszkézise visszaállítja a „Krisztus iránt való egyszerű odaadást” (2Kor 11, 3), azt, amely eredetileg részünk volt a teremtésben. Az „egyszerűség” azt jelenti, hogy szívünk valóban „egyrétű”: egyetlen rétege az Atya akarata. Új emberekké lettünk, olyanná, amilyen az első teremtkor lépett elő a semmiből. Ezért mondhatjuk, hogy az engedelmes ember imádkozó ember is egyben. Olyan szívre bukkant, amelyből ellenállhatatlanul fakad az imádság. Lépcsős Szent János szerint az engedelmes szerzetest imája közben „fény árasztja el és túlcsoordul az örömtől; az engedelmesség által már az imádság küszöbén állt, s most egész valóját átítatja az imádság.”²⁸

A szívünkben folyamatosan áramló imádság segítségünkre van, hogy felismerjük az Atya akaratát az emberekben, eseményekben. Ez sohasem volt könnyű feladat. Szent Pál csaknem minden levelében buzdítja a keresztyényeket: imádkozzanak, hogy az Úr kinyilatkoztassa nekik tökéletes akaratát (pl. Róm 12, 2; Ef 5, 17). Ennek feltétele a tiszta szív, amely egészen önmagába tért, megszabadulva minden önző, bűnös kinövéstől. A szív minden kereszttűllát, mindenben képes meglátni az Atya akaratát. Ahol más vakon jár, ott ő lát. Ott is képes megkülönböztetni a mélységes valót, ahol a többség mások világtalan vakvezetőjévé teszi magát, hogy azután együtt essenek az árokba.

Az imádságban lelepleződnek önakaratumk illúziói. „A virrasztó és józan szív a mélységből szakadatlanul Krisztust hívja, kimondhatatlan sóhajtással kiált Hozzá. Aki így küzd az meglátja, hogy Jézus imádatraméltó és szent neve

hallatára porként illan el az ellenség, akár a szélfúttá homok” — írja Hészükhiosz a Batosz kolostorban (VII. sz.)²⁹. Az önakaratról való lemondás a szív tisztaságához vezet; ez az a forrás, amelyből a szüntelen imádság fakad. A régiek szerint a kettő együtt jár. Mivel azonban az imádság sosem történhetik az engedelmesség kárára, néha a szigorúan vett engedelmisséget előbbre kell helyezni az imádságnál. Újra Lépcsős Szent János az, aki így gondolkodik: Azoktól, akik teljesen lemondanak önmagukról az engedelmisségben, Isten nem követeli meg a szórakozás-mentes imát.³⁰

Amiként segít az imádság az Atya akaratának felismerésében, azt is lehetővé teszi, hogy mélyebben hatoljunk a valóságba. Az imába merülő szív előtt minden áttetszővé lesz: előtűnik a legmélyebb mag. Minden Istent jelzi, elárul valamit az Ő nevéből, szüntelen Róla énekel. Az imádkozás liturgikus ünneppé válik: az imádkozó papi tisztsgben részesül, bemutatja a *dícséret áldozatát*, melyben végső értelmét nyeri a teremtés. — Az ima papságára később még visszatérünk.

Fennáll-e még a különbség munka és imádság között? Talán imádsággá lett a munkám? Talán annyira imává változott, hogy olykor félre is tehetem az imát és egészen a munkának szentelhetem magam? Folyvást Istennel együtt folyrna hát ez a munka? — Az igaz, hogy a munka folytonos ima-alkalommá válhat. Nem mintha a munka elnyelné az imádságot — hanem mert az imádkozó ember szíve annyira megtisztul, hogy átlát a hálón, amelyet a bűn vetett a világra. „A tisztának minden tiszta.” (Tit 1, 15) Ez valódi imádságot feltételez: általa szállunk le a szív rejtett kamráiba, hogy ott is maradjunk virrasztva, imádkozva. Olyan imát, mely végül soha meg nem szűnik.

Elérhető ez? Igen. Azoknak, akik tapasztalatból tudják, mi a szív imája, ami felülmúlja az ajkak vagy az értelem imádságát. Egyetlen szerv nem képes egyazon időben több,

különböző tárggyal foglalkozni. Nem olvashatunk regényt és újságot egyszerre, nem hallgathatunk egyidőben két különböző lemezt. De olvasás és lemezhallgatás közben tudunk imádkozni, tudunk dolgozni és tudunk tanulni is. Az ima egyedül a szívben áramlik és csak az ima képes legmélyéig birtokba venni a szívet. Így válhat mintegy „orgonaponttá” — alaphanggá, ezen nyugszik az egész dallamvezetés —, mely minden munkánkat, minden tettünket elkísér. Feltéve, ha a mélységekbe vezető út mindig nyitott.

Lehetetlen volna hát szívünkön kívül is eljutni az imádságra? Úgy történetesen, hogy a dolgokon, az embereken át emelkedünk Istenhez. Nem volna hát másik út, egy olyan imádság felé, melynek nem kell elszakadnia a konkrét élettől, hanem teljes egészében abban gyökerezik? Nem létezne hát út az életből született imádság felé?

A lehetőség fennáll, nem szeretnénk kizárni. A teremtett világ Isten képmása, s mint ilyen, bennünket is elindíthat az úton Isten felé. Isten mindent az Igében teremtett (Kol 1, 15-16), s ez a minden számunkra is hirdetheti Istent, bármennyire is homályba borította a bűn a képmást, bármennyire zavarja is az isteni hangot a világ összes belejátszó zaja. A kérdés csak az: nem lesz-e túl nagy kerülő ez az út a jelen könyvben leírt imádság mód segítségével? Isten nemcsak a *dolgok bensejében* szól hozzánk. A Szentírásban isteni szavát, tulajdon testünkben saját Igéjét, egyetlen Fiát adta nekünk. Kimondhatatlan közelségében élünk mind a két szónak, közelebb, mint bármely más teremtményhez: „Közel van hozzád az Ige, ajkadon és szívedben van.” (Róm 10, 8; vö. Dt 30, 14) Aki hisz Jézus igéjében, abban Jézus lakik, s ő Jézusban. Kétségtelen, hogy ez a legrövidebb út; nevének legrövidebb foglalata: maga Jézus. Ez a rejtett kincs ott van szíved mélyén. Csak meg kell adnod az árát. Talán el kell adnod mindent, teljes örömmel; és tiéd az imádság.

JEGYZETEK

- 1 Apophtegmata, 8.
- 2 Antonius, 2. levél
- 3 Apophtegmata, Longinus 5.
- 4 Evagrius, Spec. mon. 39-43.
- 5 RB (Szent Benedek Regulája) 49. fej.
- 6 Pl. Damiani Szent Péter, Dominus vobiscum, 19: „Ő szerzetesi cella, Urunk sírjával vetélkedő, te befogadod azokat, akik meghaltak a bűnnek, s a Szentlélek fuvallata által újjáéleszted őket!”
- 7 Apophtegmata, Paphnutios 5.
- 8 Apophtegmata, Mózes 6.
- 9 Apophtegmata, Antonius 11.
- 10 Ammonas, 12. levél (szír gyűjtemény)
- 11 Aranylevél, II, 1.
- 12 Gueric, Sermo I. de Adventu
- 13 Rendom de leegte, fin.
- 14 Logos 13.
- 15 Aranylevél, I, 11.
- 16 Apophtegmata, Antonius 10.
- 17 Vita Antonii 29.
- 18 Lyoni Eucherus, De laude eremi 5.
- 19 Apophtegmata, Ammonas 4.
- 20 Paidagogos, II. 79, 2 és 81, 4.
- 21 Logos 29.
- 22 Uo.
- 23 Szíriai Izsák, uo.
- 24 Uo.
- 25 Uo. 3.
- 26 Uo. 43.
- 27 RB Prologus
- 28 Lépcső 19, 4.
- 29 Centurion 1, 11.
- 30 Lépcső 4, 92.

Jesu dulcis memoria – Jézus édes emlékezet

Jézus édes emlékezet
te adsz szívünknek örömet.
Se méz, se semmi nem lehet
jelenlétednél édesebb.

Hallani boldogabb soha
nincs, se dalolni muzsika,
sem elgondolni idea,
mint Jézus, az Isten fia.

Nyelv sohase mondhatja ki,
betű föl nem jegyezheti,
csak aki tudja, hiheti,
mit tesz Jézusért érzeni.

Jézus, szívbéli szent öröm,
igazság kútja, fényözön,
gyönyör, túl minden gyönyörön,
kihez a vágy közel se jön.

Ki Téged ízlel, éhezik
s szomjasabb lesz, aki iszik,
de másra már nem szomjazik,
csak Jézusért óhajtozik.

Estére zárva reteszem
ágyamban Jézust keresem:
titkon vagy fényes tereken
csak őt szeretem, őt lesem.

Mária bús reggelen
sírjához megyek s nem lelem,
nyögve és sírva keresem:
szívem keresi, nem szemem.

A sírt könnyemmel áztatom,
a tért betölti sóhajom,
Jézus lábaihoz bukom,
testét csüggve szorongatom.

Jézusnak vívom nyomdokát,
sírva csókolom ajakát,
hogy nyerhessem bocsánatát
s teljes malasztja hasson át.

Maradj velünk, Uram, maradj,
fényedből fényességet adj,
elménkbe ködöket ne hagyj,
ki e világnak méze vagy!

Ha szívünket látogatod,
az igazság fölragyog ott,
a hiúság elpárolog
s a mélyben szeretet lobog.

Jézus szerelme mennyei
édességgel telisteli,
ezerszer inkább isteni,
mint ki tudhatnám mondani.

Ez amit kínod is – amit
véred ömlése bizonyít,
mely utat váltságunkra nyit
s Istent szemlélni megtanít.

Kegyesem, Jézus, add nekem
szerelmed bővét érzem,
színed előtt lenni jelen
s glóriádba tekintenem.

Ezer vágyam feléd eped.
Mikor jössz Jézus? kérdelek.
Mikor vidítsz föl engemet?
s elégitéd ki lelkemet?

Ég országának népe, szállj,
ajtót, kaput elébe táj,
köszöntsd a győztest, harsonálj:
„Üdvözlég, Jézus, nagy király!”

Babits Mihály ford.

VII.
FELAJÁNLOTT IMÁDSÁG

Külső és belső liturgia

Mielőtt közelebbről tanulmányoznánk a liturgikus ünnepként megélt imádságot, meg kell vizsgálnunk a liturgia és a belső ima kapcsolatát. Olyan kérdés ez, melyet nem lehet megkerülni. Itt-ott már érintettük, valahol az ötödik fejezetben, a zsoltárok kapcsán. A zsoltárokat egyrészt különös szeretettel karolja fel a liturgia – kifejezett liturgikus imádságok, minden arra mutat, hogy a szóbeli, külső ima típusát képviselik. Másrészt azonban magánúton is imádkozzuk őket. Sok hívő csöndes, belső imádságát ihletik, táplálják a zsoltárok.

A zsoltároknak ezt a kettősségét jól magyarázza keletkezésük. A zsoltárok nagy részéről megközelítő bizonyossággal állíthatjuk, hogy eredetileg a liturgikus használat kedvéért íródtak. Ugyanakkor azonban mindegyikükre áll, hogy a legszemélyesebb tapasztalat érlelte meg őket; ezáltal nyerték el végleges alakjukat.

A zsoltárokból tehát felleljük a minden keresztény imát jellemző polaritást: nyilvános imádságok és nemcsak az egyházat, hanem az egész világot érintik. S mégis, mindig megőrzi rendkívül személyes jellegüket, amelyben Isten és ember kimondhatatlanul közeli kapcsolata nyilvánul meg. Helyénvaló tehát, ha szobánkba zárkozunk, s a magány rejtekén szólunk Istenhez. (Mt 6, 6) Isten Igéje nyilvános szó és személyhez szóló szó egyszerre. A teljes egyházat hívja egybe, mégis a leghatározottabban személyes hangon szólítja meg minden tagját. Amit a közösségben ünneplünk, annak le kell hatnia minden szív legeldugottabb sarkába, hogy valósággá válják benne. Egy és ugyanazon Igéről van szó, ugyanarról a „dicsőséges pályáról”, egyazon gyümölcscről: arról az imádságról, amely nem szűnik soha.

Nem is olyan régen, a Nyugatnak lelkiisége tisztán kivehető határvonalat húzott liturgikus ima és belső ima közé.

Néhány lelki író nem csak hogy egész pontosan megkülönböztette, hanem szinte szembeszegezte a kettőt. Olykor egész versengés alakult ki köztük. Némelyek a liturgikus imát részesítették előnyben, mások a meghitt belső ima szükségességét hangoztatták. De sosem sikerült pontos leírást adniuk a kétféle imádság összefüggéseiről. Amit kis könyvünkben idáig leírtunk, világosan mutatja, hogy lényegi különbség nincs a kettő között. Struktúrájuk azonos. Mindkettőben Isten Igéjének jut központi szerep. A liturgikus gyülekezetben meghirdetik az Igét — de ugyanezt az Igét hallgatjuk a magányos imádság csöndjében. Az Ige mindkét esetben azonos körpályát fut be: megéri a szívet, a szív fölveszi, beépíti, végül újra kimondja; vagy, dicsérő és hálaadó ének formájában, mintegy újjáénekleli. Így van ez a közösségi ünneplésben és a belső, egyéni ünneplésben egyaránt. Mindkettő örömnep, mindkettőben egyformán nagy szerepe van a csönd pillanatainak és az Ige hallgatásának. A közelmúlt liturgiareformjának nagy érdeme, hogy hivatalosan is megtaláltuk a csönd idejét olymódon, hogy szüneteket tartunk az imádságban. Az ősegyház liturgikus gyakorlatából ez sohasem hiányzott.

Sőt, a legrégebbi szerzetesirodalom egész világosan kétféle ünneplésről, két liturgiáról szól, amelyek a nappalok és éjszakák váltakozásával követik egymást a szerzetes életében. Johannes Cassianus igen aprólékos leírást hagyott ránk „Az egyiptomi szerzetesek tanításá”-ban a zsolozsmáról, úgy, ahogy azt az egyiptomiak ünnepelték.¹ A közös éjszakai zsolozsma szentírásolvasásból, zoltározásból és csöndes imából áll. Minden zoltár után feláll az egész közösség, s egy emberként földre borul. Csak néhány pillanatra, mert — amint Cassianus valamivel később megjegyzi — az ilyen testtartásnál, különösen az éjszakai órákban, igen nagy az elalvás veszélye. Majd mindenki feláll, s állva — a kor klasszikus testtartásában — folytatja a csöndes

imádságot. A teljes hallgatás e percben szigorú parancs. Kerülni kell a legcsekélyebb haszontalan zörejt is. Szipogni vagy torkot köszörülni sem szabad – egészen addig, míg az előljáró jelt nem ad; akkor a vének egyike, az, aki éppen soron van, megfogalmazza a zsoltárt lezáró, s a következő zsoltárt bevezető imát, a kollektát.

Ám a vigiliának még nincs vége. A szentírásolvasás, a zsoltározás és a belső ima egymást váltó mozzanatai után – 12 zsoltárt mondtak minden éjszaka – a szerzetesek igyekeznek vissza cellájukba, mielőtt beköszönt a hajnal. S ott – mondja Cassianus – egyenként folytatják ugyanannak a dicséretáldozatnak bemutatását.² S a liturgia még ekkor sem ér véget, ünneplése egész nap folytatódik, megszakítás nélkül, egyenként a szívekben.³ Legalábbis ez a cél, erre kell, hogy irányuljon a szerzetes jótőrekvése és vágya. Még a kézi munka közben is, amelyet gonddal kell megválasztani, úgy, hogy ne zavarja ezt a *belső tevékenységet*.

Az idézett szövegekből kiviláglik, hogy a külső és a belső liturgia szerkezete azonos. A kettő kiegészíti egymást. Amit a szerzetes a közös liturgiában testvérei között megtanult, azt kell tovább ünnepelnie, tovább a nap folyamán, mindenkinek a maga egyéni ritmusa szerint, a cella magányában. Így kapcsolódik össze a templomi istentisztelet a szív liturgiájával.

A IV. század szír irodalmának egy kevésbé ismert, de nagyon lényeges dokumentuma figyelemreméltó módon írja le ezt a kapcsolatot. A „*Fokozatok könyvé*”-ről (Ketobo d’emasqeto) van szó. Az ismeretlen szerző szerint Jézus egyetlen egyháza három különböző „részegyházra” oszlik. Mindegyiknek megvan a maga sajátos liturgiája: a templom látható istentisztelete, a szív láthatatlan liturgiája és a mennyei liturgia, Isten trónszéke előtt. A hívőnek fokként kell fölemelkednie, liturgiáról liturgiára.

Először: a látható liturgia, amelyet a templomban ünneplünk. Ez egyetlen keresztény életéből sem hiányozhatik. Mindenki részt kell, hogy vegyen az áldozat megünneplésében, a megkeresztelték közösségével összhangban. „Egyszer áll, másszor földre borul, ide-oda jár-ke, vagy dalt zeng a Szentlélekben (27, 5).” A hangszerek használata sem tilos, nagy segítségére lehet azoknak, akik még nem tudnak „belső érzékeik szerint dicséretet énekelni.” (7, 16)

A legtöbb hívő megmarad ezen a szinten. Kár, mert valójában mind arra hivatott, hogy mélyebbre hatoljon s részt vegyen a másik két liturgián: a szív és a menny ünnepén is. „Az egyház ideleln, oltárával és keresztségével csak csecsemőket hoz a világra. Míg el nem választják őket, csak tejet isznak. Amikor már elég nagyok, testükből templomot, szívükből oltárt formálnak. Ekkor már szilárd táplálékot kapnak, mely hasznosabb a tejnél. Mindaddig így megy, míg tökéletesek nem lesznek, s valóban méltán táplálkozhatnak magából az Úrból... Ők eljutnak abba az egyházba, amely odafönt van, s amelytől a tökéletesség ajándékát kapják. Belépnek Jézus, a mi Királyunk országába: ebben a nagyszerű palotában ünnepelhetik liturgiájukat, s ez a palota nem más, mint minden élő Anyja.” (12, 3)

Ezen a három lépcsőn át emelkedünk fel a látható liturgiából a mennyei liturgiába, a szív liturgiáján keresztül. A kettő között félúton, föld és menny határán van a „szív temploma”, a mindkettőből részesedő, melyben minden hívő szüntelenül, de szemmel nem látható módon végezhetsz csöndes liturgiáját, e „rejtett művet”, a „szív áldozatát” (3, 14), „annak a szívnek titkos imáját, amely az Úrhoz van láncolva és csak vele törődik.” (12, 1) E csöndes szívünnepbe nem léphet be senki, aki előzőleg nem vett részt a templom látható liturgiáján. De aki egy napon oda léphet szíve szentélye elé, tapasztalatból tudja, hogy birtokában van már egy fénysugár abból a liturgiából, ame-

lyet maga Jézus végez a mennyben. A szív templomának homlokzata az égbe nyúlik. Szíriai Szent Izsák írja: „Igyekez belépni szíved mennyegzős szobájába, s ott rátalálsz az égi nász kamrájára. Hiszen a két szoba egy; egyazon ajtón át hatolhat tekinteted egyikbe is, másikba is. A lépcső, amely a mennyek országába visz, szíved mélyén rejtőzködik.”⁴

Nem szabad tehát megállnunk, s megelégednünk a külső liturgiával. „A lelkiélet nem korlátozódhat a liturgián való részvételre” – jegyzi meg a II. Vatikáni Zsinat egy dokumentuma, mely új, messzemenően pozitív alkotmányt szabott a liturgiának.⁵ Minél éberebb a szívünk, annál izzóbb lesz imádsága, annál kevésbé kívánunk majd megállni a liturgia első lépcsőjén. Hiszen a belső ima nem egyéb, mint a liturgia gyümölcse. Persze mind nagyobb vágyat érzünk a nyilvános liturgia ünneplésére; de ugyanakkor arra is, hogy több időt szenteljünk a belső imának. A kettő kapcsolata fokozatosan megfordul. Eleinte többet szántunk a látható liturgiára, most átéljük annak éhségét, hogy szabadlá lehessünk a szív liturgiája számára. Szinte önkéntelenül egyszerűbb liturgiára törekszünk, mely külsőleg talán nem annyira ékes, de nagyobb mélység, bensőség jellemzi. Ez természetes és egészséges igény – amiként természetes az is, hogy a plébániák liturgiája nem képes rá és nem is szabad, hogy kielégítse ezt az igényt. A túlon túl józan és elvont liturgia nem tudná lebilincselni a vásárnap templomba járó keresztényt. A probléma támasztotta feszültség a régi időkben végtelen kifejezést kapott – a remeték életében. Az ókorban néhányan közülük teljesen visszavonultak az egyházi élettől – s ezzel gyakorlatilag a szentségi élettől is. Ennek hátrányai a kor számos püspöke szemében nyilvánvalóak voltak. Várni kellett egy darabig, míg a III. és IV. század püspökei egységes véleményre jutottak ezekkel az emberekkel kapcsolatban, akik magányosan vagy kis cso-

portokban, de többnyire pap nélkül elvonultak, hogy a si-
vatagban éljenek.

A problémával a szerzeteseknek is meg kellett küzde-
niök. Némelyek együttlakók – cenobiták – voltak és nagy
közösségekben éltek. A liturgia idejük jó részét lefoglalta,
elnyeléssel fenyegetve azokat a percekét, amelyeknek az
egyéni imádság számára kellett volna szabadon maradniuk.
Más szerzetesek kicsiny, három-négy fős csoportokban él-
tek, vagy egészen egyedül, remeteként. Ezek csak ritkán
jelentek meg a templomi liturgián, olykor hetente csupán
egyszer – vasárnap – olykor pedig egyáltalában nem. A
szerzeteshagyománynak azonban az utóbbiak felől sem
maradnak kétségei: zsolozsmájukat valódi liturgiának ismeri
el, mégpedig olyannak, amely megengedheti magának a
„luxust”, hogy sokkal egyszerűbb, sokkalta bensőségesebb
legyen és a lényegre szorítkozzék: arra az elemi Válaszra,
amelyet – bármily egyszerű is – egyedül a Szentlélek
mondhat ki bennünk, s mely egész valónkat erőterbe vonja.

Egy bizonyos Próféta János IV. századi palesztinai
„reclusus”, elzárkózó remete leveleinek egyikében így ál-
lítja össze a szerzetes imádságos programját: a liturgikus
imaórák és az egyház himnuszai – vélekedik – a plébánia-
templomok és a nagy monostorok használatára alakultak
ki. A remetéknek nincs rá szükségük, hogy napközben dara-
bokra osztott zsolozsmát mondjanak. A szüntelen imádság-
ra kell törekedniük. Ez a csendes ima váltakozik a kézi
munkával, sőt a későbbiekben elvegyül a szerzetesek összes
többi tevékenységével. A munkát időről időre meg kell sza-
kítani. Ekkor a remete kitért karral imádkozik. Ám midőn
visszaül szövőszékéhez, imája nem lankad. Folyamatosan
mondogatja a zsoltárokat, a Szentírás bizonyos részleteit,
vagy rövid imákban kiált az Úrhoz: „Ha újra felállsz, hív-
jad az Urat, könyörögj Hozzá, hogy szabadítson meg téged
a régi embertől; vagy mondd a Miatyánkot; vagy tedd mind-

kettőt egyszerre. Azután térj vissza munkádhoz. Imádat addig bővítheted, míg el nem jutsz a szüntelen imádságra, amint az Apostol kéri. Ehhez azonban nem szükséges állva maradnod. Lelkednek egész nap imádkoznia kell. Ha leülsz dolgozni, mondogasd kívülről a zsoltárokat vagy olvasd őket. Az egyes zsoltárok végén nyugodtan ülve maradhatsz – csak imádkozz! Mondd ezt: „Isten, irgalmazz nekem, nyomorultnak.” Ha gondolataid megint elővesznek, így imádkozz: „Uram, te látod milyen ínségben vagyok. Siess segítségemre.”⁶ A szerzetes egyetlen vágya, hogy megkapja a szüntelen imádság adományát. Ezért nem elégedhetik meg az imaórák elmondásával. Szívében nem állhat le soha a belső liturgia. Szent Epifániosszal, Ciprus püspökével, a következőt közölték szerzetesei: „Hála imáidnak, hűségesen betartunk minden szabályt. Gondosan és pontosan imádkozzuk a tertiát, a sextát és a nonát.” – Epifániosz azonban megróttá őket: „Tehát meg-megszakítjátok az imát! A nap többi órájában bezzeg rá se gondoltok! Az igazi szerzetes szüntelenül szívében hordja az imát és a zsoltárokat.”⁷

Belső imája révén a legelszigeteltebb remete is szüntelen kapcsolatban van úgy a földi, mint az égi egyházzal. „Magánya sosem néptelen” – mondja Damiani Szent Péter, aki „*solitudo pluralis*”-ról, társas magányról beszél.⁸ Legyen mégoly távol is a liturgikus közösségtől, valójában mindig *nagyon jelen van* benne. Sőt, ez az igazi jelenlét, mivel egyházához elszakíthatatlan szálak is fűzik, bármerre jár.”⁹

Egy évszázaddal később a cisztercita Saint-Thierry Vilmos még tovább megy: híres *Arany levelében*, amelyet a Mont-Dieux-i (Isten-hegyi) karthauziaknak ír, azokat a műszavakat alkalmazza a külső és belső ima viszonyára, amelyeket a későbbi latin teológia a szentségek kapcsán emleget. A külső liturgia *sacramentum*, a belső liturgia *res*. Az

előbbi *jel*zi az utóbbit, s ebben találja meg legmélyebb valóját, res-ét. „Isten szolgája számára a cella olyan, mint Isten szent temploma. A cellában is és a templomban is az isteni misztériumokkal foglalkozunk, a cellában azonban gyakrabban tesszük ezt. A templomban meghatározott időben ünnepeljük keresztény hitünk misztériumait, láthatóan, jel gyanánt. De a cellában, akárcsak a mennyben (*In cellis vero sicut in coelis*), a szentségek valóságát ünnepeljük szüntelen, teljes igazságuk, sajátos felépítésük szerint, de még nem ragyogásuk teljességében, s nem azzal a biztonsággal, amelyet egyedül az örökkévalóság képes megadni.” (1, 11) Emeljük ki a mennyország és a cella latin szójátékát (*in cellis – in coelis*): az *Aranylevél* előző oldalán Vilmos kibontja a szójátékot, hogy hangsúlyozhassa a magány és a mennyek liturgiájának kapcsolatát. „Ami megvan az égben, az megvan a cellában is; ami az égben történik, az történik a cellában is... szabadok vagyunk Istenért (*vacare Deo*), élvezzük Istent (*frui Deo*). A cellában kizárólag mennyei misztériumokat ünnepelünk – ezért a mennyország és a cella nagyon közel állnak egymáshoz. A cellából az égbe vezető út nem rögzös, különösen az imádkozó ember lelke számára nem... Igen gyakran megörténik, hogy a cellából az égbe jutnak emberek (1, 10).” Az imádkozó lehet magányos, és bárhová rejtőzködhetik: soha sincs egyedül. Liturgiája éghez tartozó, így mindig az egyházé marad. Már most a világ szívéig hatol, minden létező középpontjáig, magváig. Szíriai Szent Efrém (V. század) egy kiadatlan himnusztröredékében a rá jellemző költőiséggel írja le ezt a misztériumot:

Aki a sivatag szívében, magányban ünnepel,
 az sok tagot számláló gyülekezet.
 Ha a sziklák közt ketten ünnepelnek,
 ezrek és tízezrek vannak ott jelen.
 Ha hárman jönnek össze,

köztük van egy negyedik is.
 Legyenek hatan vagy heten:
 ezerszer tizenkétezer tagú a gyülekezet.
 Ha sorbaállnak,
 imájuk betölti a mennyböltöt.
 Ha keresztre feszítettnek a sziklán,
 ha fény keresztje jelöli meg őket,
 megalakult az egyház.
 Ha egybegyűlnek,
 fejük felett a Lélek lebeg.
 S ha imájuk végetér,
 az Úr fölkel, hogy szolgáljon szolgálainak.

Mert a legmagányosabb, legcsöndesebb imában – jelen van az Úr. „Rejtekben is lát.” (Mt 6, 6) Ő a Főpap minden belső liturgián. Ugyancsak Szent Efrém idéz egy *agrafónt* Jézusról – egy olyan mondást, melyet az evangéliumok ugyan nem őriztek meg, de más, nagyon régi szövegek Jézusnak tulajdonítanak. Sok esetben nagyon valószínű, hogy ezek a le nem írt jézusi mondások hitelesek. Efrém agrafónája párhuzamban áll Jézusnak egy másik, az evangéliumokból ismert, gyakran és joggal idézett mondásával a külső liturgiáról. Az agrafón azonban kétséget kizáróan a csöndes, belső liturgiára vonatkozik: „Ahol egy ember teljesen egyedül van, ott én is vele vagyok.”¹⁰

Belső szentélyünk: a szív

A szív fokozatosan a legszentebb szentéllyé: a Szentek Szentjévé változik, ahol e csöndes liturgia folyik. Itt tetőzik az előző fejezetekben ábrázolt folyamat. A kezdetben még szunnyadó szív az Ige hallatára először mozgolódni kezdett, majd felébredt. Az Ige által termékennyé vált, növekedése teljére érkezett. S most, hogy fölvétetett az Igébe, felszentelt templommá lett, amelyben a szó legősbibbi értelmében vett igeszolgálat ünneplése zajlik: „A gondolatok-

tól megszabadult, Szentlélek mozgatta szív valóságos templommá változott már most, az idők végezte előtt. Benne a Lélek szerint ünneplik a liturgiát. Aki még nem jutott el erre az állapotra, egyéb erényei által talán még jó építőköve lehet a templomnak. De ő maga nem mondható a Szentlélek templomának, sem a templom főpapjának.” — írja Sinai Szent Gergely, egy bizánci szerzetes, aki a XIV. század elején nagyban hozzájárult az Athosz-hegyi szemlélődő élet újjászületéséhez.¹¹

A belső szentély leírásához a régi szövegek gyakran az építéset szókincsével élnek: a szív *belső ház* (domus interior), a *szövetség sátra* (tabernaculum)¹², Isten *temploma* mibennünk, olyannyira, hogy Isten benne lakik, s nem is hagy el soha bennünket, hiszen önmagát nem hagyhatja el.¹³ A szív ezen kívül *titkos lakás* (secretum), *belső szoba* (cubile).¹⁴ Van *tornáca* (praetorium)¹⁵, vannak *rejtett kamrái* (secretior recensus)¹⁶ és van egy mélységes *pincéje* (penetralia)¹⁷ is.

A szívben a teljes kultusz ünneplése folyik, látható, de egészen benső módon, lelki papsággal és vértelen áldozattal. Az ima papságát nem szabad összetévesztenünk a Krisztus által szentségként rendelt papsággal. Inkább annak a keresztségi papságnak kifejezése, amelyet minden keresztény gyakorolhat, aki él a keresztségi kegyelemmel. Régi, egész a legősibb mezopotámiai és szíriai szerzetesséig visszamenő szövegek a részleteire is lebontják ezt a képet. A lelki liturgia rubrikáit, előírásait az ószövetségi kultusz szertartásánából kölcsönzik — ennek betetőzése a remete szüntelen imája. Szent Efrém főttebb idézett himnusza szép példával szolgál erre:

Önmaguk papjává szenteltettek,
áldozati adományuk az aszkézis.
Adományuk a böjt, imájuk a virrasztás,
a bűnbánat és a hit szentélyében,

Elmélkedésük egészen eléggő áldozat,
 nőtlenségük áldozati adomány.
 Tisztaságuk a Szentély függőnye,
 alázatosságuk jóillatú tömjén...
 Tiszta szívük a főpap,
 szemlélődésük vezeti a liturgiát.
 Szavuk szüntelen áldozati felajánlás,
 nyugalmat áhító imádság.
 A hegyek közt dicsőséget zengenek,
 a Fönségesnek tökéletes áldozatot.
 A barlangokból szálló dicséret
 rejtett áldozat Istennek.
 Szívük mélye a Szentek Szentje,
 benne ott áll az örök béke oltára.

Lélekben imádkozni

A bennünk lakó Szentlélek emeli magához szívünk benső imáját. Ő a vezér: a rejtett liturgia megkülönböztető jegyei is a Szentlélekre, az Ő benső tevékenységére utalnak.

Egyik legelső — és legfontosabb — jele: a *szabadság*. Minél inkább lemondunk arról, hogy magunk irányítsuk imánkat, minél inkább a bennünk működő Szentlélekre bízunk, annál érzékenyebbé válunk belső indításaira. Isten fiait „Isten Lelke vezérli.” (Róm 8, 14) Ez főként az imában mutatkozik meg. Imádságos próbálkozásaink kezdetén pótolhatatlan szerepet töltenek be a módszerek, szabályok és „órarendek”. Aki még nem képes magától ráérezni a Lélekre — a legtöbbjük ilyen, — annak szabályokkal előírásokkal kell segítenie magán. Ezek a szabályok elődeink tapasztalatát tükrözik. Más értékük nincs. Sosem jelenthetik magát a célt. Ráirányítanak bennünket a szív útjára. Nevelők, akik segítségünkre vannak az előrehaladásban — a valódi szabadság felé (vö.: Gal 3, 24).

Ha a szív csakugyan felébredt — és csakis ekkor —

nincs már szükség szabályokra, amelyekből megtudhatnánk hogyan, mikor és mennyit imádkozzunk. Az imádság önmaga szabályává lett. Ismerjük föl az imára serkentő Szentlelket! A magányban élő nem nélkülözheti e belső szabadságot. Készen kell állnia, hogy a Szentlélek szólítására azonnal átadhassa magát az imának. A magányban maga a Szentlélek lép közbe és pótol minden olyan szabályt, amely a monostorban a közösség imaéletét irányítja. Barsanuphios, egy VI. századi palesztinai *reclusus* ilyen értelemben írhatta: „A hészükhaszta (= a szív nyugalmának élő remete) nem ismer szabályokat. Utánozd azt, aki úgy eszik és úgy iszik, amint örömet leli benne. Olvasol, s egyszerre észreveszed, hogy az olvasmány megragadta szívedet. Folytasd hát az olvasást, amint tudod. Így van ez a zsoltárokkal is. A hálaadás és a litánia idején tarts ki állhatatosan, erőd mértéke szerint. Ne félj, Isten sosem bánja meg kegyelmét... Ne kutass szabályok után: nem azt akarom, hogy a törvény alatt élj; hanem a kegyelem alatt.”¹⁸

Aki így módon meghívást nyert az imádságra és éber szívvel virraszt a Lélekben, az rendszerint soha többé nem szűnik meg imádkozni. Miként az élővíz megállás nélkül csörgedezik, az igazi imádság – természetes lejtése szerint – *állandóságra törekszik*.

A kitartó imádság a hívő keresztény fegyverzetének fontos darabja Pál szerint (vö. Ef 6). A Lélek kardja, vagy: Isten Igéje. A kard használatára így tanít Pál: „Esedezetek szüntelen bensőséges könyörgéssel és imával a Lélekben. Legyetek éberek és állhatatosak az összes szentekért mondott imádságban.” (6, 18) – Máshol arra buzdít, imádkozzunk kitartóan (Róm 12, 12), vagy megszakítás nélkül (1Tesz 5, 17).

Elérkeztünk tehát arra az imádságra, amelyről többé nem mondhatjuk, hogy imádkozunk, mert teljesen a hatalmába kerített, elárasztott. Létünk mélyén megszűnt a kü-

lönbség szív és imádság között. Most már a Szentlélek imádkozik bennünk szüntelenül, egyre jobban bevonva bennünket imádságába. S minél jobban magával sodor, annál világosabb lesz előttünk, hogy ez az ima nem belőlünk ered. Úgy is mondhatnánk: autonóm lett, saját erejéből, „magas fordulatszámmal” fut bensőnkben. Senki, semmi nem állhatja útját az áramlásnak. Senki és semmi nem lehet gátja az imának. Most már minden szabadidőnkelt eltölti az imádság, ellenállhatatlan erőként szivárog be napirendünk minden pontjába. Annakelőtte nem is gondoltuk volna, hogy ennyi szabadidőnk van: ennyi órát fecsérélünk el csekélységek, órákat, melyeket teljesen az imára fordíthattunk volna. — S most az imádság magától vette birtokába életünk idejét, közvetlenül, ellenállhatatlanul. Érezzük, hogy ez a szüntelen imádság álmunkban sem hagy el. Akár gondolunk rá, akár nem, akár tudatosítjuk, akár nem, az imádság medrére talált szívünkben. Az Énekek énekének menyasszonya nyugodtan alhat, hiszen „szíve virraszt” (Én 5, 2). Ilyen az, akiben szüntelen imádkozik a Lélek.

Nemrég egy nagyon egyszerű ember, egy Athosz-hegyi szerzetes, kicsit sután, de roppant szemléletesen fogalmazta meg: „Napközben ajkammal imádkozom, de ha elalszom, orrommal akkor is folytatom!” Egészen bizonyos, hogy Lépcsős Szent János tanítását követte ez a szerzetes: Jézus Neve lélegzetéhez tapadt, s az imádság lehetetével együtt jött és ment, járt ki és be.¹⁹

Abban sem akadályoz meg többé az imádság, hogy egész valónkkal átadjuk magunkat az embereknek és a dolgoknak. Hiszen kevésbé tartjuk saját kezünkben az imát, mint valaha. Ellenkezőleg: az ima fog kézen bennünket, az visz egyre előre, megalapozza tetteinket és minden szavunkat. Erről írva festői képet használ Sulpitius Severus, Szent Márton életrajzában: akit az imádság munkája közben is elkísér, olyan mint a kovács, ki izzó vasat kalapál az

üllőn. A kovács üti a vasat, de időről időre, szántszándékkal csap egyet-egyet az üllőre is: így ütései pontosabbak lesznek. Hasonlóképpen vagyunk mi is a munkával. Nem szakítjuk félbe, de szabályos időközönként, anélkül, hogy ritmusát megtörnénk, beiktathatunk egy-egy röpiget. Így munka és imádság összefonódnak és egészet képeznek olyanra, hogy nagyon közről kell megnéznünk, ha szét akarjuk választani őket. Ugyanez a szerző mondja Szent Mártonról: most már egész élete *Opus Dei*, olyan liturgia, amely soha meg nem szűnik.²⁰

Ennek az imának köszönhetjük, hogy valamiképp kívül kerülünk a teremtetten időn, annak aprózó ritmusán. Egy másfajta időtartam jár át bennünket, belülről. Van bennünk valami, ami már most *mindörökre él*. Szíriai Szent Izsák felejthetetlen szavakba önti ezt a tapasztalatot: „Az egész aszkézis csúcsa a szüntelen imádság. Aki ezt elérte, az máris szállást vett a lelki hajlékban. Ha a Szentlélek az emberbe költözik, az az ember nem tud többé felhagyni az imával, hiszen a Szentlélek könyörög benne szüntelen. Akár alszik, akár iszik, pihen vagy dolgozik, az imádság illatos füstje magától száll fel szívéből. Belső imája nincs többé időhöz kötve, hiszen örök. Álmában is elkíséri, ha rejtve is, mert a szabadabbá lett ember csöndje már maga is imádság. Gondolatait Isten sugallja. Szívének legenyhébb mozdulása is énekhang, amely csöndesen és titkon a Láthatatlant dicséri.”²¹

A Szentlélekben történő belső imádság másik jellegzetessége, hogy *egyszerűsége* törekszik. Idővel józan lesz az ima. A beszéd hullámverése előbb lecsendesül, majd egészen elül – már csak egyetlen mondathoz, gyakran csupán egyetlen szóhoz ragaszkodunk: a Névhez és semmi másához. Amikor maga Isten szólal meg a Bibliában, beszéde mindig józan, hatalmas, de szűkszavú. Ilyenek azok a szavak, amelyeket az Atya intéz Jézushoz. És Jézus válasza is rövid:

maga figyelmezteti tanítványait, hogy ne vesztegessenek túl sok szót az imára. Ilyet csak a pogányok tesznek, mert nem ismerik az Atyát, aki már régóta tudja, mire van szükségünk (Mt 6, 7-8). A Lélek bennünk lakó imája is egyetlen, szavakba nem foglalható, dadogó kiáltásra szorítkozik: Abba, Atyám (Róm 8, 15; Gal 4, 6). A rövid mondat folyamatos, ritmikus ismételtetését a Getszemáni kertben imádkozó Jézus ajkáról is halljuk: legelmélyültebb imájában is ugyanazokat a szavakat ismétli (Mt 26, 44).

Ez az *egyszerű ima* nagyon korán felbukkan a hagyományban. Az atyák *monológiának*, kevés, vagy akár egyetlen szóból álló imának nevezik. Amikor megkérdezik Makariosz apátot, hogyan kell imádkozni, ő így felel: „Kár a sok szóért! Elég, ha kitárod kezed és azt mondod: ‚Uram, tettséged és mindentudásod szerint irgalmazz nekem.‘ — Hogyha a küzdelem keményebbre fordul, így imádkozz: ‚Uram, segíts!‘ Ő tudja mire van szükséged és megkönnyöül rajtad.”²²

Ez a hagyomány nem szakadt meg sem Keleten, sem Nyugaton. Egy idő múlva megteremtette a röpmát, amelyet már — úgy tűnik — Cassianus is ismer. Olyan rövid imádság ez, amely nem kíván sok időt vagy erőfeszítést, de különösen nagy hatása van.²³ Cassianus mindenekelőtt a zsoltárverset kedveli: „Istenem, jöjj segítségemre, Uram, segíts meg engem.” (Zsolt 69, 2) Alig győzi fejtegetni az ilyenfajta imádság előnyeit. Mások pedig még rövidebb, gyakran az evangéliumból kölcsönzött invokációkat választanak, miként Lépcsős Szent János is: „Imád legyen egyszerű és szükséztű. A vámosnak és a tékozló fiúnak egyetlen szó elég volt a bocsánat elnyerésére... Ne használj mesterkéltséget. A gyermek egyszerű, monoton gügyögése megindítja az apát. Ne légy bőbeszédű, mert szétszóródsz a szavak keresésében. A vámos egyetlen szava meghatotta Istent. A hitnek egyetlen szava megmentet-

te a jobb latort. A hosszú imádságok mindenféle képet összehalmoznak a lélekben és elszórakoztatják — míg az egyszavas imádság (monologia) belső békéhez juttatja a lelket. Ha egyetlen szó ismétlésével vigaszra és enyhülésre lelsz, ragaszkodj ehhez az egyetlen szóhoz. Védő angyalod együtt könyörög veled.”²⁴

Ismét a *lectio*, az olvasmány technikájával találkozunk, amelyről a IV. fejezetben szóltunk, s amelyet alkalmazhatunk az imádság hívő szavára is. Számtalan olyan rövid imádságot őrzött meg a Biblia, amelybe könyörgésünket öltöztethetjük. Az evangélium és a zsoltárok kész aranybányái ezeknek az imáknak. Bennük az imádság minden mozzanatához megtalálhatjuk a nekünk szóló röpmát, ha hallgatunk szívünkre és a belülről ihlető Szentlélekre. „Uram Jézus, hiszek, segíts hitetlenségemen.” „Uram Jézus — engedd, hogy lássak!” „Uram Jézus, Te tudod, mennyire szeretlek.” „Uram Jézus, ne az én akaratom legyen meg, hanem a Tiéd”, stb. Vég nélkül folytathatnánk. S a Szentlélek erejében minden szó kimeríthetetlen. Amíg e rövid mondatok valamelyike megindítja szívünket, nem szabad abbahagynunk. Békében ragaszkodjunk hozzá, amíg belülről egész lángra nem gyújtja a szívet, s a szív kedves nem lesz Isten előtt.

Azt is megpróbálhatjuk, hogy az ima ritmusára lélegzünk: így a test összhangba kerül az ima érverésével. Lélegzetünk újra Istenhez küldi az Igét, amelyet a Szentlélek lehelt belénk a Szentírásban. Egy XVII. századi flamand misztikus író, Maria Petyt *spirációnak*, sugalmazásnak nevezi ezt.²⁵ Az imádság igéje után életheletünk Szentlélekkel vegyül. A számos mód egyike az az imádság, amelyet a bizánci hagyomány Jézus-ima néven ismer. Ez is *monologikus*, egyszerű imádság, amely Jézus Neve és egy figyelmet keltő evangéliumi szakasz, a vámos imája körül alakult ki: „Irgalmazz nekem, szegény bűnösnek!” Ez, úgy

gondoljuk, egyike a legjobb imádságoknak, mivel az Örömhír lényegére válaszol: arra, hogy bűnösök vagyunk és Jézus meghozza bűneink bocsánatát.

A Jézus-imában, a vámos kiáltásán túl, maga a Jézus-név is igen fontos szerepet játszik, olyannyira, hogy az ima egyetlen szóra, Jézus Nevének ismételtetésére egyszerűsíthető. A Jézus névben láthatatlan, nem sejtett erők rejlenek: a kísértésben állhatatosságot, a lankadó szeretet számára vigaszt nyújt. Boldog Aelred írja nővérének, aki reclusa volt: „A Név gyakori ismétlése legmélyén sebzi fel szívünk.”²⁶

Jézus neve, avagy *Jesu dulcis memoria*, Nevének kedves emléke, valójában Jézus jelenléteért kezekedhetik. Neve által Jézus személyesen lép szívünkbe, s vesz lakást benne. A középkori Bizánc egyik, időben nehezen elhelyezhető szerzője, Jeruzsálemi Hészükhiosz, szeretettől lángolva írja le ezt a technikát: „Jézus szakadatlan segítségülhívása, ha a Jézus utáni izzó és örömteli vágygal párosul, szívünket a béke és az öröm friss levegőjével tölti el. Ennek feltétele a szigorú belső figyelem... Jézus emlékezete és nevének szüntelen segítségülhívása mintegy isteni atmoszférát teremtenek lelkünkben, feltéve, ha nem hagyunk fel Jézus belső hívogatásával és kitartunk a józan éberségben. Mindig és mindenütt maradjunk hűségesek Jézus Urunk segítségülhívásához. Égő szívvel kiáltunk Hozzá, míg Jézus szent neve egészen a miénk nem lesz. A szívünkben keletkezett ürbe szüntelenül bele kell kiáltanunk Jézus Nevét; legyen ez olyan, mint a közelgő zivatart jelző villám, amely egészen átíveli a mennyboltot... Boldog a lélek, amelyet birtokba vett a Jézus-ima. Boldog a szív, amelyben szakadatlanul Jézus Neve hangzik, elválaszthatatlanul, mint a testünket övező levegő vagy a gyertya lángja. Az égboltot járó nap megteremti a nappalt: Jézus szent Neve, mely folytonosan bevilágítja szellemünket, a dicső gondolatok megszámlálhatatlan seregét termi benne.”²⁷

A Jézus-imának ez a formája nemcsak a keresztény Keleten terjedt el, hanem Nyugaton is gyakran találkozhatunk vele, bár csekélyebb rendszerességgel imádkozzák, mint Keleten a XIII-XIV. században. Elég, ha Szent Bernátra gondolunk. Az ő számára Jézus Neve — az Énekek énekét idézve — olyan, mint a csorduló olaj (1, 3). A Név, az olajhoz hasonlóan fényt és meleget ad: táplálék és orvosság egyszerre.²⁸ E témák legfontosabbjait szépen összefoglalta az ismert középkori himnusz, a „*Jesu dulcis memoria*”. (Vö. *Babits M.* mesteri fordítását, 132.l. A kiadó megj.)

Jézus nevének segítségülhívása némiképp a lelki áldozatra emlékeztet bennünket: megerősít és táplál. Jézust személyesen adja nekünk s Ő egyre szilárdabban épül szívünkbe. S végül: a Név nemcsak saját égő vágyunkat fejezi ki Jézus után, hanem azonos Jézus bennünk lakó szeretetével, amely teremtetlen fény, emésztő tűz. Ilyen az az imádság, amelyet Saint-Thierri Vilmos ajánl az első karthauziaknak: „Az imádság idején ott állsz Isten színe előtt, szemléld hát szemtől szemben arcának fényességét. Hívd segítségül az Úr nevét, s addig üss véle megkövült szívedre, míg láng nem lobban belőle. Ezután pedig emlékezz meg Isten túlcorduló édességéről, mígnem Isten megadja neked, hogy szívedből fakadjon fel az öröm nagyszerű érzése.”²⁹

Kozmikus imádság

A belső liturgiának, mint azt egész világosan látni fogjuk, nincs köze valamiféle magánügyhöz Isten és az ember között. A belső liturgia az egész világot átöleli. Az imádság kozmikus feladat és néhányan arra kaptak meghívást, hogy egész lényükkel e feladatnak szenteljék magukat.

Szabad emberré válásod, élni és dalolni kezdő szíved, a léted legmélyén akadálytalanul és felszabadultan hangzó isteni lge: fény és erőforrás mindenki számára. Ami veled

történik: az üdvtörténet egy darabja; ugyanez megtörtént már az egyházzal és a világgal is. Isten teret talált a földön, ahol végre önmaga lehet, ahol kedvére való társat lelt az emberek gyermekében. Az emberiség forrást fedezett fel: Isten minden szomjazó számára vizet fakaszt. Szíved legmélyebb szíve a világ legmélyebb mélysége is.

Az imádság ilyen megtapasztalásában feloldódnak a világ térbeli határai. Nincs többé jelentősége a közellétnek vagy a távolságnak. Hiányzó vagy jelenlévő: egy és ugyanaz. Imád szorosan karjában tart minden embert. Egy régi szerző erőteljes szavaival szólva: „Szerzetes az, aki mindenkitől távol — mindenkivel egy.”³⁰ Az imádság a mindenség szívében ad szállást neked.

Jellemző, hogy korunknak olyan szerzője, mint Pierre Teilhard de Chardin, akit joggal tekintenek úttörőnek a keresztények világ felé való megnyílásában, a szemlélődésben látta a világgal való egyesülés leghathatósabb, legtermékenyebb módját: „Egyik elbeszélésében Benson látnokot képzel el, aki elhagyott kápolnához érkezik. Egy apáca imádkozik ott. A látnok belép. S íme mit tapasztal: az ismeretlen hely körül hirtelen összefonódik, mozogni, szerveződni kezd az egész Világ, — az imádkozó gyöngye apáca vágyainak feszültségét és hullámozását fokozatosan követve. A zárda kápolnája olyan lett, mint valami pólus, amely körül forog a föld. A szemlélődő apáca érzékelhetően gyűjtötte maga köré és Lélekkel töltötte meg a Világ minden dolgát, mert ő hitt; a hite hathatósan működött, mert nagyon tiszta lelke egészen Isten közelébe állította őt.” Teilhard így kommentálja a példázatot: „Azt akarjuk, hogy növekedjék körülötünk az Isteni Miliő? Hát akkor fogadjuk szívesen és tápláljuk az egyesülésnek, a vágynak s az imádságnak minden erejét, amelyet följajánl a kegyelem. Maga az a tény, hogy növekedni fog áttetszőségünk, lehetővé teszi, hogy az állandóan ránk áradó isteni fény méginkább belénk hatoljon.”³¹

Máshelyütt így írja le Teilhard az imádkozó embert: „Amikor azt látjuk, hogy nem mozdul, összekulcsolja vagy kitarja kezét, némelyek talán úgy gondolják, hogy tevékenysége kialudt, vagy hogy elrugaszkodott a földtől... Tévedés! A Gondolatnál és az Imánál erősebben semmi sem él, semmi sem hat jobban a világban: a Mindenség és Isten között lebegő mozdulatlan lámpák ezek. Csöndes transzpareniciájukon természeti erőt és kegyelmet hordozó, teremtő fény szűrődik át. Mi más is volna Szűz Mária?”³²

Az *imádkozó lelkekben* már Aranyaszájú Szent János felismerte „az egész emberiség Atyáit, kik hálát adnak a nagyvilágért.”³³ „Imádkoznak a világért”, így szolgálnak „a barátság átütő példájával”, mert „néhány igazra való tekintettel Isten gyakran nagy sokaságot üdvözít.”³⁴ Ezt még napjainkban is belátjuk. Nemrégiben megkérdeztek egy magányban élő embert, hogyan éli át teljes egyedüllétben a világ, az emberek közösségét. Habozás nélkül felelte: „Akárhányszor imára tárom karomat Isten felé, mindig úgy érzem, az egész emberiséget ölelem át.” Akkoriban, amikor ezt mondta, Chilében élt egy hegy tetején. Nem látott mást, csak az Andok hegyláncait.

Ez a *kozmikus imádság* nem szűkül a világért mondott imára, jóllehet a közbenjárásnak nagy ereje van. Az imádság hatása ennél is nagyobb: megtisztítja az embert és megtisztítja a dolgokat, felfedezi a legmélyebb központokat. Ezzel helyreállítja az egész teremtetést. Újjáépíti, Isten fényében szemléli és Isten kezébe adja vissza azt. Így minden imádság az *áldással* rokon: mintegy magától, saját természetes áramlását követve lesz *eukarisztiává*, hálaadássá.

Az imádság embere újra rátalált valódi énjére, ezért képes az igazi teljesség felismerésére is. Új szemet kapott, ezzel látja az embereket, dolgokat. Saját központjából elindulva eljut mindannak középpontjáig, amivel csak találkozik. Érzékenyebbé válik az álarcokra, amelyeket mások öltenek

magukra, érzékennyé mindenre, ami gátolja a világot abban, hogy önmagát nyújtsa Isten elé. A görögök *dioratikosz*-nak – *átlátónak* – nevezték az ilyen embert, kinek *pillantása áthatol* élők és dolgok látszatain, aki előtt lefoszlik az önzés fátyla. Tekintete mindent *átfúr*. Szíriai Szent Izsák mondja róla: „a dolgok lángját szemléli.”

Igy valójában ő az egyetlen, aki képes a teremtésért hála adni Istennek és az emberiség nevében felajánlja a dicséret áldozatát. Eredetileg ez lenne minden keresztény feladata is. Pál szakadatlanul erre inti testvéreit. A keresztény hivatása a „túláradó hála.” (Kol 2, 7) Nincs az életnek olyan helyzete, amelyben ne kellene hála adnia: Isten akarja így (1Tesz 5, 18). Szüntelenül „énekel szívében..., mindenkor, mindenkiért hála ad Urunk Jézus Krisztus Nevében az Atyának.” (Ef 5, 19-20) Az embertársunkért mondott könyörgő és közbenjáró imát is „hálaadások közepette” terjesztjük Isten elé. (Fil 4, 6)

A Szentlélekben megélt kozmikus imádság új és ropant fontos szempontja ez: dolgokat megszentelő, mindent hálaadássá tévő. „Hiszen Isten minden teremtménye jó, és semmi sem megvetendő, amit hálaadással veszünk magunkhoz, mert Isten ígéje és az imádság megszenteli (1Tim 4, 4-5).” Amit csak bele tudunk foglalni a hálaimába, ott kapja meg végleges rendeltetését és a dicséret áldozatának alakjában tér vissza az Atyához. Így mindent a maga valódi valóságában ismerünk meg: mint a Minden Világosság Atyjának tiszta ajándékát, amelyet ő maga adott kezünkbe. Kezünk nem zárul össze az ajándék fölött, épp ellenkezőleg: kezünkben válik az emberiség adományává, amelyet az Atyának ajánl fel. Szívünkben, ajkunkról kiárad, s mint hálaadás tér vissza az Atyához.

Ez az imádság koronája. Szíriai Izsák Krisztus szájára adja az imádságnak egy – különben ismeretlen – definícióját: „Olyan öröm, amely hálaadással száll fel az Atyához.”³⁵

Miként Ádám a bukás előtt olyan nevet tudott adni minden élőlénynek, mely név pontosan a lényegüket érintette, az imádkozó keresztény is kifejezésre juttathat valamit abból az *új névből*, amelyet Krisztus, a második Ádám adományoz az élőknek. (Jel 3, 12) Ez az új név ott rejlik Jézus nevében. Ezt áldásként terjeszthetjük mindenre, amivel csak dolgunk van, minden emberre, akivel találkozunk, minden felénk forduló arcra. Így válik lehetővé, hogy Jézussal együtt fedezzük fel az ember és a világ új valóságát. Talán mindannyian találkoztunk már életünkben Isten olyan emberével, aki megkapta Istentől ezt az adományt: tekintete tűzként hatolt belénk, s ez a láng isteni gyöngédséget, megtisztító erőt hordozott.

Aki képes kimondani a világ fölött a hálaimát, az nyugodtan élhet már ezzel a világgal anélkül, hogy kísértésbe esne vagy a megrontás veszélye fenyegetné. „Használja a világot anélkül, hogy használná” — mondja Szent Pál. (1Kor 7, 31) Az imádságban egész pontosan felbecsülhetjük a teremtésnek, Isten ajándékának és visszfényének, az ember áldozati adományának értékét. Akkor minden kivirágzik a soha nem lankadó hálaadásban. Az egyik szerzetesatyáról, Arseniosról beszélük, hogy minden évben hozatott magának tanítványaival az aratás zsongéjából. „Aztán vett belőle és hálaadással megette.”³⁶

Ezen a ponton ünnepléssé válik a keresztény imádsága és az ünnepen résztvesz az egész teremtés. Ünneppé bontakozik, örömnappja mindennek ami elérhető, ami átélhető. Ismét az imádság papi szolgálatánál vagyunk. Erről már szóltunk. Ha az imádság belső istentisztelet, s szív liturgiája, akkor minden imádkozó saját imájának *liturgosza*, a liturgia vezetője, saját belső égőáldozatának papja. Amiként Jézus „mindenkor él az Atya színe előtt, hogy közbenjárjon értünk” (Zsid 7, 25), s „mint az örökkévalóság főpapja” áldozatot ajánl fel, úgy minden kereszténynek hasonlóképp fel kell ajánlania az imádság áldozatát: „Mutassuk be általa

Istennek szüntelenül a dicséret áldozatát, nevének ajkunkon fakadó magasztalását.” (Zsid 13, 15) Ez a papság, ez az áldozat az egész világért való.

Nem zárhatjuk le alkalmasabban ezt a fejezetet, mint ha még egyszer idézzük Szent Efrém szavait. Himnuszát már ismerjük; most ismét a magányos ember imájáról szól:

A rejtett titkok papjainak szentségét kapták,
amelyek eltörlik gyöngeségünket.

A láthatatlanságba rejtőzve imádkoznak bűneinkért,
álva könyörögnek gonoszságaink bocsánatáért...

Fáklyává lettek a hegyek,
s felénk kiált az embertömeg.

Ahol közülük bárki lakik,
környezetében otthonra lel az engesztelés.

A sivatag erődjei ők,
általuk békében élünk.

JEGYZETEK

- 1 Institutiones II.
- 2 „Vigiliae privatae... peculiare sacrificium” (Instit. II, 12, 3 és 13, 3)
- 3 Institutiones III, 2.
- 4 Logos 30.
- 5 Sacrosanctum Concilium 12.
- 6 74. levél
- 7 Apophtegmata, Epiphanius 3.
- 8 Dominus vobiscum 6.
- 9 „Licet remoti procul ab ecclesia videamur per solitudinem corporum, in es tamen praesentissimi semper assistimus per unitatis inviolabile sacramentum” (uo. 10.)
- 10 Ev. conc. expl. XIV, 24; vö. Mt 18, 20.
- 11 Centurion 7.
- 12 Adam Scot, De quadripartito exercitio cellae 24.
- 13 De interiori domo 5.
- 14 Grimaicus, Regula solitariorum 32.
- 15 Adam Scot, uo. 28.
- 16 Guillaume de Saint-Thierry, Aranylevél II, 1.

- 17 De interiori domo, 82.
- 18 Barsanuphios és János, Levelek 23 és 182.
- 19 Lépcső 27.
- 20 Vita sancti Martini 26.
- 21 Logos 35, 174.
- 22 Apophtegmata, Macarios 19.
- 23 Institutiones II, 10, 3.
- 24 Lépcső 28.
- 25 Hollandul „toegheestinek”. (Vigyázzunk, itt nem a Szentlélek sugalmazásáról van szó a Szentháromságon belül. – A ford. jegyz.)
- 26 De instit. inclus. 18.
- 27 Centurion I, 89; I, 96; II, 4; II, 94.
- 28 In cant. 15.
- 29 Aranylevél I, 29.
- 30 Evagrius, de Oratione 124.
- 31 Benne élünk (Le milieu Divin) III, 3, b. Rezek Román ford.
- 32 Le Milieu Mystique, in Ecrits du temps de la guerre, 162-3.
- 33 In Mt 55, 5.
- 34 In Gen. 42, 5.
- 35 Logos 21.
- 36 Apophtegmata, Arsenios 19.

VIII. A HÁRFÁS

Nehéz-e imádkozni?

Egy XIV. századi bizánci szerzetes, aki később II. Kallistos néven konstantinápolyi pátriárka lett, a hárfás hasonlatával válaszol a kérdésre¹:

„A hárfás hangszerére hajlik, s figyelmesen fülel a dalamra. Ujjai között pengető, s midőn a húrokat érinti, a harmónia teljével szólal meg a hangszer. A hárfa zenévé lett, a játékos kilép önmagából, mert a zene csodálatos, a zene magával ragadja őt.”

Igy érez az imádkozó is. Hárfája is, pengetője is van: szíve a hárfa, belső érzékei a húrok. Ahhoz, hogy megrezgesse a húrokat, megszólaltassa a hárfát, pengetőre van szüksége: Isten szem előtt tartására, Jézus Nevére, az Igére. Így kell a hárfásnak figyelemmel éberen hallgatnia szívére, s Jézus Nevével pengetnie a húrokat, míg értelme meg nem nyílik, szíve föl nem ébred. Aki szakadatlanul Jézus nevével rezgeti szívét, dalra ébreszti azt. „Kimondhatatlan boldogság áramlik szívébe, a Jézusra való emlékezés megtisztítja, isteni ragyogásban vonja lelkét.”

Nehéz-e imádkozni?

Erre a kérdésre senki sem fog válaszolni neked. Ez a könyv sem, mert nem bevezetés, mégkevésbé imádságra nevelés.

Együtt hallgattuk az egyház évezredes imádságos hagyományának tanúságát. Talán közben megnyílt valami előtted. Kinyilvánította-e magát hirtelen Isten Lelke, aki szívedben soha nem szűnő imával van jelen? Miként a magzat, amely fölújjongott Erzsébet bensőjében, midőn találkozott a Mária méhében közelítő Jézussal.

Hogyha nem, akkor se csüggedj: a Te órád később jön el.

Ha mégis, próbálkozz minden módon, hogy még tisztában felismerd Isten hallgatag hangját.

Előtted a szántóföld, benne a rejtett kincs.

Amint szíved földjében ráleltél az imádság kincsére, menj, add el mindenedet amid csak van, hogy megszerezhed a kincset. Tiéd a hárfa és tiéd a pengető: a szíved és Isten Igéje. Mert az Ige itt van, közel, ajkadon és szívedben. (Róm 10, 8).

Csak kézbe kell venned a pengetőt, s megérintened vele a húrokat. Kitartanod az Igében, szívedben, virrasztva és imádkozva.

Más úton nem tanulhatod meg az imádságot. Vissza kell térned önmagadhoz, legbensőbb természetedhez, az igazihoz, a Jézusban élő ember természetéhez. Hiszen már ilyen ember vagy: a kegyelem tiszta műve.

„Látni senki sem tanul. Természetünknel fogva látunk. Így van az imával is: a „szép imát” nem tanuljuk meg másától. Az imádság önmaga tanítómestere. Isten annak adja az imádság ajándékát, aki imádkozik.”²

JEGYZETEK

1 PG 147, 813 sk. Később átvette a Philocalia.

2 Klimakosz Szent János, Lépcső 28.

Kiadásunkban megjelent imádságos könyvek:

Michel QUOIST:

ITT VAGYOK, URAM!

Mai ember imái

Bécs, 1975, Harmadik kiadás, 207 lap

„Hívő, gyakorló keresztények élete van összesűrítve” ez imákban, írja a szerző, segíteni akarván olvasóit, hogy „mentsék át életüket az imába, hogy *életük* maga is *imádsággá* válják”. 26 nyelven kétféle példányszámot elért imakönyv.

Paul ROTH

ISTENNEL MINDIG BESZÉLHETÜNK

Elmélkedések

Bécs, 1978

Ötgyermekes családa imádságos elmélkedései a mindennapi élet indításai alapján. Férfias keresztény tanúságtétel, közösségi felelősségérzet jellemzi e nagyon népszerűvé vált imakönyvet.

KIS ZSOLOZSMA

Reggeli dicséret, Napközi imaóra, Vecsernye, Kompletórium egy hétre. Bécs, 1977, 136 lap

E laikusoknak szánt zsolozsmáskönyv első kiadása elfogyott.

KIS KÖZÖS ZSOLOZSMA

Bécs, 1978, 48 lap

Az elfogyott Kis Zsolozsma átmeneti pótlása: Hogy a templomi közös istendicséret el ne némuljon, e füzet tartalmazza minden napra az Esti dicséretet, vasárnapra a Reggeli dicséretet is, Jézus Szíve-, Mária-, adventi- és nagyböjti antifónákkal.

Klara BÜHLER:

REGGEL ÉS ESTE ISTENNEL

Keresztény imakönyv

Bécs, 1978, Második kiadás, 80 lap

E német nyelvterületen népszerű ökumenikus imakönyv egy hó minden napjára ad indítást arra, hogy felkeléskor-lefekvéskor, reggeli-esti imáinkban a Biblia gondolataival fohászkodjunk az Urhoz.

KIADVÁNYAINK KAPHATÓK AUSZTRIÁBAN

Habbel Josef Buchverlag, 1010 Wien I., Stephansplatz 6.

Magyar Könyvüzlet (Libro-Disco) 1010 Wien I., Domgasse 8.

KÜLFÖLDÖN BÁRMELYIK KÖNYVKERESKEDÉSBN

beszerezhetők főbizományosunk címének megadásával:

Auslieferung HEROLD, A-1081 Wien, Postfach 321.

André Louf
1929-ben született (Louvain)
és 1947-ben belépett a Mont-des-Cats
franciaországi cisztercita apátságba,
amelynek 1967 óta apátja.
Pappászentelése (1955) után
biblikus tanulmányokat folytat Rómában.

Könyve választ akar nyújtani
a korunkban mutatkozó ima-éhségre.
Sok tanulmányt irtak már az imáról,
de ritka a személyes tanúságtétel.
Szerzőnk imádságos magányában
állandó imádságos kapcsolatban Istennel,
belső tapasztalatból,élményből merít.
A Szentírás alapos ismerője,
de otthonos a nyugati és keleti
szerzetes atyák írásaiban is,
amelyekből gazdagon közvetít.
Mivel érdeklődés mutatkozott
nem-keresztény misztikák
imairódalma iránt, helyesebbnek tartottuk,
hogy saját forrásainkból táplálkozzunk.
Remélhetőleg papokon, szerzeteseken kívül
indítást kapnak majd világi keresztények is,
hogy erőltetett formulák, imamódok helyett
átadják magukat a bennünk élő Lélek
eleven, tüzes, termékeny indításainak.